

Rūdofls Šteiners

BŪTISKI SOCIĀLĀ JAUTĀJUMA
ASPEKTI

Rudolf Steiner, Kernpunkte der sozialen Frage, GA 23.

Tulkojums no vācu valodas:
Jūlija Dobrovoļska

Vāks:
Aleksandrs Dobrovoļskis

Rūdolfs Šteiners

BŪTISKI SOCIĀLĀ JAUTĀJUMA ASPEKTI

Atvieglots tulkojums

Es labi apzinu, ka mūsdienu cilvēkam ir grūti iedziļināties Rūdolfa Šteintera sacerējumos, kuri prasa no lasītāja pamatīgu gribas piepūli un koncentrācijas spēju, ko šodien var satikt gaužām reti. Vienlaicīgi es apzinu arī to, cik unikāli svarīgas un praktiski ne ar ko citu neaizvietošanas ir viņa domas par sociālā organisma trīsdaļīgumu. Ja tās uztvertu, saprastu un liktu lietā pietiekami daudz cilvēku, tās varētu palīdzēt viņiem paveikt izšķirošu pavērsienu savā domāšanā un vispārējā pasaules uztverē, bez kā cilvēcei praktiski nav nākotnes. Tādēļ pēc ilgām pārdomām un šaubām es tomēr nolēmu izņēmuma kārtā pārkāpt savas profesionālās ētikas principus un piedāvāt atvieglotu šīs grāmatas tulkojuma variantu, sekojot principam: pēc iespējas skaidri izteikt šajā grāmatā paustās domas. Šim pašam mērķim kalpo arī ik pa laikam iestarpināti komentāri.

J.D.

Saturs:

PRIEKŠVārds un ievads ... 5
Piezīmes par šī darba mērķi ... 18

I

PATIESA

SOCIĀLĀ JAUTĀJUMA BŪTĪBA
MŪSDIENU DZĪVES KONTEKSTĀ ... 23

II

MĒĢINĀJUMI REĀLI ATRISINĀT
SOCIĀLO JAUTĀJUMU
UN APMIERINĀT
SOCIĀLAS VAJADZĪBAS ... 38

III

KAPITĀLISMS UN SOCIĀLAS IDEJAS ... 62

IV

INTERNACIONĀLAS ATTIECĪBAS
STARP SOCIĀLIEM ORGANISMIEM ... 96

PIELIKUMS:

VĀCU TAUTAI
UN KULTŪRAS PASAULEI ... 107

PRIEKŠVārds un Ievads

Pieredze rāda, ka ar aktuālo sociālo jautājumu saistītie uzdevumi bieži tiek pārprasti. Daudzi, kas pievēršas šiem jautājumiem, tic, ka ar kaut kādām ideju līmenī uzkonstruētām sabiedrības formām var aplaimot cilvēci, taču īstenībā šādas idejas nemaz nepieskaras mūsdienu sociālā jautājuma būtībai.

Var pieļaut, ka kādā galvā rodas pilnīgs sociālā jautājuma risinājums, un tomēr viņa izdomātais „risinājums” būs absolūti nepraktisks gluži vienkārši tādēļ, ka mēs vairs nedzīvojam laikā, kad sabiedrisko dzīvi varēja regulēt šādā veidā. Cilvēku dvēseles konstitūcija vairs nav tāda, ka viņi varētu teikt: ‘Lūk, tur ir kāds, kurš saprot, kāda sociālā iekārta mums ir vajadzīga; mēs gribam rīkoties tā, kā viņš teiks.’

Cilvēki vairs negrib pieņemt sociālās idejas šādā formā. Šī raksta autors rēķinās ar šo faktu. Tie, kuri uzskata to par utopiju, pārprot tā nodomu. Īstenībā tas nozīmē, ka viņi paši domā utopiski un redz citos tikai pašu domu atspulgu.

Lai arī dzīve rāda, ka ar utopiskām idejām, lai cik pārliecinoši tās izklausītos, itin neko nevar iesākt, tomēr daži jūtas aicināti uzrunāt līdzcilvēkus ar šādām idejām. Viņiem gan agri vai vēlu nākas pārliecināties, ka viņi runā velti, jo faktiski neviens neko nevar iesākt ar viņu priekšlikumiem.

Tas jāuztver kā norāde uz kādu svarīgu mūsdienu sabiedriskās dzīves faktu, proti, ka pēdējā laikā cilvēku domas ir kļuvušas svešas reālai dzīvei. Vai var cerēt sakārtot jucekliģu saimnieciskās dzīves stāvokli, ja tai pievēršas ar dzīvei svešām domām?

Šī atziņa noteikti nav no patīkamākajām, un tomēr, ja mēs to neatzīsim, tas tā arī paliks. Tikai tad, ja šis fakts tiks atdzīts par nopietnu visas pašreizējās civilizācijas fenomenu, varēs gūt skaidrību par to, kas sabiedrībai patiesi ir nepieciešams.

Šī atziņa norāda uz faktisko situāciju, kurā atrodas mūsdienu gara dzīve. Jaunāko laiku gara dzīve lielā mērā ir atkarīga no valsts institūcijām un no saimniecisko dzīvi noteicošiem spēkiem. Cilvēks jau bērnībā tiek iekļauts valsts izglītības sistēmā. Viņš var saņemt tikai tādu audzināšanu un izglītību, kādu pieļauj viņa vidē pastāvošās sabiedriskas attiecības, kas ir lielā mērā mantotas no pagātnes.

Varētu domāt, ka tieši tādēļ, ka valsts organizē audzināšanas un mācību procesu – un līdz ar to būtisku sabiedrības gara dzīves daļu – pēc saviem ieskatiem ar mērķi vislabāk kalpot sabiedrības interesēm, jauniešiem jābūt labi pieskaņotiem mūsdienu dzīves apstākļiem. Arī tam var ticēt, ka cilvēks izveidojas par vislabāko sabiedrības locekli, ja tiek izaudzināts saskaņā ar pastāvošo ekonomisko situāciju, un, ja viņš, sasniedzis zināmu vecumu, tiek nolikts dzīvē vietā, ko viņam ierāda šī ekonomiskā situācija. Un tomēr tā tas nav, un šī darba nodoms ir uzņemties šodien maz patīkamu uzdevumu parādīt, ka **juceklis mūsu sabiedrības dzīvē rodas tieši no tā, ka cilvēku gara dzīve ir atkarīga no valsts un no ekonomiskas situācijas**. Tas grib parādīt, ka gara dzīves atbrīvošana no šīs atkarības ir viens no ārkārtīgi būtiskiem sociālā jautājuma aspektiem.

Līdz ar to šis darbs vēršas pret ļoti izplatītiem maldiem. Tas apstāklis, ka valsts ir uzņēmusies atbildību par audzināšanu, kopš ilga laika tiek uzskatīts par veselīga progressa pazīmi. Sociālistiski domājoši cilvēki diez vai var iedomāties citu situāciju, kā tādu, kad sabiedrība audzina atsevišķu cilvēku pēc savas mērauklas un savām vajadzībām.

Cilvēki negrib atzīt to, kas šajā jomā šodien ir nepieciešams, proti, ka cilvēces vēsturiskas attīstības gaitā tas, kas agrāk bija pareizs, vēlākā posmā var kļūt maldīgs. Veidojoties Jauno laiku attiecībām, pastāvēja attaisnota nepieciešamība atsavināt audzināšanu un līdz ar to sabiedrības gara dzīvi aprindām, kuras pār to valdīja Viduslaikos [baznīcai], un nodot to valsts pārziņā, taču saglabāt šo stāvokli arī turpmāk būtu smaga sociāla kļūda.

Tas tiks parādīts pirmajā šī raksta daļā. Izveidojusies valsts struktūras ietvaros mūsdienu gara dzīve ir nobriedusi brīvībai; tā nevar pareizi funkcionēt, ja nevar pilnībā pārvaldīt sevi pati. **Gara dzīve, kāda tā ir kļuvusi mūsu laikā, grib pastāvēt kā pilnīgi patstāvīgs sociālā organisma loceklis.** Audzināšana un izglītība, kas būtībā nosaka visu sabiedrības gara dzīvi, jānodod to cilvēku pārvaldē, kuri praktiski audzina un māca jauno paaudzi. Šajā pārvaldē nedrīkst iejaukties spēki, kas darbojas valsts struktūrās vai saimniecībā. Katram skolotājam jāveltī mācīšanai tikai tik daudz laika, lai viņš varētu piedalīties arī savas jomas pārvaldīšanā. Tad viņš ar tādu pašu atdevi rūpēsies par pārvaldi, kā par audzināšanu un mācīšanu. Neviens, kurš pats nepiedalās audzināšanā un mācīšanā, nedrīkst izdot priekšrakstus tiem, kuri to dara. Te nedrīkst iejaukties neviens parlaments, neviena personība, kas varbūt kādreiz ir strādājusi par skolotāju, bet to vairs nedara. Pārvaldei jābalstās reālajā audzinātāju un skolotāju pieredzē. Tikai šādā gadījumā audzināšanas jomā ir sasniedzams visaugstākais lietišķums un profesionalitāte.

Protams, uz to var iebilst, ka arī pastāvot šādai gara dzīves pašpārvaldei, nevarēs sasniegt absolūtu pilnību, taču reālajā dzīvē pēc tā arī nav jātiecas. Vienmēr var tiekties tikai pēc tā, lai sasniegtu iespējami labāko. Spējas, kas attīstās cilvēkbērnā, patiešām nāks sabiedrībai par labu tikai tad, ja par to attīstību rūpēsies tie, kam ir garīgs pamats spriest par to, kas tam ir

vajadzīgs. Pareizs spriedums par to, cik tālu kurš bērns ir jāved vienā vai citā virzienā, var izveidoties tikai garīgi brīvā cilvēku kopienā, kuriem ir darīšana tieši ar šo bērnu. Arī to, kam jānotiek, lai palīdzētu šim spriedumam īstenoties, var noteikt tikai šāda brīva kopiena. Valsts un saimnieciskais sektors var saņemt nepieciešamos spēkus savu vajadzību apmierināšanai no brīvībā audzinātām personām, kas nav iespējams, ja gara dzīve tiek organizēta pēc valsts ierēdņu un saimniecības jomā darbošamies uzņēmēju apsvērumiem.

Šī raksta ziņā var teikt, ka arī tās mācību iestādes, kas kalpo valsts un saimniecības dzīvei, veidos cilvēki, kas piedalās brīvās gara dzīves pārvaldē. Juristu skolas, tirdzniecības skolas, lauksaimniecības un industrijas mācību iestādes gūs savu veidolu no brīvās gara dzīves, t.i., no brīvi domājošiem pedagogiem. Šis – pareizais – secinājums neizbēgami izraisīs daudz aizspriedumainu iebildumu, bet no kurienes rodas šie aizspriedumi? To antisociālo garu varēs atpazīt, ja sapratīs, ka būtībā tie izriet no neapzinātas pārlicības, ka visi audzinātāji un skolotāji ir dzīvei sveši, nepraktiski cilvēki. Tādēļ no viņiem nevarot gaidīt, ka viņi paši izveidos tādas mācību iestādes, kas pareizi kalpos visām praktiskām dzīves jomām. Šādas iestādes un to mācību saturs esot jāveido tiem, kuri paši darbojas praktiskajā dzīvē, un audzinātājiem jādarbojas pēc vadlīnijām, kas viņiem tiek dotas.

Kurš tā domā, neredz, ka audzinātāji tikai tādēļ kļūst dzīvei sveši un nepraktiski, ka nedrīkst paši izstrādāt vadlīnijas savam darbam gan lielos, gan sīkajos jautājumos. Var likties, ka tie, kuri dod viņiem norādījumus, ir ļoti praktiski cilvēki, un tomēr viņi paši nevarētu izaudzināt dzīvei derīgus praktiķus. Antisociāls stāvoklis sabiedrībā tiek radīts ar to, ka tajā neienāk cilvēki, kuriem kopš mazotnes būtu ieaudzinātas sociālas jūtas. Sociāli jūtošus cilvēkus var izaudzināt tikai sociāli jūtoši cilvēki, un sociālo jautājumu nekad nevarēs atrisināt nestudējot būtiskas

audzināšanas un gara dzīves likumsakarības. Antisociālas attiecības rodas ne tikai pašas saimnieciskās iekārtas dēļ, kā domā mūsdienu sociālisti, bet gan tādēļ, ka cilvēki, kuri darbojas šīs iekārtas radītajās iestādēs, izturas cits pret citu antisociāli. Piemēram, ir antisociāli ļaut audzināt un apmācīt jaunatni cilvēkiem, kuri tiek padarīti dzīvei sveši ar to, ka viņiem no ārpuses tiek ierādīts viņu darbības virziens un saturs.

Pašlaik valsts uztur juridiskas mācību iestādes un pieprasa, lai tajās tiktu mācīts jurisprudences saturs, ko nosaka valsts ierēdņu radītās programmas. Savukārt uz pilnīgi brīvas gara dzīves pamata radušās mācību iestādes smelsies savu mācību saturu tieši no tajās strādājošo pasniedzēju brīvā gara. Valstij būs jāgaida, kādus speciālistus šie brīvie gari tai sagādās. Tādējādi valsts juridiskā dzīve tiks pastāvīgi apaugļota ar dzīvām idejām, kas var rasties vienīgi brīvas gara dzīves apstākļos.

Gara jomā, tai skaitā audzināšanas un izglītības sfērā darbosies cilvēki, kuri iekļausies praktiskajā dzīvē katrs no sava redzespunkta un katrs savā veidā. Šajā rakstā var tikai iezīmēt, kādu formu var iegūt atsevišķi gara dzīves pārvaldes elementi.

Utopiski noskaņotiem cilvēkiem par šo rakstu radīsies dažādi jautājumi. Mākslinieki un citi garīga darba veicēji var izteikt šaubas par to, ka talanti labāk plauks brīvas gara dzīves apstākļos nekā valsts un saimniecības sarūpētajos? Viņiem gan būtu jāņem vērā, ka šis raksts nebūt nav utopisks, un tieši tādēļ tajā netiks izvirzītas gatavas teorijas par to, kādam kam jābūt. Tas mudina veidot kopienas, kurās konkrēti cilvēki varēs panākt savā kopdzīvē sociāli vēlamus apstākļus. Kurš spriež par dzīvi nevis pēc teorētiskiem aizspriedumiem, bet pēc pieredzes, tas sev teiks: cilvēkam, kas darbojas brīvi un atbilstoši savām dotībām, būs visas izredzes saņemt pareizu sava darba novērtē-

jumu tieši tad, ja pastāvēs garīgi brīvu cilvēku kopiena, kurā katrs var piedalīties dzīvē pilnībā pēc saviem ieskatiem.

„Sociālais jautājums” nav kļuvis aktuāls tikai mūsdienās un to nevarēs atrisināt nedz pāris cilvēku, nedz arī parlamenti. Tas ir visas pēdējā laika civilizētas dzīves sastāvdaļa un, ja reiz tas ir radies, tad arī turpmāk paliks aktuāls. Tas būs jārisina arvien no jauna katrā vēsturiskas attīstības mirklī. Jo līdz ar Jaunajiem laikiem cilvēku dzīve ir nonākusi tādā stāvoklī, kad pastāvošā sociālā iekārtā arvien no jauna rada antisociālu noskaņojumu. Ar to atkal un atkal būs jātiek galā, tas būs jāpārvar. Kā piesātinājies organisms pēc kāda laika atkal sajūt izsalkumu, tā sociālā organismā sakārtota situācija mijas ar nesakārtotu. Universāls līdzeklis sociālu attiecību sakārtošanai ir iespējams tikpat maz, cik uzturlīdzeklis, kas ļautu paēst uz visiem laikiem. Taču cilvēki var veidot tādas kopienas, kuru locekļiem sadarbojoties, dzīvei arvien no jauna tiks piešķirts pareizais virziens. Šāda kopiena ir pats sevi pārvaldošs garīgs sociālā organisma loceklis.

Tāpat kā mūsu laiks skaidri izvirza prasību pēc brīvas gara dzīves pašpārvaldes, tā attiecībā uz saimniecisko dzīvi rodas prasība pēc asociatīvas darba organizācijas. Modernas cilvēces dzīvē saimniecība sastāv no preču ražošanas, to aprites un patērēšanas. Ar to tiek apmierinātas cilvēku vajadzības. Tajā cilvēki darbojas katrs pēc savām iespējām. To, kas kuram patiešām ir vajadzīgs, var zināt un izjust tikai viņš pats; savukārt par to, kas viņam pašam jādara, viņš grib spriest, aplūkojot dzīves situāciju kopumā. Tā ne vienmēr ir bijis un arī šodien tā nav visur uz Zemes, taču mūsdienās civilizētā Zemes daļā būtībā tas tā ir.

Cilvēces attīstības gaitā saimnieciskie reģioni ir paplašinājušies. No noslēgtas mājsaimniecības ir attīstījusies pilsētas saimniecī-

ba, no tās valsts saimniecība. Šodien mēs atrodamies uz pasaules saimniecības sliekšņa. Lai arī jaunajā vēl turpina pastāvēt pamatīga deva vecā, tomēr vecajā iedīglā veidā jau dzīvo daudz kas no jaunā. Bet cilvēces likteņi kļuvuši atkarīgi no tā, ka minētā attīstības tendence zināmās dzīves situācijās ir kļuvusi noteicoša.

Ir aplami gribēt organizēt saimnieciskus spēkus kādā abstraktā pasaules kopienā. Laika gaitā atsevišķas saimniecības gan ir lielā mērā ieplūdušas valsts saimniecībās, un tomēr valsts kopienas ir radušās citu spēku ietekmē nekā saimniecisko. Centieni padarīt valstis par gluži saimnieciskām kopienām izraisīja pašreizējo sociālo haosu. Saimnieciskā dzīve tiecas veidoties pēc saviem likumiem neatkarīgi no valsts iestādēm un tajās valdošā domāšanas veida, bet tas būs iespējams tikai tad, ja no gluži saimnieciskiem redzespunktiem izveidosies asociācijas, kas apvienos patērētājus, tirgotājus un ražotājus. Pati dzīve noteiks šādu asociāciju lielumu. Pārāk mazas asociācijas izmaksātu pārāk dārgi, savukārt pārāk lielas būtu nepārredzamas. Katra asociācija atradīs ceļu pie sakārtotām attiecībām ar citām dzīves izvirzītām vajadzībām. Nav jāraizējas par to, ka cilvēks, kas, teiksim, grib pavadīt savu dzīvi bieži pārceļoties no vienas vietas citā, tādēļ tiks kaut kādā veidā ierobežots. Viņš viegli atradīs pāreju no vienas asociācijas citā, ja pāreju regulēs nevis valsts organizācijas, bet gluži saimnieciskas intereses. Šādās asociācijās ir nepieciešamas iestādes, kas darbotos ar tādu pat vieglumu, kāds piemīt naudas aprītei.

Ja asociācijas tiek veidotas profesionāli un lietišķi, tad šādā organizācijā var sasniegt visu interešu harmoniju. Nevis likumi regulēs preču ražošanu, cirkulāciju un patēriņu, bet gan lietpratēji, kuri centīsies apmierināt visu dalībnieku intereses. Piedaloties šādas asociācijas dzīvē, cilvēki varēs saprast, cik tās ir nepieciešamas; dažādas intereses tiks izlīdzinātas ar līgumu

starpniecību, un prece cirkulēs atbilstoši savai vērtībai. Šādas saimnieciskas apvienības ir kaut kas cits, nekā, piemēram, modernās arodbiedrības. Tās gan darbojas saimniecības jomā, taču to izcelsme jāmeklē citur. Tās tika izveidotas, atdarinot principus, kas pēdējā laikā radās valsts politikā. Tajās tiek debatēts. Cilvēki nevar vienoties par jautājumu, kas vienam ir jāpaveic priekš otra. Savukārt asociācijās būs nevis „algoti darbinieki”, kuri uz savu pilnvaru pamata pieprasa no uzņēmēja un darba devēja iespējami lielu atalgojumu strādniekiem, bet gan asociācijās pie viena galda sēdēs amatnieki [strādnieki] kopā ar garīga darba veicējiem ražošanas jomā [inženieriem, konstruktoriem, dizaineriem u.c.] un ar ieinteresētiem saražoto preču patērētājiem, lai, regulējot cenas, sasniegtu līdzsvaru starp sniegumu un pretsniegumu. Tas nevar notikt debatējot sapulcēs. Kurš tad strādās, ja neskaitāmi cilvēki pavadīs laiku apspriedēs par darba jautājumiem. Uz vienošanās pamata starp cilvēkiem un asociācijām tas viss notiks paralēli darbam. Tam tikai ir nepieciešams, lai apvienība atbilstu gan strādājošo, gan patērētāju sapratnei un interesēm.

Līdz ar to netiek raksturota kāda utopija, jo nebūt netiek teikts, kā tas konkrēti būtu jāiekārto; tiek norādīts tikai uz to, ka cilvēki paši var iekārtot savu dzīvi, darbojoties kopienās, kas atbilst viņu ieskatiem un interesēm.

Par to, lai viņi apvienotos šādās kopienās, rūpējas, no vienas puses, pati cilvēka daba, ja vien tajā traucējoši neiejaucas valsts, jo šī daba ir tā, kas rada vajadzības. No otras puses, par to var rūpēties brīvā gara dzīve, jo no tās tiek smeltas atziņas, pēc kurām kopienai jādarbojas. Tam, kurš domā praktiski, jāatzīst, ka šādas asociatīvās kopienas var rasties jebkurā mirklī, ka tajās nav nekā utopiska. To rašanos aizkavē vienīgi mūsdienu cilvēku pārlicība, ka saimnieciskā dzīve ir „organizējama” tikai no ārpuses; šī pārlicība ir pārņēmusi cilvēkus ar suģestīvu spēku.

Pretī organizācijai, kas no ārpusē grib apvienot cilvēkus aržošanas nolūkos, var nostādīt tādu, kas balstās brīvajās asociācijās. Apvienojoties asociācijās cilvēki saistās savā starpā, un atsevišķu cilvēku prātos rodas visa veseluma attīstības plāns. Var jau teikt: ko tas līdz, ja tie, kam nav nekāda īpašuma, apvienojas ar tiem, kam tas ir? Varētu domāt, ka būtu labāk, lai kāds „regulētu” visu ražošanu un patēriņu no ārpusē, taču šāda regulēšana neizbēgami sasaista atsevišķa cilvēka radošos spēkus un tādējādi atņem saimnieciskai dzīvei to, kas var rasties tikai liekot lietā šo brīvo radošo spēku. Ir vērts, neskatoties uz visiem aizspriedumiem, pamēģināt izveidot asociācijas, kas apvienotu tos, kam šodien nav īpašuma, ar tiem, kam tas ir. Ja neiejauksies kādi citi spēki bez saimnieciskajiem, tad tam, kam pieder īpašums, neizbēgami būs jāatlīdzina nabagā (tā, kuram nav īpašuma) paveiktais darbs. Kad šodien cilvēki runā par šīm lietām, viņi parasti neņem vērā instinktus, kas valda dzīvē uz pieredzes pamata, bet gan vadās pēc noskaņojumiem, kas ir ardušies no šķiru un citām interesēm nevis no saimnieciskiem apsvērumiem. Šie noskaņojumi varēja rasties tādēļ, ka pēdējā laikā, kad tieši saimnieciskā dzīve ir kļuvusi arvien sarežģītāka, cilvēki vairs netika tai līdzīgi ar gluži saimnieciskām idejām. Nebrīvā gara dzīve ir to aizkavējusi. Rezultātā saimniecības jomā darbojošies cilvēki ir pārņemti ar dzīves rutīnu. Viņi neredz tai piemītošos radošos spēkus un strādā neizprotot visu cilvēka dzīves kopumu. Asociācijās viņi cits no cita uzzinās to, kas viņiem šai ziņā noteikti jāzina. Katra atsevišķā pieredze tiks bagātināta pateicoties tam, ka dažādu nozaru pārstāvji, kuriem ir gan zināšanas, gan sava konkrēta pieredze, kopā spriedīs par to, kā labāk organizēt saimniecisko procesu.

Kā brīvajā gara dzīvē darbojas tikai tie spēki, kas izriet no pašas šīs gara dzīves, tā asociatīvi veidotajā saimniecības sistēmā darbojas tikai saimnieciskas vērtības, kas veidojas ar asociāciju starpniecību. Kas katram atsevišķam cilvēkam ir darāms saim-

nieciskajā dzīvē, kļūst viņam skaidrs dzīvojot kopā ar citiem cilvēkiem un redzot viņu vajadzības. Viņš varēs ietekmēt vispārējo saimniecību tieši tik daudz, cik paveiks darba. Vēlāk tiks skarts arī jautājums, kā darba nespējīgie cilvēki iekļausies saimnieciskajā dzīvē. Aizsargāt vājo no stiprā var vienīgi tāda saimniecība, kas balstās tikai pašas spēkos.

Turpmāk tiks parādīts, ka regulēt darba laiku un veidu ir politiski tiesiskās valsts uzdevums. Tā izskata un pārvalda tikai tās dzīves jomas, kurās ikviens cilvēks ir vienādi spriest spējīgs un šai ziņā ir līdzīgs citiem. Tātad, šis sociālā organisma loceklis sakārto cilvēku tiesības un pienākumus.

Sociālā organisma veselums veidosies tā trīs locekļiem darbojoties un attīstoties patstāvīgi. Tiks parādīts, kā, sadarbojoties šiem trim locekļiem, var organizēt kapitāla kustību, kā arī aržošanas līdzekļu un zemes izmantošanu. Kurš grib „atrisināt” sociālo jautājumu ar kādu izdomātu vai kaut kā citādi radušos ekonomisko teoriju, tas uzskatīs šo rakstu par nepraktisku. Taču tas, kurš izejot no dzīves pieredzes grib rosināt cilvēkus veidot apvienības, kurās viņi varēs vislabāk atpazīt sociālos uzdevumus un pielietot savas spējas to risināšanai, tas varbūt tomēr nenoliegs grāmatas autora tieksmi pēc patiesi praktiskas dzīves.

Pirmo reizi grāmata tika publicēta 1919. gada aprīlī. Papildinājumus toreiz uzrakstītajam esmu sniedzis rakstos, kas tika publicēti žurnālā „Sociālā organisma trīsdaļīgums” un nupat apvienoti un publicēti kā atsevišķa grāmata izdevumā „Izklāsti par sociālā organisma trīsdaļīgumu”.

Abos darbos mazāk tiek runāts par sociālās kustības mērķiem, nekā par ceļiem, kas būtu ejami šai sociālajai kustībai. Praktiski domājošais zina, ka atsevišķi mērķi var pieņemt dažādus veidolus. Tikai tam, kurš dzīvo abstraktās domās, viss parādās

viennozīmīgās kontūrās. Tāds cilvēks bieži vien peļ praktiskas iniciatīvas, jo uzskata, ka to būtība tiek izklāstīta pārāk nenoteikti un nepietiekoši skaidri. Īstenībā daudzi no tiem, kas uzskata sevi par praktiķiem, ir tieši šādi abstrakcionisti. Viņi neņem vērā, ka dzīve var pieņemt visdažādākās formas, jo dzīve ir plūstošs elements, un kurš grib tikt tai līdzī, tam savās domās un jūtās jāpielāgojas šai dzīvīvajai pamatplūsmai. Katrā ziņā sociālos uzdevumus var aptvert tikai ar šādu domāšanu.

Šajā darbā izklāstītās idejas tika izstrādātas vērojot reālo dzīvi. Kā tādas tās arī gribētu tikt saprastas.

PIEZĪMES PAR ŠĪ DARBA MĒRĶI

Mūsdienu sociālā dzīve izvirza nopietnus un visai aptverošus jautājumus. Priekšplānā iznāk prasības pēc jaunām institūcijām un rāda, ka šī uzdevuma risināšanai jāmeklē ceļi, par kuriem līdz šim netika domāts. Varbūt reālie fakti, kuru liecinieki mēs šodien esam, ļaus cilvēkiem beidzot saklausīt kādu, kas dzīves pieredzes mudināts jūtas spiests paust viedokli, ka tieši nedomāšana par nepieciešamiem sociālā jautājuma risināšanas ceļiem ir izraisījusi pašreizējo sociālo jucekli. Katrā ziņā šeit piedāvātie izklāstījumi atspoguļo šo viedokli. Runa būs par to, kam jānotiek, lai prasības, ko mūsdienās izvirza liela cilvēces daļa, izrietētu no sociālās gribas, kas apzinās savu mērķi. Tiem, kuri sajūt sevī šādu gribu, nebūtu jāņem vērā, vai šīs prasības kādam patīk vai nepatīk. Tās pastāv, un ar tām ir jārēķinās kā ar sociālās dzīves faktu. Tas būtu jāpārdomā tiem, kuriem varbūt nepatīk, kā šī darba autors savos izklāstījumos runā par proletāriešu prasībām, jo viņuprāt viņš pārāk vienpusīgi uztver šīs prasības un piešķir tām pārāk lielu nozīmi. Īstenībā autors ņem vērā visu mūsdienu dzīves realitāti, ciktāl viņam to ļauj viņa zināšanas un pieredze, un viņš redz liktenīgi neizbēgamas sekas, kas draud cilvēcei, ja tā negribēs saprast mūsdienu dzīves radītos faktus, ja tā neko negribēs zināt par sociālo gribu, kas rēķinās ar šādiem faktiem.

Piedāvātie iztirzājumi maz apmierinās arī tos cilvēkus, kas uzskata sevī par dzīves praktiķiem tai ziņā, kādā praktiskums šodien tiek saprasts dažu labu iemīļotu domāšanas ieradumu ietekmē. Viņi uzskatīs autoru par nepraktisku cilvēku. Pats autors gan uzskata, ka tieši šiem cilvēkiem būs krietni jākorģē savas domas, jo, vērojot dažus **faktus**, ko cilvēcei mūsu laikā nācies piedzīvot, var nonākt pie secinājuma, ka tieši viņu „praktiskums” neapšaubāmi bijis maldīgs. Tieši šis „praktis-

kums” ir novedis pie dziļi liktenīgām sekām. Viņiem būs jāatzīst par praktisku kas tāds, ko **viņi uzskatīja par** ietiepīgu ideālismu. Viņi uzskata, ka šī darba izejas punkts ir nepareizs tādēļ, ka tā pirmajā daļā runa ir mazāk par saimniecisko un vairāk par gara dzīvi. Savukārt autors, balstoties savā izziņas pieredzē, jūtas spiests domāt, ka pielaištajām kļūdām neizbēgami pievienosies vēl neskaitāmas citas, ja cilvēki nevīžos pievērst atbilstošu uzmanību tieši mūsdienu cilvēces gara dzīvei. Arī tiem, kuri vienmēr tikai kaisa visapkārt dažnedažādas frāzes par to, ka cilvēcei esot jāatbrīvojas no gluži materiālām interesēm un jāpievēršas „garam”, „ideālismam”, tas, ko autors šajā rakstā saka, īsti nepatiks, jo viņš neuzskata, ka ir svarīgi vienkārši norādīt uz „garu” un miglaini runāt par kādu garīgu pasauli. Viņš atzīst tikai tādu garīgumu, kas var piepildīt cilvēka dzīvi ar saturu, jo tikai tāds gars var palīdzēt gan risināt praktiskas dzīves uzdevumus, gan veidot pasaules un dzīves uzskatu, kas apmierina cilvēka dvēseles vajadzības. Svarīgi ir nevis vienkārši zināt, ka pastāv kāds garīgums vai ticēt tam; svarīgi ir, ka šis garīgums nav vis tikai blakus reālai dzīvei plūstoša iekšējās dzīves straume, bet gan tāds, kas palīdz izprast tieši praktiskās dzīves uzdevumus.

Tādēļ šajā rakstā izklāstītais var likties „garīgajiem” pārāk negarīgs, bet „praktiķiem” – dzīvei svešs. Autors gan uzskata, ka varēs kalpot mūsdienu dzīves atveseļošanai **tieši tādēļ**, ka nesliecas pēc atsvešinātības no dzīves un nevar atzīt par attaisnotām runas par „garu”, kurās no vārdiem vien tiek uzburta iluzora dzīve.

Šajā darbā „sociālais jautājums” tiek iztīrīts kā saimniecisks (ekonomisks), juridisks un garīgs jautājums. Autors ir pārliecināts, ka „patiesā šī jautājuma būtība” izpaužas šo trīs dzīves jomu izvirzītajās prasībās un, ka tikai no šīs atziņas var smelties impulsus veselīgai to sakārtošanai. Senākos laikos sociālie

instinkti rūpējās par to, lai šīs trīs jomas toreizējo cilvēku dabai atbilstošā veidā iekļautos sociālā kopdzīvē kā tās locekļi. Savukārt mūsdienās pastāv nepieciešamība, lai paša sociālās gribas mudināts cilvēks mērķtiecīgi tiektos pēc šī iedalījuma. Starplaikā kopš tiem senajiem laikiem līdz pat mūsdienām zemēs, kuru iedzīvotāju uzdevums bija attīstīt šādu gribu, ir vērojams haotisks veco instinktu un Jauno laiku apziņas sajaukums, kas vairs neatbilst mūsdienu cilvēces uzdevumiem. Dažās mūsdienās vērojamās tendencēs, ko dažs labs uzskata par mērķtiecīgu sociālo domāšanu, tomēr turpina dzīvot un darboties vecie instinkti. Tas padara šo domāšanu pārāk vāju iepretī faktiskām dzīves prasībām. Intensīvāk, nekā dažs labs iedomājas, mūsdienu cilvēkam jācenšas tikt vaļā no visa, kas vairs nav dzīvotspējīgs. Kādu veidolu var pieņemt saimnieciskā, juridiskā un garīgā dzīve veselīgajā sociālajā organismā, atklāsies tikai tam, kurš izrādīs labo gribu un atzīs tikko pateikto. Šajā grāmatā autors piedāvā laikabiedru spriedumam to, ko uzskata par nepieciešamu pateikt par veselīgās sociālās dzīves veidolu. Viņš gribētu **mudināt** cilvēkus nostāties uz ceļa, kas ved pie reālistiskiem sociāliem mērķiem, jo pēc viņa pārlicības tikai tas var atbrīvot cilvēci no neauglīgām fantāzijām un utopijām par sociālo dzīvi.

Ja kāds tomēr saskatīs šajā darbā kaut ko utopisku, tad autors gribētu lūgt viņu padomāt, cik spēcīgi pašreiz ar dažādiem priekšstatiem, ko cilvēki sev veido par iespējamo sociālo attiecību attīstību, viņi attālinās no reālās dzīves un nododas fantāzijām. Tieši tādēļ viņi saskata utopiju tajā, kas ir aizgūts no patiesās realitātes un no dzīves pieredzes, kā to mēģināts izklāstīt šajā rakstā. Dažs labs saskatīs šajos izklāstījumos kaut ko „abstraktu” tādēļ, ka viņam pašam „konkrēts” ir tikai tas, ko viņš ir pieradis domāt, un konkrētais šķiet abstrakts, jo viņš nav pieradis to domāt.*

Autors zina, ka partiju programmās iejūgtās galvas vispirms būs neapmierinātas ar viņa argumentiem. Taču viņš tic, ka daudzi partiju ļaudis visai drīz nonāks pie pārlicēbas, ka faktiskā attīstība ir tālu pāraugusi jebkādas partiju programmas un, ka pirmām kārtām ir nepieciešams izveidot sev **skaidru priekšstatu** par tuvākiem sociāliem mērķiem.

Rūdolfo Šteiners, 1919.

g.

*Autors apzināti izvairījās savos iztirzājumos no ekonomikā pieņemtajiem terminiem. Viņš precīzi zina, kurās vietās no „profesionāļu” puses viņam var tikt pārņemts diletantisms, bet izvēlēties savu izteiksmes formu viņu mudināja ne vien tas apstākļi, ka viņš gribēja uzrunāt arī tos cilvēkus, kuri nav pazīstami ar ekonomisko un sociālzinātnisko literatūru, bet gan pirmām kārtām uzskats, ka lielākā daļa no šajā literatūrā izklāstītajiem „profesionālistiem” jaunāko laiku gaismā izskatīsies vienpusīgi un nepietiekami jau pat savas izteiksmes formas dēļ. Ja kāds domā, ka autoram būtu jānorāda arī uz citu autoru sociālām idejām, kuras šķiet vienā vai otrā punktā turpinām izklāstīto, tad autors lūdz ņemt vērā, ka praktiski realizējot dotos impulsus ir būtiski šeit iezīmētā uzskata izejas punkti un ceļi, par kuriem autoram ir jāpateicas gadu desmitiem ilgai dzīves pieredzei, un nevis vienkārši šādas vai tādas domas. Kā varēs redzēt pēc IV nodaļas, autors ir mēģinājis iestāties par praktisku savu ideju īstenošanu laikā, kad sabiedrība vēl neievēroja domas, kuras vienā vai citā punktā šķiet līdzīgas viņējām.

[Lasot šo nodaļu ieteicams ik pa laikam Rūdolfā Šteinera bieži lietotos vārdus „proletariāts”, „proletārietis” aizvietot ar vārdu „darbaļaudis”, kas aptver gan mūsdienu strādniekus, gan „mazos uzņēmējus”, gan „valsts ierēdņus” un vārdus „buržuāzija” vai „vadošās šķiras” – ar vārdiem „varas turētāji” mūsdienīgā ziņā. Jo, lai arī Rūdolfš Šteiners analizē šeit 20. gs. sākuma situāciju, iedziļinoties lietas būtībā, var atklāt, ka gandrīz 100 gados, kas ir pagājuši kopš viņš ir izteicis šīs domas, nekas daudz nav mainījies; tās pašas problēmas tikai ir saasinājušās vēl vairāk, lai arī ārēji dzīve izskatās krietni progresējusi. Ja kapitālisms ir nostādījis proletārieti pie mašīnas, izrāvis viņu no jebkādas kopsakarības, no vienas puses, ar dabu, no otras, ar garīgām vērtībām, un sociālistiskie politiķi iepotēja viņa iztukšotajai dvēselei marksistisko abstrakcionismu, tad mūsdienu t.s. „brīvā tirgus” diktatūra vairāk vai mazāk acīmredzami paverdzina praktiski visas iedzīvotāju kārtas, sākot ar baņķieriem līdz pēdējam bomzim. Abas šīs galējības ir tikai viena un tā paša koka divi gali un pa vidu visi pārējie, kuri gribot negribot ir pakļauti šīs necilvēciskās varas spiedienam. Atšķirība ir tā, ka vecās garīgās kultūras vērtības, pie kurām 20. gs. sākumā, tā teikt, ar pirkstu galiem vēl turējās t.s. buržuāzija, ir galīgi un likumsakarīgi pazaudētas. Lai radītu jaunas, cilvēku garam jāatbrīvojas no hipnotiskas materiālisma varas, cilvēcē jāizveidojas jaunai, **brīvo garu „šķirai”**, kas vienīgā varēs izvest to uz patiesā ceļa.]¹

¹ Tulka piezīmes ieliktas šādās iekavās []

I

PATIESA SOCIĀLĀ JAUTĀJUMA BŪTĪBA MŪSDIENU CILVĒCES DZĪVES KONTEKSTĀ

Vai Pasaules kara rezultātā radusies sociālā kustība neatklāj faktu, cik nepilnvērtīgas bija domas, kas gadu desmitiem pretendēja uz pareizu proletariāta sociālās gribas izpratni?

Katrā ziņā tas, kas no agrāk apspiestajām proletariāta prasībām pašlaik iznāk uz dzīves skatuves, liek uzdot šo jautājumu. Vara, kas īstenoja šo apspiešanu, ir daļēji iznīcināta. Par attiecību saglabāšanu, ko šī vara ir izveidojuši ar lielas cilvēces daļas sociālās gribas impulsiem, var iestāties tikai tas, kurš ir pilnīgā neziņā par to, cik neiznīdējami ir šādi impulsi cilvēka dabā un, [ka tādēļ tie neļaus sevi apspiest bezgalīgi].

Dažas personības, kuras ietekmēja norises Eiropā, kas 1914. gadā noveda pie kara katastrofas, atradās grandiozu ilūziju gūstā par minēto impulsu patieso nozīmi. Viņas ticēja, ka uzvara karā nomierinās sociālās vētras. Šīm personībām nācās gan pārliecināties, ka tieši viņu politika veicināja šo sociālo dziņu atraisīšanos. Pašreizējos notikumos turpina dzīvot šī noskaņojuma sekas.

Un tagad, kad tas, kas cilvēces attīstības gaitā briedis gadu desmitiem, ir sasniedzis izšķirošo stadiju, par cilvēces mēroga traģēdiju kļūst fakts, ka domas, kas ir novedušas pie pašreizējās situācijas, izrādās nespējīgas izprast pašu izraisītos faktus. Daudzas personības, kas gribēja kalpot šajās domās paustajam sociālajam mērķim, šodien nespēj atbildēt uz liktenīgiem jautājumiem, kas izriet no šiem faktiem.

Dažas no šīm personībām gan vēl tic, ka tas, ko viņas tik ilgi uzskatījušas par nepieciešamu cilvēces sociālās dzīves atjaunošanai, vēl īstenosies un izrādīsies pietiekami varens, lai pozitīvi ietekmētu notikumu gaitu. Viņi neredz, ka mūsu vidū kā sastingušas mūmijas klejo dažādu partiju izstrādātie viedokļi, kurus reālā dzīve ir noraidījusi. Reālie fakti prasās pēc reāliem risinājumiem, kuriem vecie partiju uzskati nav gatavi, jo netiek vaļā no saviem domāšanas ieradumiem. Šis pašlaik valdošo uzskatu vērtējums izriet no pasaules notikumu vērojumiem, kas liek secināt, ka tieši mūsdienās nepieciešams mēģināt īstenot kaut ko pilnīgi jaunu. Vai traģiska bezspēcība, kas raksturo līdzšinējos mēģinājumus atrisināt sociālo jautājumu, nesakņojas tieši tajā faktā, ka patiesā proletariāta kustības būtība vienkārši tiek pārprasta. To pārprot pat tie cilvēki, kuri paši piedalās proletariāta kustībā, jo **cilvēks nebūt ne vienmēr pareizi saprot, ko viņš īsti grib.**

Tādēļ pamatoti ir uzdot jautājumu, **ko patiesībā vēlas proletariāts?** Vai šīs vēlmes maz atbilst tam, ko par to domā paši proletārieši un citu aprindu cilvēki? Vai tajā, ko daudzi domā par „sociālo jautājumu”, atklājas šī jautājuma **patiesā būtība?** Vai varbūt, lai to saprastu, ir nepieciešama pavisam citāda domāšana? Šim jautājumam bez aizspriedumiem varēs tuvoties tikai tas, kam liktenis ir ļāvis iejusties mūsdienu proletariāta dvēseles dzīvē, tieši tās proletariāta daļas dzīvē, kas visvairāk ir piedalījusies mūsdienu sociālās kustības izveidē.

Daudz runāts par modernās tehnikas un mūsdienu kapitālisma attīstību, par to, kā šīs attīstības gaitā radies mūsdienu proletariāts un, kā, attīstoties jaunām ekonomiskām attiecībām, ir radušās tā sociālās prasības. Visā, kas šajā virzienā ir izteikts, ir daudz pareizā, un tomēr problēmas būtība palikusi neskarta, ko var skaidri redzēt, ja neļauj sevi hipnotizēt domai, ka vienīgi ārējie apstākļi nosaka cilvēka dzīvi, uzspiežot tai savu zīmogu.

Tas atklājas bezaizspriedumaini ieskatoties visdziļākajos proletāriešu dvēseles impulsos. Skaidrs, ka proletariāta prasības ir attīstījušās līdz ar modernās tehnikas un mūsdienu kapitalisma attīstību, taču šis fakts pats par sevi nebūt neizskaidro, kādi **gluži cilvēciski** impulsi dzīvo šajās prasībās. Kamēr mēs neie-dziļināsimies šajos impulsos, mēs nevarēsim tuvoties arī **patiesai „sociālā jautājuma” izpratnei**.

Uz to, kurš spēj ielūkoties dziļākos cilvēka gribas dzinējspēkos, spēcīgu iespaidu var atstāt teiciens, ko bieži lieto proletārieši: mūsdienu proletariātam ir pamodusies „**šķiru apziņa**”. Tas vairs neseko citu šķiru impulsiem instinktīvi, neapzināti; viņš apzinās sevi piederīgu kādai īpašai šķirai un vēlas apliecināt šīs savas šķiras attieksmi pret citām sabiedrībā pastāvošām šķirām atbilstoši savām interesēm. Kurš spēj uztvert dziļākas dvēseliskas plūsmas, tam vārdi „šķiru apziņa” tajā kontekstā, kādā to lieto mūsdienu proletariāts, norāda uz svarīgiem faktiem, ko ir radījusi modernā tehnika un kapitalisms. Viņam vispirmām kārtām būs jāpievērš uzmanība tam, kā proletāriešu dvēseli pārņēma un aizdedzināja zinātniski ekonomiska mācība un tās attiecības ar cilvēku likteņiem [marksisma galvenā tēze, ka eksistence nosaka apziņu]. Līdz ar to tiek skarts tas fakts, par kuru daudzi no tiem, kuri var domāt tikai **par** proletariātu nevis **kopā ar** to, veido tikai ļoti izplūdušus un pat kaitīgus spriedumus. Tas vien, ka „neizglītotiem” proletāriešiem marksisms un tā sekotāji sagrozījuši galvu, nevar izskaidrot pašreizējo vēsturisko situāciju, kurā būtiski ir tas, ka proletariāta apziņa tiek piepildīta ar jaunākās zinātnes jēdzieniem, kuros atspoguļojas Lasāla (*Lassalle*) runas „**Par zinātni un darbu**” noskaņojums. Dažam labam no tiem, kuri uzskata sevi par „praktiskiem cilvēkiem”, tas var likties nebūtiski. Savukārt tam, kurš patiešām grib gūt auglīgu ieskatu mūsdienu strādnieku kustībā, jāpievērš tam nopietna uzmanība. Mēreno un radikālo proletāriešu prasības izriet nevis no **saimnieciskās dzīves** nepilnībām,

kā to daži iedomājas, bet gan no **saimnieciskās zinātnes**, no [materiālistiskas] ekonomikas, ar kuru ir pārņemta proletariāta apziņa. Tas skaidri izpaužas zinātniskā stilā sacerētajā proletāriešu kustības literatūrā. Un **fundamentāls fakts, kas nosaka mūsdienu sociālo situāciju, ir tas, ka mūsdienu proletariāta šķiriskā apziņa tiek piepildīta ar abstraktiem, zinātniski noformulētiem jēdzieniem, lai arī paši proletārieši ir visai tālu no šīs „zinātnes”**.

Visi strīdi par mūsdienu ekonomiku, par tehnikas laikmetu, par kapitālismu var zināmā mērā izskaidrot proletariāta kustības izcelsmi, taču īstais pašreizējās sociālās situācijas skaidrojums nav meklējams tieši tajā apstākļī, ka strādnieks ir ticis nolikts pie mašīnas, ka viņš ir ticis iejūgts kapitālistiskajā dzīves iekārtā. Tas izriet no tā, ka kapitālistiskas ražošanas ietekmē strādniekam, stāvot pie darbagalda, rodas pavisam noteiktas **domas**, un, lai saprastu mūsdienu proletariāta kustību, pirmām kārtām jāzina, kā proletārieši **domā**. Jo proletariāta kustību – sākot ar mērenām prasībām pēc reformām līdz pat graužošām pārmērībām – neveido kādi „ārpuscilvēciski spēki” vai „ekonomiski impulsi”; **to veido cilvēki, viņu priekšstatu un gribas impulsi**.

Ne jau tiešā veidā tehnika un kapitālisms ir iedēstījuši proletariāta apziņā idejas un gribas impulsus, kas noteica mūsdienu sociālās kustības raksturu. Šī kustība ir meklējusi savas idejas jaunākos zinātnes strāvojumos, jo tehnika un kapitālisms nevarēja dot proletariātam neko, kas varētu piepildīt viņa dvēseli ar cilvēka cienīgu saturu. Šādu saturu Viduslaiku amatnieks atrada savā arodā. Viņš jutās **cilvēciski saistīts ar savu profesiju**, un tas ļāva viņam izjust savu dzīvi cilvēku sabiedrībā kā zināmu vērtību. Viņš varēja ticēt, ka veicot savu darbu realizējās kā „cilvēks”. Turpretī nostādīts pie mašīnas cilvēks varēja balstīties tikai pats uz sevi, uz savu iekšējo dzīvi

un tikai tajā meklēt atbildi uz jautājumu, kas viņš ir kā „cilvēks”. No tehnikas, no kapitālisma viņš nesaņēma atbildi uz šo jautājumu. Tādēļ proletārietis vērsās pie zinātnes un līdz ar to zaudēja cilvēcisku saikni ar dzīvi. Tas notika laikā, kad vadošās šķiras attīstīja zinātnisku domāšanu, jo tajā vēsturiskajā brīdī garīgs spēks, kas varētu sagādāt cilvēku apziņai viņu vajadzības apmierinošo saturu, bija izsīcis. Savā laikā vecie pasaules uzskati nostādīja cilvēku kā dvēseli garīgas esamības kopsakarībā. Savukārt jaunākās zinātnes acīs viņš ir ne vairāk kā dabas būtne, iekļauta vienīgi dabas kārtībā. Šo zinātni cilvēks nevar pārdzīvot kā no garīgās pasaules plūstošu un viņa dvēseli nesošu straumi.

Lai kā cilvēki spriestu par reliģiozo un tam radniecīgu [kultūras] impulsu attiecībām ar jaunāko laiku zinātnisko domāšanas veidu, tomēr, ja aplūko pasaules vēsturi bez aizspriedumiem, būs jāatzīst, ka zinātniskais domāšanas veids ir attīstījies no reliģiozā, vienīgi tas, kas reliģijā kalpoja dvēselei par balstu, zinātniskajā domāšanā ir gājis zudumā. Vecie reliģiozie uzskati palika ārpus šīs domāšanas un dzīvoja tālāk ar saturu, kuram proletāriešu dvēseles nevarēja atrast pieeju. Vadošām šķirām šis reliģiozais saturs vēl varēja nozīmēt zināmu vērtību, jo kaut kādā veidā tomēr bija saistīts ar viņu dzīves situāciju: [bērnību, audzināšanu, izglītību]. Šīs šķiras nemeklēja sev jaunu apziņas saturu, jo pati dzīve ļāva viņiem turēties pie vecā tradicionālā satura.

Turpretī proletārietis tika izrauts no visām vecām dzīves kopsakarībām, [no dabas, no sociālās vides, kurā viņš dzīvoja laukos]. Viņš ir cilvēks, kas dzīvo uz pavisam cita pamata, izolēts no ierastās dabiskās vides un līdz ar zaudējis iespēju smelties spēku un cerību no veciem tradicionāliem garīgiem avotiem. Vienlaicīgi ar moderno tehniku un kapitālismu attīstījās modernā zinātne. Lūk, tai arī pievērsās modernais proletāriāts ar visu savu ticības un cerības spēku, meklējot tajā viņam

nepieciešamo jauno garīgo saturu. Taču viņš tika nostādīts citās attiecībās ar šo zinātni nekā vadošās šķiras. Šīs pēdējās nejuta vajadzību meklēt dzīves izskaidrojumu zinātnē. Lai kā viņiem gribējās atzīt „zinātnisku priekšstatu”, ka dabas kārtībā tieša cēloņu un sekų kopsakarība ved no vizzemākajiem dzīvniekiem pie cilvēka, tomēr šis priekšstats palika viņu apziņā tikai teoretiska tēze. Tas nelika viņiem uztvert un sajūst dzīvi atbilstoši šai tēzei. Dabas pētnieks Fogts (*Vogt*), dabaszinātnes popularizētājs Bihners (*Büchner*) noteikti bija pārņemti ar zinātniskiem priekšstatiem, taču blakus šai zinātniskajai domāšanai viņu dvēselēs dzīvoja vēl kaut kas cits, kas ļāva viņiem apjaust dzīves kopsakarības un turēties pie ticības garīgajai pasaules kārtībai.

Atliek tikai bez aizspriedumiem iztēloties, cik atšķirīgi zinātniskums iedarbojas uz to, kurš ar paša esamību ir noenkurots šādā dzīves kopsakarībā, un kā tas ietekmē proletārieti, kura priekšā nostājas aģitators un nedaudzajās ar darbu neaizpildītājās vakara stundās stāsta viņam, ka jaunākajos laikos zinātne atradināja cilvēkus no domas, ka viņi ceļas no garīgajām pasaulēm. Viņiem tika mācīts, ka pirmatnējos laikos viņi dzīvoja rāpodami pa kokiem, ka viņiem visiem ir vienāda, gluži dabiska izcelsme. Mūsdienu proletārietis, meklēdams dvēseles saturu, kas ļautu viņam sajūst sevi kā cilvēku pasaules veselumā, ieraudzīja sevi nostādītu pretī zinātnei, kas proklamēja šādas domas [ka cilvēks nav nekas cits, kā augstāk attīstītais dzīvnieks]. Viņš uztvēra šo zinātni absolūti nopietni un izdarīja **savus** secinājumus. Fakts ir tas, ka tehnikas un kapitālisma laikmets skāra proletārieti citādāk, nekā valdošās šķiras. Šīs pēdējās auga un dzīvoja vidē, kurā vēl darbojās reliģiozie impulsi, kas kalpoja dvēselei par balstu. Viņi bija ieinteresēti papildināt savu dzīves uztveri ar jauno laiku sasniegumiem. Savukārt proletārietis, kā jau teikts, tika dvēseliski izrauts no savas ierastās dzīves, un jaunie apstākļi, kuros viņš tika

nostādīts, nespēja modināt viņā sajūtas, kas piešķirtu viņa dzīvei cilvēka cienīgu saturu. Viņam šķita, ka palīdzēt sajūst, kas viņš ir kā cilvēks, var vienīgi zinātne, ko viņš gan nespēja saprast, bet uztvēra kā kaut ko, kas ir radies vecās kultūras klēpī un kas iedvesa viņam ticību. [Tā ieņēma viņa dvēselē zaudētā Dieva vietu.]

Iespējams, ka kādam šo izklāstījumu lasītājam gribas pasmaidīt, kad tiek norādīts uz proletāriešu domāšanas veida „zinātniskumu”. Kurš ar „zinātniskumu” saprot tikai to, ko cilvēks apgūst daudzus gadus nosēdējis kaut kādās „izglītības iestādēs”, un tad salīdzina to ar proletārieša, kurš „neko nav mācījies”, apziņas saturu, tas lai smaida. Viņš smaida katrā ziņā garām liktenīgi izšķirošiem faktiem mūsdienu dzīvē. Šie fakti liecina, ka dažs labs augsti izglītots cilvēks **dzīvo** tieši nezinātniski, t.i., neatbilstoši savām zināšanām, kamēr neizglītotais proletārietis orientējas savā dzīvē uz šo zinātni, ko viņš varbūt nemaz īsti nesaprot. Izglītotais ir uzņēmis zinātni kādā no savas dvēseles atvilktnēm, taču šī zinātne neietekmē izšķiroši viņa dzīves veidu, viņa sajūtas, viņa priekšstatu par savu lomu pasaules kopsakarībā. Savukārt proletārietis ir nostādīts tādos dzīves apstākļos, kas liek viņam izprast esamību atbilstoši šīs zinātnes nostājai. Tas, ko citas šķiras sauc par „zinātniskumu”, viņam var būt svešs, taču šīs zinātnes domāšanas virziens eksistenciāli nosaka viņa dzīvi. Citu šķiru pārstāvjiem noteicošu dzīves pamatu sniedz reliģija, estētika un vispārēja kultūra. Tādēļ viņi var justies „apgaismoti” un „brīvi” savā pārlicībā. Protams, savos priekšstatos viņi atzīst zinātni, taču viņu sajūtās nemanītas pulsē kādas tradicionāli pārmantotas ticības atliekas. Bet proletārietim, kuram tā visa trūkst, noteicoša kļūst materiālistiska „zinātne”, lai arī viņš bieži vien var uztvert tās postulātus tikai kā ticības objektus. Viņš pārņēma zinātnisko domāšanu no valdošajām šķirām kā mantojumu, bet šī mantojuma „garīgais saturs” noliedza cilvēka izcelsmi no gara.

Tam, kas redz tikai faktu ārējo pusi, galu galā būs pieejami tikai priekšstati, kuriem ar reāliem faktiem vairs nebūs nekā kopīga. Šai ziņā pašreizējā pasaules katastrofa varētu būt daudziem laba mācība. Atliek atcerēties, ko pie varas stāvošās personības ir domājušas par to, kas var notikt un kas īstenībā ir noticis? Vai tāpat nebūs arī ar sociālo domāšanu?

Garā es jau dzirdu iebildumu, ko izteiks kāds proletārietis: ‘Re kur vēl viens grib novirzīt sociālo jautājumu uz buržuāziskām sliedēm.’ Šis proletārietis neredz, ka viņš pats **dzīvo** kā proletārietis, bet **domā** kā buržuā, lai gan mūsu laiks pieprasa ne tikai no jaunu dzīves iekārtu, bet arī **jaunas domas**. Zinātniskais domāšanas veids varēs kļūt par dzīvi nesošu spēku tikai tad, ja savā veidā parūpēsies par pilnīgi cilvēcisku dzīves saturu, kā to ir darījuši vecie pasaules uzskati.

Līdz ar to ir iezīmēts ceļš, kas daļēji ļauj saprast Jaunāko laiku proletariāta kustības patieso būtību. Proletārieša dvēselē dzīvo neapzināta pārliecība: ‘Es tiecos pēc garīgas dzīves, bet tā, ko es atrodu, ir tikai **ideoloģija**, kas atspoguļo tikai ārējos pasaules norises; tā nenāk no kādas īpašas garīgās pasaules.’ To, kas ir palicis no vecās gara dzīves, proletārietis izjūt kā ideoloģiju. Kurš grib saprast noskaņojumu, kas izpaužas proletariāta par-sībās, tam jāmeģina iejusties cilvēka dvēselē, kas ir spiests uztvert garīgo dzīvi tikai kā ideoloģiju. Kāds var iebilst: ko gan vidusmēra proletārietis zina par šo ideoloģiju, kas spokojas vairāk vai mazāk izglītoto vadoņu galvās? Kurš šādi runā, nezina, ko pēdējos gadu desmitos šis uzskats ir pavisam reāli paveicis proletāriešu dzīvē; viņš nezina, kā uzskats, ka garīgā dzīve ir ne vairāk kā ideoloģija, ietekmēja gan radikālo sociālistu prasības, gan to cilvēku rīcību, kuri tumšo dzīves instinktu dzīti „taisa revolūciju”.

Tas ir traģiski, ka neviens nesaprot mūsdienu sociālo prasību būtību; cilvēki nav spējīgi ieklausīties tajā, kas **patiesi notiek** proletāriešu dvēselēs. Neproletārieši bažīgi ieklausās proletāriešu prasībā nodot ražošanas līdzekļus sabiedrības rokās, jo viņi uzskata to par vienīgo līdzekli kā tikt pie cilvēka cienīgas eksistences. Taču šie neproletārieši neapzinās, ka šķira, kurai viņi pieder, pārejot no vecajiem laikiem jaunajos, ne tikai pati rosināja proletāriešus strādāt ar viņiem nepiederošiem ražošanas līdzekļiem, bet tā nav varējusi dot viņiem klāt pie šī darba arī apmierinošu dvēseles saturu. Dažs labs dzīvei svešs teorētiķis var teikt: ‘Bet proletariāts taču vienkārši grib dzīvot tāpat, kā valdošās šķiras; viņam nav vajadzīgs nekāds dvēseles saturs.’ Pat pats proletārietis var apgalvot: ‘Es nepieprasu no citām šķirām neko savai dvēselei; es tikai gribu, lai turpmāk neviens nevarētu mani ekspluatēt. Es gribu, lai pašlaik pastāvošās šķiru atšķirības tiktu atceltas.’ Un tomēr šādas runas ne no vienas, ne no otras puses neskar sociālās problēmas būtību. Tās neatklāj šī jautājuma **patieso raksturu**. Ja strādnieki būtu mantojusi no valdošajām šķirām patieso gara saturu, viņi izvirzītu pavisam citas prasības, nekā to dara mūsdienu proletariāts. Šis proletariāts ir pārliecināts par gara dzīves ideoloģisku raksturu, un šī pārliecība padara viņu arvien nelaimīgāku. Šīs viņa dvēseliskās nelaimes sekas, kuras viņš pats neapzinās un tomēr intensīvi no tām cieš, pēc savas nozīmes mūsdienu sociālajai situācijai stipri pārsniedz visas zināmā mērā arī attaisnotas prasības pēc ārējās dzīves stāvokļa uzlabošanas. Valdošās šķiras neuzskata, ka ir atbildīgas par proletariāta kareivīgo noskaņojumu, un tomēr tās ir to izraisījušas, jo varēja atstāt proletariātam mantojumā tikai to, ko tas ir spiests uztvert kā ideoloģiju.

Ne jau prasība izmainīt vienas šķiras dzīves apstākļus ir mūsdienu sociālās kustības būtiska iezīme, lai arī tas šķiet dabiski. Būtiski ir, kādas domas ir pamatā šīm prasībām. Atliek no šī redzespunkta bez aizspriedumiem paskatīties uz faktiem, lai

ieraudzītu, ka personības, kuras it kā domā līdzī proletāriešiem, smaida, kad dzird, ka ar šādiem vai tādiem garīgiem centieniem var atrisināt sociālo jautājumu. Viņi smaida par jebkādu garīgo saturu kā par **ideoloģiju**, kā par pelēku teoriju. Viņi uzskata, ka ar domām, vienkārši ar garīgu piepūli nevar atrisināt sasāpējušos sociālos jautājumus. Bet, ja ieskatās precīzāk, tad burtiski acīs lec tas, ka īstais proletāriešu kustības nervs, tās īstais pamatimpulss nav vis ekonomikā, par ko šodien runā proletārieši, bet gan tieši viņu **domās**.

Mūsdienu proletariāta kustība – varbūt kā vēl neviena cita līdzīga pasaules kustība – ir radusies no **domām**. Es to neizsaku kā vienkārši pārdomās par sociālo kustību gūto atklāsmi. Atļaujiet man iestarpināt vienu personisku piezīmi. Es esmu gadiem ilgi pasniedzis strādnieku izglītības skolā visdažādāko nozaru strādniekiem. Es domāju, ka šī darba gaitā esmu iepazinis to, kas dzīvo mūsdienu strādnieka dvēselē, pēc kā viņš tiecas. Man bija iespēja izsekot arī to, kas notiek dažādās arod-biedrībās. Tātad, es nebalstos tikai uz teorētiskiem apsvērumiem, bet gan izsaku to, ko esmu sev izcīnījis īstas dzīves pieredzes ceļā.

Kas ir iepazinis mūsdienu strādnieku kustību tieši **no strādnieku puses**, zina, cik nozīmīgs fakts ir tas, ka noteikts domu **virziens** ārkārtīgi spēcīgi ir pārņēmis daudzu cilvēku dvēseles. Šodien pastāv visai niecīga šķiru savstarpējas sapratnes iespēja. Buržuāziskām šķirām ir grūti iejusties proletāriešu dvēselē un saprast, kā proletāriešu nepieredzējušajā **inteliģencē** varēja ienākt tik sarežģīts priekšstatu komplekss kā marksisms, kas, lai ko mēs domātu par tā saturu, neapšaubāmi izvirza cilvēka domāšanai visaugstākās prasības.

Kārļa Marksa domu sistēmu ar vienādi labiem pamatojumiem vieni var pieņemt, citi noraidīt. To varēja revidēt cilvēki, kuri

pēc Marksa un viņa drauga Engelsa nāves aplūkoja sociālo dzīvi no cita redzespunkta, nekā šie vadoņi. Tādēļ es nemaz negribu runāt par šīs sistēmas saturu. Man tas neliekas vissvarīgākais modernajā proletariāta kustībā. Kā vissvarīgāko es saskatu to **faktu**, ka strādnieku vidū kā spēcīgs impulss darbojas kāda **domu sistēma**. Neviena cita praktiska kustība, kas izvirza visikdienišķākās cilvēciskas prasības, vēl nekad nav balstījusies gandrīz pilnīgi un vienīgi uz tīra domu pamata, kā to dara šī modernā proletariāta kustība. Noteiktā ziņā tā ir pirmā kustība pasaulē, kas ir nostājusies uz tīri zinātniska pamata. Šim faktam jāpiešķir pareiza nozīme. Ja pavēro dzīvi nedaudz smalkāk, tad proletāriešu kustības izvirzītās **programmas saturs** nemaz neizskatās tik ļoti svarīgs.

Patiešām svarīgs ir tas apstāklis, ka proletārietim kā cilvēkam ir kļuvis būtisks tas, ko citu šķiru pārstāvji uzņēmuši tikai daļēji, proti, **domas**; abstraktas domas ir kļuvušas par pamatu visai viņa dzīves nostājai, lai arī viņš nav varējis no sirds ar tām savienoties, tās atzīt tādēļ, ka šīs domas tika viņam pasniegtas kā ideoloģija. Rezultāta viņš būvē savu dzīvi uz domām, bet izjūt tās kā kaut ko neīstu, kā ideoloģiju. Nevar saprast proletariāta uzskatus un no tiem izrietošo rīcību, pilnā mērā neizprotot visu **minētā** fakta nozīmi.

Ņemot vērā visu līdz šim pateikto, var nonākt pie secinājuma, ka sociālai kustībai pirmā vieta jāpiešķir gara dzīvei. Ir būtiski, lai proletārietis izjustu viņu neapmierinošas sociālas situācijas cēloņus patieso zināšanu gaismā par cilvēces tapšanas likumsakarībām un uzdevumiem. Pašlaik viņš vēl nevar citādi kā nievājoši vai dusmīgi noliegt domu, ka šajos garīgajos pamatos var smelties dzīvi sakārtojošu spēku. Un kā lai viņš piekristu, ka gara dzīvei piemīt kāds spēks, ja reiz viņš ir spiests izjust to kā ideoloģiju? No šādi izjustas gara dzīves nevar gaidīt neciešamas sociālas situācijas atrisinājumu. Zinātniskas domāšanas dēļ

mūsdienu proletārietim ne tikai pati zinātne, bet arī māksla, reliģija, tikumi un tiesības ir kļuvušas par ideoloģijas sastāvdaļām. Viņš nesaskata arī šajās gara dzīves nozarēs neko, kas reāli skartu viņa esamību, kas varētu pievienot kaut ko būtisku viņa materiālai dzīvei. Viņam tās ir tikai šīs materiālās dzīves atspulgs. Viņš ir pārliecināts, ka kaut ko labot var tikai mainot pašus materiālos apstākļus.

Tātad, proletariāts ir saņēmis no valdošām šķirām garīgās vērtības pasniegtas tādā formā, kurai viņu apziņā trūkst jebkāda reāla spēka. Ja tas tā paliks arī turpmāk, tad cilvēces gara dzīve būs nolemta palikt bezspēcīga iepretī gan mūsdienu, gan nākotnes sociālām prasībām. Marksisti un līdzīgi viņiem domājošie saka, ka kapitālisma radītās dzīves formas ir attīstījušās no iepriekšējām saimnieciskām formām, kas ir novedis proletariātu neciešamā stāvoklī attiecībā pret kapitālu, taču, viņuprāt, kapitālismam attīstoties, tas iznīcinās pats sevi, un kapitālisma dabiskas nāves sekas būs proletariāta atbrīvošanās. Šī ir kārtējā abstrakcija, jo ne vecie, ne jaunie marksisti nesaskata būtisko. Viņiem **neienāk prātā**, ka no atziņām, kas sakņojas mūsdienu garīgajā īstenībā un kas spēj dot cilvēkam nepieciešamo garīgo pamatu, varēs izstarot spēks, kas arī sociālai kustībai piešķirs pareizo virzienu un iedvesmu.

Tas fakts, ka mūsdienu proletariāta prasībās dzīvo neapzinātas ilgas pēc citas kopsakarības ar gara dzīvi, nekā viņam var dot pašreizējā sabiedriskā iekārta, piešķir mūsdienu sociālai kustībai tās virzošo spēku. Ideoloģiskais pārmantoto gara vērtību raksturs ir laupījis proletārietim ticību **gara nesošam spēkam kā tādām**. No pareizas šī fakta izpratnes ir atkarīgs, vai tiks atrasts ceļš, kas var izvest cilvēci no pašreizējās sociālās situācijas jucekļa.

Šajā jomā būs jāmācās domāt citādi, nekā tas notiek šodien. Cilvēkiem būs jāiemācās pareizi izjust tā fakta nozīmi, ka sociālais organisms, kurā gara dzīve darbojas kā ideoloģija, nav dzīvotspējīgs. Pašreizējs sociālais organisms ir slims ar gara dzīves bezspēcīgumu, un šī slimība vēl saasināsies, ja cilvēki nevēlēsies to atzīt. Savukārt atzīstot to, tiks iegūts pamats, uz kura varēs attīstīties veselīgai sociālai kustībai atbilstoša domāšana.

Pašlaik proletārietis domā, ka viņa dvēseles pamatspēku veido viņa **šķiru apziņa**. Taču patiesībā viņš, ticis iejūgts kapitālistiskajā ekonomiskajā iekārtā, meklē gara dzīvi, kas varētu modināt viņā apziņu par savu **cilvēcisko vērtību**, bet gara dzīve, izjusta kā ideoloģija, nevar rosināt šādu apziņu. Viņš ir meklējis **šo** apziņu un, neatradis, aizvietojis to ar ekonomiskās dzīves radīto **šķiru apziņu**.

Viņa uzmanība ar varenu sugestīvu spēku tika pievērsta vienīgi ekonomiskai dzīvei, un tagad viņš vairs netic, ka kaut kur gara vai dvēseles jomā var atrast stimulu nepieciešamām sociālām pārmaiņām. Viņš tic, ka tikai ekonomikas attīstība var radīt stāvokli, ko **viņš** izjūt kā cilvēcisku. Viņam tika iestāstīts, ka līdz ar saimnieciskās dzīves pārveidošanu sociālistu ziņā pazudīs netaisnība, ko izraisa privāta uzņēmējdarbība atsevišķu darba devēju egoisma dēļ, kas liedz viņiem apmierināt taisnīgas strādnieku prasības pēc cilvēka cienīgas dzīves. Tā proletariāts nonāca pie pārliecības, ka vienīgais glābiņš pastāv visa privāta īpašuma un ražošanas līdzekļu nodošanā **sabiedrības rīcībā un īpašumā**. Šāds viedoklis ir radies tādējādi, ka uzmanība tika novērsta no jebkādām dvēseliskām un garīgām vajadzībām un pievērsta **tikai** un vienīgi ekonomiskam procesam.

Tas viss noveda pie raksturīgas pretrunas proletariāta kustībā. Proletārietis tic, ka no ekonomikas, no pašas saimnieciskās

dzīves jāizriet visam, kas galu galā piešķirs viņam pilnīgas cilvēka tiesības. Par šīm pilnīgajām cilvēka tiesībām viņš arī cīnās. Taču īstenībā viņš ilgojas pēc kaut kā, kas nekad nevar izrietēt no saimnieciskās dzīves. Tas ir svarīgs, daiļrunīgs fakts, ka dažādu sociālo projektu centrā ir kaut kas tāds, kas nevarēja rasties tikai no saimnieciskās dzīves, kas drīzāk ir tiešs vecās vergturības un dzimtbūšanas turpinājums. Līdz ar preču un naudas apriti, kapitālu, zemes tirgošanu utt. modernajā sociālajā iekārtā ir izveidojies KAUT KAS tāds, kas netiek skaidri izteikts, arī mūsdienu proletārietis neizjūt to apzināti, bet kas tomēr pamatā nosaka viņa sociālās gribas raksturu. Lieta tāda, ka kapitālisms principā pazīst tikai **preci** un preču **cenās** veidošanos saimnieciskajā organismā. Tādēļ kapitālismam attīstoties par **preci** ir kļuvis arī kaut kas tāds, par ko proletārietim ir sajūta, ka tas **nedrīkst** būt prece.

Kad cilvēki reiz sapratīs, ka visas proletariāta sociālās kustības pamatimpulss ir proletārieša zemapziņā dzīvojošs riebums pret to, ka viņam jāpārdod savs darbaspēks darba devējam tāpat, kā tirgū pārdod preci, ka darba tirgū viņa **darbaspēks figurē kā prece tirgū**; kad cilvēki atskārtīs, ko nozīmē šis riebums pret preci „darbaspēks” modernajā sociālajā kustībā, tad pie pirmā impulsa – ideoloģiski izjustās gara dzīves – būs atrasts otrs, par kuru var teikt, ka tas šodien padara sociālo jautājumu par neatliekamu, pat par degošu.

Kādreiz senatnē pastāvēja vergi. Viss cilvēks tika pārdots kā prece. Nedaudz mazāka cilvēka daļa un tomēr viena daļa no paša cilvēka būtnes tika iekļauta saimnieciskajā procesā dzimtbūšanas laikos. Savukārt kapitālisms ir kļuvis par varu, kas vēl atlikušai cilvēka būtnei daļai uzspiež preces raksturu, proti, viņa darbaspēkam. Es negribu teikt, ka šis fakts nav ticis ievērots. Tieši pretēji, tas viscaur tiek izjūsts kā fundamentāls mūsdienu sociālās dzīves faktors, taču, runājot par to, uzmanība tiek

maldīgi vērsta vienīgi uz ekonomiku. Šis dziļi psiholoģisks jautājums tiek padarīts par gluži ekonomisku jautājumu. Cilvēki tic, ka tikai izmainot ekonomisku situāciju, var panākt, ka strādānieks vairs nejutīsies iesaistīts sociālajā organismā tik necienīgā veidā, kā tas notiek kapitālisma apstākļos. Viņi redz, kā vēsturiskas attīstības gaitā kapitālisms ir radies un uzspiedis cilvēka darbaspēkam preces raksturu, bet viņi neredz, ka pašai saimnieciskai dzīvei kā tādai piemīt tā īpatnība, ka viss, kas tajā nokļūst, **neizbēgami** kļūst par precī. Tas ir normāli, tam tā arī jābūt, jo jebkāda saimnieciskā dzīve pastāv preču ražošanā un to mērķtiecīgā patērēšanā. Tādēļ cilvēka darbaspēks nevar pārstāt būt par precī, ja neatrod iespēju principā izraut to no saimnieciskā procesa. Šai ziņā būtu jāticē nevis pārveidot saimniecisko procesu tā, lai cilvēka darbaspēks tiktu **tajā** pie savām tiesībām, bet gan jādomā par to, kā izraut darbaspēku no pakļautības saimnieciskā procesa likumiem, jo vienīgi šādi var atņemt tam preces raksturu. Proletārietis ilgojas pēc tādas saimnieciskas iekārtas, kurā viņa darbaspēks ieņemtu cilvēka cienīgu vietu, bet viņš neredz, ka tas neizbēgami iegūst preces raksturu tieši tādēļ, ka viņš tiek pilnībā iejūgts šajā saimnieciskajā procesā tā, ka viņš kā cilvēks tajā burtiski izšķīst, pazūd. Saimnieciskais process tam objektīvi piemītoša rakstura dēļ tik ilgi tieksies izmantot darbaspēku visefektīvāk – tāpat, kā tajā tiek izmantota prece –, kamēr darbaspēka izmantošanas veids tiks atstāts pašas saimnieciskās dzīves ziņā. Kā hipnotizēti ar jaunās ekonomikas garu cilvēki vērš savu uzmanību tikai uz to, kas var darboties šajā saimnieciskajā dzīvē. Bet, skatoties šajā virzienā, nekad nevarēs atrast iespēju atbrīvot darbaspēku no preces rakstura, jo jebkura cita saimniecības forma tik un tā padarīs darbaspēku par precī, lai arī varbūt citā veidā. Nevar ieraudzīt darba jautājumu patiesajā gaismā, kamēr nesaskata, ka saimnieciskajā dzīvē preču ražošana, preču apmaiņa un preču patēriņš notiek pēc likumiem, ko nosaka intereses, kuru ietekme nedrīkst izplatīties pār cilvēka darbaspēku.

Jauno laiku garā domājošie neprot atšķirt pilnīgi dažādas lietas, proti, kā saimnieciskajā dzīvē ir iekļauts, no vienas puses, cilvēka darbaspēks, un, no otras puses, cilvēka izgatavotais produkts, kas pēc savas izcelsmes nav saistīts ar cilvēku un iet ceļus, kas jāiet precei kopš tās izgatavošanas brīža līdz patērētājam. Kurš sāks domāt šajā virzienā, atklās, no vienas puses, pareizo darba jautājuma jēgu, un, no otras puses, varēs izdibināt, kāda vieta saimnieciskai dzīvei jāieņem veselīgā sociālā organismā.

Te jau var redzēt, ka sociālais jautājums iedalās trijās īpašās jomās. Pirmā aptver jautājumu par veselīgas gara dzīves formām sociālajā organismā; otrā – jautājumu par to, kā pareizi iekļaut darba attiecības sabiedrības dzīvē; un trešā – kā šajā dzīvē jādarbojas saimniecībai.

II

REĀLI PRIEKŠLIKUMI SOCIĀLĀ JAUTĀJUMA ATRISINĀŠANAI

Pēdējā laikā var vērot vienu raksturīgu parādību: tehniskais progress un kapitālisms ir pašsaprotami, ar dabas stihijas intensitāti ienākuši sabiedrības dzīvē un ienesuši tajā zināmu iekšēju kārtību. Cilvēku uzmanība ar suģestīvu spēku tika piesaistīta šiem sasniegumiem, taču vienlaicīgi tā tika novērsta no citām sociālā organisma jomām. Lai sociālais organisms varētu funkcionēt veselīgi, jāapzinās arī šīs jomas un jāpanāk, lai tās darbotos pareizi.

Lai paskaidrotu savu domu, izmantošu kādu salīdzinājumu. Lasītājam gan jāņem vērā, ka tas nav nekas cits, kā tieši un tikai

salīdzinājums. Tas var palīdzēt saprast, kurā virzienā jāskatās, lai izveidotu sev priekšstatu par sociālā organisma atveseļošanās iespējām. Aplūkosim no šī redzespunkta vissarežģītāko no dabiskiem organismiem, proti, cilvēka organismu. Tajā blakus cita citai darbojas trīs sistēmas, kurām piemīt zināma patstāvība. Tās var aprakstīt sekojoši. Cilvēka organismā kā viena no jomām darbojas tā sistēma, kas ietver sevī **nervu un maņu dzīvi**. Pēc svarīgākā organisma locekļa, kurā noteiktā ziņā šī nervu un maņu dzīve ir centralizēta, šo jomu var nosaukt arī par **galvas organismu**.

Kā otrais cilvēka organizācijas loceklis jāatzīst tas, ko es gribētu nosaukt par **ritmisku sistēmu**. Tajā ietilpst elpošanas un asins cirkulācija, t.i., tas viss, kas izpaužas ritmiskos cilvēciskā organisma procesos.

Trešajai sistēmai pieder orgānu komplekss, kuru darbība ir saistīta ar **vielmaiņu**. Šajās trīs sistēmās ir viss, kas veselīgā veidā uztur cilvēka organismā norisošo procesu kopumu.²

Esmu mēģinājis vispirms vismaz ieskicēt šo cilvēka dabiskā organisma trīsdaļīgumu savā grāmatā „Par dvēseles mīklām”, un es esmu mēģinājis darīt to pilnīgā saskaņā ar visu to, ko šodien jau var pateikt dabaszinātnisko pētījumu rezultāti. Man ir skaidrs, ka bioloģija, fizioloģija, visa dabaszinātne vistuvākajā laikā izrausies pie tāda skatījuma uz cilvēka organismu, kas ļaus

² Šis iedalījums nav domāts līdzīgi telpiski norobežojamiem cilvēka ķermeņa locekļiem, bet gan pēc organisma funkcijām. Terminu „galvas organizācija” var lietot tikai tad, ja apzinās, ka galvā pirmām kārtām ir centralizēta nervu un maņu dzīve. Taču galvā notiek arī ritmiskā un vielmaiņas darbība, kā citos ķermeņa locekļos darbojas arī ritmiskā sistēma un vielmaiņa. Un tomēr šīs trejāda veida darbības pēc savas būtības ir cita no citas stingri atdalītas.

saprast, kā šie trīs locekļi – galvas sistēma, elpošanas/asinsrites sistēma un vielmaiņas sistēma – uztur cilvēka organismu pie dzīvības tieši pateicoties tam, ka darbojas ar zināmu patstāvību. Cilvēka organisms nav pakļauts kādam absolūtam centram; katrai no minētajām sistēmām ir īpašas, pašas par sevi pastāvošas attiecības ar ārpusauli. Galvas sistēma komunicē ar ārpusauli caur maņām, cirkulācijas vai ritmiskā sistēma – caur elpošanu un vielmaiņas sistēma – caur gremošanas un kustības orgāniem.

Dabaszinātne vēl nav tik tālu, lai pilnā mērā akceptētu šīs garazinātnes atziņas, bet tas nozīmē tikai to, ka mūsu domāšana ar saviem ieradumiem, visi mūsu priekšstati par pasauli vēl nav pilnībā piemēroti tam, lai mēs saprastu, kā, piemēram, cilvēcis-kajā organismā darbojas dabas spēki. Te gribas teikt, ka dabaszinātne jau var gaidīt, kamēr sasniegs savu ideālu; gan jau kādreiz tā apgūs un atzīs garazinātnes devumu pareizai cilvēka izpratnei, bet ar pareizo sociālā organisma izpratni gaidīt nevar. Ne tikai speciālistiem, bet ikvienam cilvēkam – jo taču ikviens cilvēks piedalās sociālā organisma dzīvē – jābūt vismaz vairāk vai mazāk instinktīvai nojausmai par to, kas šim organismam ir nepieciešams, proti, ka šim sociālajam organismam jāiegūst trīsdaļīgs veidols, kāds piemīt dabiskajam organismam. Tikai tad, izejot no veselīgām domām, kas aizdedzina veselīgas jūtas un iedarbina veselīgu gribu, varēs izveidot veselīgu sociālo organismu.

Kopš Šefle (*Schäffle*) ir uzrakstījis savu grāmatu par sociālā organisma uzbūvi, tika mēģināts atrast analogijas starp kādas dabas būtnes, teiksim, cilvēka organizāciju un cilvēku sabiedrību kā tādu. Gribēja noskaidrot, ko sociālajā organismā var identificēt ar šūnu, ko ar šūnu kombināciju, ar audiem utt.! Vēl nesen ir iznākusi Mereja (*Merey*) grāmata „*Weltmutation*” (Pasaules mutācija), kurā noteikti dabaszinātniski fakti un likumi tiek vienkārši pārnesti uz cilvēku sabiedrības organismu.

Jāsaka, ka tam, kas ir domāts manā grāmatā, nav absolūti nekā kopīga ar visām šīm analogijas spēlītēm. Šeit tiek izsekots pavisam cits mērķis, proti, vērojot dabas radīto organismu, mācīties domāt un just, kas par to ir domājams un tajā sajūtams, lai pēc tam varētu pielietot apgūtās domas un sajūtas sociālajam organismam. Ja atziņas, kas ir iegūtas studējot dabisko organismu, vienkārši pārnes uz sociālo organismu, tad ar to tikai parāda, ka neatzīst sociālā organisma patstāvību un nevēlas pētīt tajā darbojošos likumus, kā tas ir nepieciešams, piemēram, lai saprastu dabisko organismu. Mirklī, kad cilvēks patiešām objektīvi nostājas pretī patstāvīgajam sociālajam organismam kā dabas pētnieks nostājas pretī dabas organismam, lai izjustu tā īpatnējos likumus, šajā mirklī lieta kļūst tik nopietna, ka izbeidzas jebkāda spēle ar analogijām.

Viens otrs varētu uztvert šeit sniegtos izklāstījumus, kā aicinājumu „uzbūvēt” sociālo organismu pēc izgudrotas „pelēkas” teorijas, taču īstenībā šeit ir runa par kaut ko pavisam citu. Pašreizējā vēsturiskā cilvēces krīze pieprasa, **lai katrā atsevišķā cilvēkā pamostos noteiktas sajūtas** [šodien mēs tās saucam par sociālo kompetenci], kuras būtu jārosina jau audzinot un izglītojot bērnus tāpat, kā viņi tiek rosināti iemācīties četras rēķināšanas darbības. Sākot ar mūsdienām, cilvēkiem būs jā-mācās just, kādiem spēkiem un kā jādarbojas sociālajā organismā, lai tas būtu dzīvot spējīgs. Būs jāatzīst, ka ir neveselīgi, pat antisociāli dzīvot bez šādām sajūtām. Ja šī nepieciešamība netiks apzināta un izjusta, tad vecās sociālā organisma formas nākotnē tik un tā vairs nedarbosies, tās vairs nebūs efektīvas [un rezultātā draud sociālais haoss].

Šodien var dzirdēt, ka mūsu laiks pieprasa t.s. sabiedrības „socializēšanu”, bet nekāda socializēšana neizraisīs sabiedrības atvēršanos procesu, bet gan vienīgi tādu kā pūšļošanas procesu ap sociālo organismu, varbūt pat graušanas procesu, ja

cilvēku sirdīs nepamodīsies vismaz **instinktīva nojausma par sociālā organisma trīsdaļīguma nepieciešamību**. Šim sociālajam organismam, ja tas grib darboties veselīgi, ir likumsakarīgi jāizveido trīs locekļi.

Viens no šiem locekļiem ir saimnieciska dzīve. Ar mums arī jāsāk savi apcerējumi, jo šī dzīves joma modernas tehnikas un kapitālisma ietekmē ir guvusi acīmredzamu virsroku pār visām pārējām sabiedrības dzīves jomām. Būtībā tās kompetencē ir tikai un vienīgi viss, kas ir saistīts ar preču ražošanas, preču apgrozības un preču patērēšanas procesiem. Šai saimnieciskajai dzīvei jādarbojas sociālajā organismā tikpat patstāvīgi, cik cilvēka organismā patstāvīgi darbojas nervu-maņu sistēma.

Kā otrs sociālā organisma loceklis jāaplūko juridiskā vai politiskā dzīve. Pie tās pieder viss, ko vecās tiesiskās valsts ziņā varētu apzīmēt kā tieši valsts dzīvi. Kamēr saimnieciskai dzīvei ir darīšana ar visu to, kas cilvēkam ir vajadzīgs no dabas un no viņa paša ražotās produkcijas, t.i., ar precēm, preču apgrozību un patērēšanu, tad šim otrajam sociālā organisma loceklim var būt darīšana tikai ar to, kas attiecas uz cilvēku savstarpējām attiecībām. Lai saprastu reālās attiecības starp dažādiem sociālā organisma locekļiem, ir būtiski zināt, kāda atšķirība pastāv starp sabiedrisko tieslietu sistēmu, kurai var būt darīšana tikai ar viena cilvēka vai cilvēku grupas attiecībām ar otru, un saimniecisko sistēmu, kurai ir darīšana tikai ar preču ražošanu, cirkulāciju un patēriņu. Šī starpība jāizjūt dzīvē, lai apziņā varētu nošķirt saimnieciskos procesus no tiesiskiem, kā dabiskajā cilvēka organismā plaušu darbība, kas pārstrādā no ārpuses organismā ienākošo gaisu, ir nošķirta no procesiem, kas norisinās nervu-maņu sistēmas ietvaros.

Kā trešo locekli, kuram tāpat patstāvīgi jāpastāv blakus abiem citiem, sociālajā organismā jāsaprot viss, kas attiecas uz garīgo

dzīvi jeb kultūru. Vēl precīzāk varētu teikt: viss, kas izriet no atsevišķa cilvēka dabiskām individuālām dotībām un spējām un kalpo sociālā organisma veselumam. Tātad, pirmajai, saimnieciskajai sistēmai ir darīšana ar visu to, kas ļauj cilvēkam sakārtot savas attiecības ar ārpasauli. Otrajai sistēmai ir darīšana ar to, kas nodrošina cienīgas attiecības starp atsevišķiem cilvēkiem un cilvēku grupām. Savukārt trešajai sistēmai ir darīšana ar visu to, kas izriet no atsevišķa cilvēka individualitātes kā ieguldījums sociālā organisma dzīvē.

Jaunākajos laikos modernā tehnika un kapitālisms, attīstoties stihiski un vienpusīgi, pārāk lielā mērā noteikuši mūsu sabiedrisko dzīvi savā ziņā, līdz ar to neizbēgami iecērtot tajā ne vienu vien sāpīgu brūci. Savukārt abi citi sociālās dzīves locekļi nav spējuši tikpat pašsaprotami iekļauties sociālajā organismā ar savām prasībām. Lai dziedinātu šo slimīgo situāciju, nepieciešams izveidot pareizas attiecības starp atsevišķu cilvēku un sabiedrības dzīvi un trim minētiem sociālā organisma locekļiem jeb sfērām. Lai to panāktu, cilvēkiem katram savā vietā jācenšas īstenot un ievērot raksturoto iedalījumu. Šeit izklāstītās idejas ziņā katram atsevišķam cilvēkam ir savs konkrēts sociāls uzdevums tagadnē un tuvākajā nākotnē. [Jo vairāk cilvēku to apzinās, jo reālāka ir iespēja organizēt sabiedrības dzīvi pēc īsta humānisma principiem.]

Pirmais sociālā organisma loceklis, saimnieciskā dzīve balstās pirmām kārtām uz dabas resursiem tieši tāpat, kā atsevišķais cilvēks, kas viņš var kļūt pats par sevi pateicoties izglītībai, audzināšanai un dzīves pieredzei, balstās uz savām garīgām un fiziskām dotībām. Dabas resursi paši par sevi piešķir saimnieciskai dzīvei un līdz ar to visam sociālajam organismam noteiktas iezīmes; tam nav vajadzīga nekāda sociāla organizācija. Tas ir viens no sociālā organisma dzīves pamatiem; otrs tā pamats ir cilvēku dotības, viņu fiziskās un garīgās spējas, kas

viņiem piemīt dažādās jomās. Jebkādā socializācijas procesā, ikvienā mēģinājumā piešķirt cilvēku kopdzīvei kādu ekonomisku formu jāņem vērā pastāvošais dabas pamats jeb pieejamie dabas resursi, jo visai preču apgrozībai un visam cilvēku darbam, kā arī jebkādai garīgai dzīvei pamatā kā pirmais, elementārais, sākotnējs elements ir tas, kas piesaista cilvēku pie noteiktas dabiskas vides. Par sociālā organisma saistību ar dabu jādomā tā, kā attiecībā uz atsevišķa cilvēka izglītību jādomā par viņa attieksmi pret savām dotībām. Tas skaidri izpaužas ekstremālos gadījumos. Piemēram, atliek tikai padomāt, ka noteiktos reģionos, kur banāni ir izplatīts cilvēku uzturlīdzeklis, ir jāņem vērā darba apjoms, kas ir nepieciešams, lai nogādātu banānu no tā izcelsmes vietas uz turieni, kur tas ir vajadzīgs, un padarītu to par patēriņa objektu. Ja salīdzina cilvēku darbu, kas jāveic, teiksim, mūsu Viduseiropas novados, lai sagatavotu patērēšanai kviešus, tad darbs, kas ir nepieciešams pirmajā gadījumā, ir vismaz 300 reizes mazāks nekā otrajā gadījumā.

Protams, tas ir ekstrēms gadījums, bet šādas atšķirības attiecībās starp nepieciešamo darba apjomu un dabas pamatu pastāv arī ražošanas nozarēs, kas darbojas kādā no Eiropas sociālajiem organismiem. Te atšķirība nav tik radikāla kā starp banāniem un kviešiem, un tomēr šāda atšķirība pastāv. Tādēļ saimnieciskajā organismā darba apjomu, kas ir ieguldāms novados ar vidēji lielu ražu, nosaka cilvēka attiecības ar savas saimnieciskās darbības dabisko pamatu. Atliek, tikai, piemēram, salīdzināt: Vācijā, zemē ar vidusmēra ražīgumu, kviešu raža ir apmēram tāda, ka vācot ražu saņem **7 vai 8 kārt** lielāku kviešu kultūras ražu salīdzinot ar iesēto; Čīlē novāc **12 reizes** vairāk, ziemeļu Meksikā – **17 reizes** un Peru **20 reizes** vairāk, nekā iesēts (*Jentsch, Volkswirtschaftslehre*).

Visu šo fenomenu un procesu kopums – cilvēku attiecības ar dabu un viņu darbs, kas jāiegulda, lai pārstrādātu dabas pro-

duktus un nogādātu tos līdz patērētājam – un tikai tas veido veselā sociālā organisma saimniecības jomu. Sociālajā organismā tā ir kā galvas sistēma, kas cilvēka organisma veselumā ir tā, kas nosaka viņa individuālās dotības. Bet tāpat, kā šī galvas sistēma ir atkarīga no plaušu-sirds sistēmas, tā arī saimnieciskā sistēma ir atkarīga no cilvēku darba ieguldījuma, un tāpat, kā galva nevar patstāvīgi regulēt elpošanu, tā arī **cilvēku darbs nedrīkstētu tikt regulēts ar spēkiem, kas darbojas pašā saimnieciskajā dzīvē.**

Saimnieciskajā dzīvē cilvēks piedalās atbilstoši savām interesēm, kas izriet no viņa dvēseliskām un garīgām vajadzībām. Rodas jautājums, kā sociālajam organismam jābūt organizētam, lai atsevišķais cilvēks varētu vislabāk apmierināt savas intereses un visproduktīvāk piedalīties saimnieciskajā dzīvē? Šis jautājums praktiski jāatrisina saimnieciskām iestādēm. Tas ir iespējams tikai tad, ja intereses var patiešām brīvi izpausties. Tad sarosās arī griba un atrodas iespēja izdarīt visu nepieciešamo to apmierināšanai.

Interese rodas ārpus saimnieciskās dzīves sfēras. Tā veidojas līdz ar dvēseliskas un dabiskas cilvēkbūtnes attīstību. Saimnieciskās dzīves uzdevums ir radīt iekārtu, kas ļautu apmierināt šo interesi. Šai iekārtai nevar būt darīšana ne ar ko citu, kā vienīgi ar preču izgatavošanu un apmaiņu, kas iegūst savu vērtību samērā ar cilvēku vajadzībām. Preces cenu nosaka tas, kurš to patērē. Tā kā prece saņem savu vērtību no patērētāja, tā ieņem sociālajā organismā pavisam citu vietu, nekā kaut kas tāds, kam piemīt vērtība cilvēkam kā šī organisma loceklim [kā sociālai būtnei]. Ja bezaizspriedumaini pavēro saimniecisko dzīvi, kurai pieder preču ražošana, apmaiņa un patērēšana, varēs ieraudzīt **būtisku** atšķirību cilvēku savstarpējās attiecībās: viens attiecību veids rodas tādēļ, ka cilvēki ražo preces cits citam, otrs izriet no viņu tiesiskām attiecībām. To ievērojuši mēs nonāksim pie

praktiskas prasības, lai sociālā organisma tiesiskā dzīve tiktu pilnīgi atdalīta no saimnieciskās dzīves. No iestādēm, kas kalpo preču ražošanai un apmaiņai, nevar gaidīt taisnīgu tiesisko attiecību regulēšanu cilvēku starpā. Saimnieciskās dzīves ietvaros cilvēks vērsas pie otra cilvēka tādēļ, ka viens kalpo otra interesēm; savukārt tiesiskās dzīves ietvaros viena cilvēka attieksme pret otru ir principiāli citāda.

Varētu domāt, ka to var panākt arī tā, ka saimnieciskajās iestādēs tiktu izstrādāti arī likumi, kas regulētu cilvēku savstarpējas attiecības. Šāds viedoklis gan nesakņojas reālajā dzīvē. Cilvēks var pareizi pārdzīvot tiesiskas attiecības, kas saista viņu ar citiem cilvēkiem, tikai tad, ja viņš pārdzīvo tās pilnīgi atšķirti no saimnieciskiem procesiem. Tādēļ veselajā sociālajā organismā **blakus** saimnieciskai dzīvei jādarbojas patstāvīgai jomai, kurā rodas un tiek pārvaldīti likumi, kas regulē cilvēku savstarpējas attiecības. Šī tiesiskā jeb juridiskā dzīve pieder pie politikas jeb valsts jomas. Ja cilvēki ienes saimnieciskas intereses likumdošanā un tiesiskās valsts pārvaldē, tad tajā izstrādātie likumi paudīs tikai šīs saimnieciskās intereses, [kas dabiskā kārtā ir orientētas uz iespējami mazākiem ieguldījumiem un iespējami lielāku peļņu un, kas rēķinās ar preces ražojošo strādnieku cilvēciskām vajadzībām tikai nepieciešamības robežās]. Arī tad, ja pati tiesiskā valsts veic saimniecisku jeb uzņēmēju darbību, tad līdz ar to tā neizbēgami zaudē spēju vadīties likumdošanā pēc tīras tiesiskas apziņas, jo visi tās pasākumi un iestādes neizbēgami kalpos tām pašām saimnieciskām interesēm; līdz ar to tā novirzīsies no sava tieša uzdevuma taisnīgi regulēt cilvēciskas attiecības.

Tātad, veselīgajā sociālajā organismā blakus saimnieciskai sistēmai jābūt otram loceklim, proti, patstāvīgai politiskai valsts dzīvei. Rīkojoties ar saimnieciskās dzīves spēkiem pēc tai piemītošām likumsakarībām, cilvēki radīs patstāvīgajā saimniecī-

bas korpusā iestādes, kas iespējami labāk kalpos preču ražošanai un apmaiņai. Savukārt politiskajā valsts korpusā radīsies tādas iestādes, kas nodrošinās savstarpējas cilvēku un cilvēku grupu attiecības atbilstoši tiesiskai apziņai.

Lai kā tas vispirms izskatītos, šī prasība pēc tiesiskas valsts pilnīgas atdalīšanas no saimnieciskas jomas atbilst **reālās** dzīves prasībām. Pats par sevi saprotams, ka arī saimnieciskajā jomā nodarbinātiem cilvēkiem piemīt tiesiskā apziņa, bet nodrošināt taisnīgu likumdošanu un pārvaldi varēs **tikai** tad, ja tiem, kuri veido likumus, būs iespēja vadīties tikai pēc šīs tiesiskās apziņas, nevis pēc šādām vai tādām saimnieciskām interesēm.

Šādai tiesiskai valstij būs savs likumdošanas un pārvaldes korpusi; abi tiks uzbūvēti pēc demokrātiskiem principiem, kas izriet no Jaunāko laiku tiesiskās apziņas. Savukārt saimniecības jomā strādājošie cilvēki paši uzbūvēs savas likumdošanas un pārvaldes institūcijas, kas regulēs tieši saimniecisko dzīvi atbilstoši tai piemītošajiem impulsiem. Nepieciešamā komunikācija starp tiesiskā un saimnieciskā korpusa **vadību** notiks aptuveni tāpat, kā pašlaik tā notiek starp suverēno valstu valdībām. Pateicoties šādam iedalījumam, tas, kas attīstās vienā korpusā, varēs veiksmīgi ietekmēt to, kas rodas citā. Pašlaik šī ietekme tiek traucēta tādēļ, ka viena joma grib pati sevī attīstīt to, kam tai vajadzētu pieplūst no citas.

Kā saimnieciskā dzīve, no vienas puses, ir pakļauta dabas apstākļiem (klimatam, ģeogrāfiskām reģiona īpatnībām, derīgo izrakteņu krājumiem utt.), tā, no otras puses, tā ir atkarīga no tiesiskām attiecībām starp saimniecībā aizņemtajiem cilvēkiem un cilvēku grupām, ko nosaka valsts. Līdz ar to ir nospraustas robežas, kurās var norisināties saimnieciskā dzīve un kurās tai arī jānorisinās. Kā daba rada priekšnosacījumus, kas atrodas ārpus saimniecības sfēras un cilvēkiem tie ir jāpieņem kā kaut

kas dotais, uz kā viņš arī tikai var būvēt savu saimniecisko darbību, tā viss, kas saimniecības jomā nosaka tiesiskas attiecības starp cilvēkiem, veselajā sociālajā organismā jāregulē tiesiskai valstij, kas – tāpat, kā dabas dotais pamats – ir patstāvīga iepretī saimnieciskai dzīvei.

Sociālais organisms, kāds tas līdz šim ir vēsturiski izveidojies pateicoties tehnikas attīstībai un kapitālistiskai saimniecības formai, piešķir sociālai kustībai tās raksturu. Patreiz saimnieciskā dzīve spēlē daudz lielāku lomu, nekā tā drīkstētu spēlēt veselajā sociālajā organismā. Saimnieciskajā apritē, kurā drīkst piedalīties tikai preces, tagad piedalās arī cilvēku darbaspēks, un tajā piedalās arī tiesības. Pašlaik saimniecības sfērā, kas funkcionē pēc darba sadales principa, var apmainīt ne tikai preci pret preci, bet arī preci pret darbu un preci pret tiesībām. Es saucu par preci jebkuru lietu, kas ir tapusi cilvēku ieguldītā darba rezultātā, un, nogādāta noteiktā vietā, tiek nodota patērēšanai. Lai arī šāds formulējums dažam labam tautsaimniecības pasniedzējam var likties nederīgs vai nepietiekams, tas tomēr var palīdzēt saprast, ko īsti drīkst attiecināt uz saimniecisko dzīvi. Nav svarīgi piešķirt lietām teorētiskas definīcijas, ir svarīgi izcelt dzīvei svarīgas idejas. Tā, piemēram, attiecībā uz vārdu „prece” ir būtiski, kā cilvēki to pārdzīvo. Jebkurš cits preces jēdziens kaut ko atņem vai kaut ko pieliek tā būtībai, un rezultātā jēdziens nesakrīt ar reāliem dzīves procesiem.

Ja kāds pirkuma ceļā iegādājas zemes gabalu, tas jāuzskata par zemes gabala apmaiņu pret preci, par kuras pārstāvi šajā gadījumā jāuzskata par pirkumu samaksātā nauda. Taču zemes gabals kā tāds nefigurē saimnieciskajā dzīvē kā prece. Tas ir iekļauts sociālajā organismā tādēļ, ka kādam cilvēkam pieder **tiesības** to izmantot. Šīs tiesības ir kaut kas būtiski atšķirīgs no attiecībām, kas pastāv starp kādas preces ražotāju un šo preci. Pēdējā attiecību veida būtība ir tāda, ka tās neizplatās uz gluži

cilvēciskām savstarpējām attiecībām, kas rodas gadījumā, ja kādam vienam pašam pieder zemes gabala izmantošanas tiesības. Pirmais attiecību veids ir raksturīgs ar to, ka zemes īpašnieks padara atkarīgus no sevis citus cilvēkus, kuri, lai nodrošinātu savu iztiku, darbojas uz šī zemes gabala vai kuriem uz tā ir jādzīvo. Turpretī ar to, ka cilvēki apmainās ar īstām precēm, ko viņi producē vai patērē, netiek radīta nekāda atkarība.

Ja bezaizspriedumaini iedziļinās šādos dzīves faktos, kļūst skaidrs, ka tas ir jāņem vērā veselīgi iekārtotajā sociālajā organismā. Kamēr saimnieciskajā organismā prece tiek apmainīta pret precī, šīs preces vērtība tiek noteikta neatkarīgi no tiesiskām attiecībām starp personām un personu grupām. Tikko prece tiek apmainīta pret tiesībām, tiek skartas pašas tiesiskās attiecības. Ne jau pati apmaiņa ir no svara. Tas ir nepieciešams dzīves elements pašreizējā sociālajā organismā, kas balstās uz darba sadali. Runa ir par to, ka, apmainot tiesības pret precī **saimnieciskās dzīves ietvaros**, pašas tiesības tiek padarītas par precī. To var nepieļaut tikai tādējādi, ka sociālajā organismā, no vienas puses, pastāv iestādes, kuru **vienīgais** mērķis ir nodrošināt preču apgrozību vismērķtiecīgākajā veidā, un, no otras puses, tādas, kas regulē juridiskas attiecības starp preču ražotājiem, tirgotājiem un patērētājiem. Pēc savas būtības šīs tiesības ne ar ko neatšķiras no citām tiesībām, kuras jāievēro jebkurā citā dzīves jomā. Ja es, pārdodot savam līdzcilvēkam kādu precī, kaitēju viņam vai viņam palīdzu, tad tas pieder tai pašai sociālās dzīves sfērai, kā arī kaitējums vai palīdzība ar kādu rīcību vai ar nerīkošanos, kas neizpaužas tieši preču apmaiņā [piemēram, ārsta vai skolotāja praksē].

Atsevišķa cilvēka dzīvē juridisku iestāžu darba rezultāti saplūst ar tīri saimnieciskās darbības rezultātiem, bet veselajā sociālajā organismā tiem jānāk no pavisam dažādām pusēm. Izglītībai, kas ir domāta darbam saimnieciskajā organizācijā un saimnie-

ciskajā darbā gūtai pieredzei jānodrošina tajā strādājošām vadošām personībām nepieciešamie kritēriji un kompetence. Juridiskajā organizācijā ar likumdošanas un pārvaldes aparāta starpniecību tiek īstenots tas, ko no savstarpējām atsevišķu cilvēku un cilvēku grupu attiecībām pieprasa tiesiskā apziņa. Saimnieciskā organizācija apvienos cilvēkus ar vienādām profesionālām vai patērētāju interesēm vai ar citādā ziņā līdzīgām vajadzībām kooperatīvos, kas, savstarpēji komunicējot, realizēs visu saimniecības procesu. Šī organizācija tiks uzbūvēta uz asociatīva pamata un uz savstarpējām asociāciju attiecībām. Asociācijas veiks tīri saimniecisku darbību. Tiesiskais pamats, uz kura tās strādās, nāks tām no juridiskas organizācijas. Ja saimnieciskās organizācijas var izteikt savas prasības saimnieciskās organizācijas pārstāvniecības vai vadības komisijās, tad tām neradīsies tieksme iejaukties tiesiskās valsts likumdošanas vai pārvaldes funkcijā (piemēram, kā lauksaimnieku apvienība, kā industrijas darbinieku partija, kā saimnieciski orientēta sociāldemokrātija), lai gribētu sasniegt to, ko nav iespējams sasniegt saimnieciskās dzīves ietvaros. Un, ja tiesiskā valsts nedarbosies līdzīti nevienā saimniecības nozarē, tad tā rūpēsies par tādu kārtību, kas var rasties no tās pilsoņu tiesiskās apziņas. Arī tad, ja tiesiskās valsts pārstāvniecībā sēž tās pašas personas, kuras darbojas saimnieciskajā dzīvē, kas taču ir pašsaprotami, tad, pateicoties tam, ka saimnieciskā un juridiskā dzīve ir atdalītas, saimnieciskā dzīve nevarēs ietekmēt tiesisko dzīvi. Sociālā organisma veselība tiek sagrauta, ja valsts organizācija pati darbojas saimnieciskās dzīves nozarēs un, ja saimnieciskās dzīves pārstāvji pieņem likumus atbilstošus pašu interesēm.

Tipisku piemēru saimnieciskās dzīves saplūšanai ar tiesisko dzīvi piedāvāja Austrija ar konstitūciju, ko tā sev izstrādājusi 19. gs. sešdesmitajos gados. Šī reģiona tieslietu padomes pārstāvji tika ievēlēti no četrām saimniecības nozarēm, no lielo

zemes gabalu īpašnieku apvienības, no tirdzniecības palātām, no pilsētām, tirgiem, industrijas uzņēmumiem un no lauku draudzēm. Te var redzēt, ka šādi komplektējot valsts pārstāvniecību pirmām kārtām netika domāts ne par ko citu, kā par to, lai izveidotu tiesisko dzīvi saskaņā ar saimnieciskām interesēm. Neapšaubāmi pašreizējā Austrijas sabrukumā būtiski piedalījās arī tās nāciju pretrunīgas intereses, bet kā tikpat neapšaubāms fakts var derēt tas, ka tiesiskā organizācija, kas būtu varējusi darboties blakus saimnieciskajai, izejot no tiesiskās apziņas, izveidotu tādu sociālo organismu, kurā dažādu tautību kopdzīve kļūtu iespējama.

Pašlaik sabiedriskajā dzīvē ieinteresētais cilvēks parasti vērš savu uzmanību uz lietām, kurām šai dzīvē ir tikai sekundāra nozīme. Viņš to dara tādēļ, ka ir pieradis domāt par sociālo organismu kā par viengabalainu veidojumu. Bet šādam veidojumam praktiski nevar atrast atbilstošu vēlēšanu modeli, jo **jebkurā vēlēšanu modelī** pārstāvniecības korpusā ekonomiskās intereses un tiesiskā apziņa neizbēgami konfliktēs. Un šie konflikti **neizbēgami ved pie sabiedrības organisma satricināšanas**. Tādēļ par visaktuālāko sabiedriskās dzīves mērķi jāatzīst nepieciešamība strādāt pie radikālas saimnieciskās dzīves atdalīšanas no tiesiskās organizācijas. Apradušas ar šo atdalīšanu, abas organizācijas, balstoties katra uz saviem principiem, atradīs vislabākos savu likumdevēju un pārvaldnieku vēlēšanu modeli. Starp problēmām, kas pašlaik pieprasa risinājumu, jautājumi par vēlēšanu modeļiem, lai arī tiem pašiem par sevi piemīt fundamentāla nozīme, tomēr ir jāaplūko otrām kārtām. Tur, kur vēl pastāv citas attiecības, būtu jātiecas panākt raksturoto trīsdaļīgumu. Kur vecais jau ir izjucis vai grasās izjukt, atsevišķām personām un savienībām būtu jāmēģina izrādīt iniciatīvu un veidot jauno norādītajā virzienā. Arī saprātīgie sociālisti atzīst, ka nevar pārveidot sabiedrisko dzīvi vienā dienā. Viņi rēķinās ar pakāpenisku atveseļošanas lietišķu

pārmaiņu ceļā. Katrā ziņā pašreizējā vēsturiskās attīstības posmā ir nepieciešams izrādīt saprātīgu gribu jaunas sociālas iekārtas virzienā; to katram bezaizspriedumaini vērojošam dzīvi māca skaļi runājoši fakti.

Kurš uzskata par praktiski realizējamu tikai to, pie kā viņš ir pieradis, tas noturēs šeit izklāstītās domas par „nepraktiskām”. Ja viņš nespēj mainīt savus uzskatus, bet turpina ietekmēt kādu no dzīves jomām, viņš nevarēs veicināt sociālā organisma atveseļošanos, bet gan vienīgi vēl smagāku tā saslimšanu.

Vadošās aprindas ir sākušas nodot noteiktas saimniecības nozares (pastu, dzelzceļu utt.) valsts kompetencē. Ir domātāji, kuri uzskata, ka veicina sociālā organisma atveseļošanos, pieprasot nodot arī visus ražošanas līdzekļus sabiedrības rokās. Viņuprāt tas ļaus politiskai valstij ar likumdošanu tā sakārtot saimniecisko dzīvi, ka atsevišķais cilvēks vairs neizjutīs savu vietu sociālajā organismā pretrunā ar savu tiesisko apziņu. Īstenībā būtu jārīkojas tieši pretēji, proti, visa saimnieciskā dzīve pilnībā jāatbrīvo no politiskas valsts aizbildniecības un ietekmes.

Ja paskatās uz darbu, ko cilvēks veic sociālā organisma labā ar savu fizisko spēku, var redzēt, ka kapitālistiskās saimniecības ietvaros šis darbs ir iekļauts sociālajā organismā tā, ka darba devējs nopērk to no darba ņēmēja. Tiek veikta apmaiņa starp naudu (kā preces pārstāvi) un darbu. Bet šāda apmaiņa reāli nemaz nevar notikt. Tas tikai tā izskatās, ka notiek apmaiņa. *

*Viscaur pastāv iespēja, ka dzīvē procesi tiek ne tikai nepareizi izskaidroti, bet, ka tie arī norisinās nepareizi. Nauda un darbs **nav** savstarpēji apmaināmas vērtības, bet gan vienīgi nauda un darba produkts. Tādēļ, ja es dodu naudu par darbu, es rīkojos nepareizi. Es radu kādu šķietamu procesu, jo īstenībā **es varu dot naudu tikai par darba produktu** [precī vai pakalpojumu].

Īstenībā darba devējs saņem no strādnieka pretī naudai precī, kas var rasties tikai tajā gadījumā, ja strādnieks izmanto tās izgatavošanai savu darbaspēku. No ienākuma, kas tiek iegūts pārdodot šo precī, strādniekam jāsaņem viena daļa, darba devējam cita. Preču ražošana notiek pateicoties darba devēja un darba ņēmēja sadarbībai. Tikai kopdarbības produkts pāriet saimnieciskās dzīves aprītē. Kamēr produkts tiek izgatavots, starp strādnieku un uzņēmēju jādarbojas juridiskām attiecībām. Taču kapitālistiskajā saimniecībā tās ir nosacītas ar darba devēja ekonomisku pārākumu un līdz ar to varu pār strādnieku, [jo priekšplānā ir viņa ne ar ko neierobežotas īpašuma tiesības uz ražošanas līdzekļiem]. **Veselīgajā sociālajā organismā darbs nevar tikt apmaksāts**, jo tas nevar iegūt saimniecisku vērtību, kas būtu salīdzināma ar kādas preces vērtību. Šāda var būt tikai ar darba ieguldījumu izgatavotajai precei salīdzinājumā ar citām precēm. Veids, kā un kādā mērā cilvēkam jāstrādā sociālā organisma labā, jāregulē atbilstoši viņa spējām un cilvēka cienīgas esamības noteikumiem. Tas var notikt tikai tad, ja to regulē politiskas valsts orgāns vadoties tikai un vienīgi pēc tiesiskās apziņas un pilnīgi neatkarīgi no uzņēmēju interesēm.

Tas ļauj noteikt precei pamata vērtību, salīdzināmu ar citām vērtībām, kas ir atkarīgas no dabas apstākļiem. Tāpat kā vienas preces vērtība pieaug iepretī citai tādēļ, ka izejvielu iegūšana tās pagatavošanai ir darbietilpīgāka nekā citu preču ražošanai, tā preču vērtībai jābūt atkarīgai arī no tā, kāda veida un cik daudz darba pēc tiesiskas kārtības* drīkst ieguldīt preces izgatavošanā.

*Šādas darba attiecības piespiedīs saimnieciskas asociācijas rēķināties ar likuma prasībām kā ar priekšnosacījumu. Tādējādi tiks sasniegts tas, ka ekonomiskā iekārta būs atkarīga no cilvēka, nevis cilvēks no ekonomiskās iekārtas.

Tādējādi saimnieciskā dzīve tiek pakļauta nepieciešamiem nosacījumiem no divām pusēm: pirmkārt, dabas apstākļiem, kas cilvēkiem ir jāpieņem kā dotais, otrkārt, likumdošanai, kas, vadoties pēc tiesiskās apziņas, **jāveido** no saimnieciskās dzīves neatkarīgajai politiskajai valstij.

Viegli var saprast, ka, pateicoties šādai sociālā organisma vadībai, sabiedrības labklājība var pasliktināties vai uzlaboties atkarībā no saimniecībā ieguldītā darba, bet veselajā sociālajā organismā šāda tautsaimniecības atkarība ir nepieciešama. Vienīgi tā var nepieļaut, lai cilvēks tiktu izmantots saimnieciskajā dzīvē tiktāl, ka vairs nevarētu justies cienīgi. **Patiesībā šajā cilvēka necienīgas esamības izjūtā jāmeklē visu sociālā organisma satricinājumu cēlonis.**

Iespēja izvairīties no pārāk stipras labklājības līmeņa pazemināšanas no tiesiskās puses pastāv līdzīgi tam, kā var uzlabot dabas apstākļus. Mazāk auglīgu augsni ar tehniskiem līdzekļiem var padarīt auglīgāku; labklājības līmenim pārāk stipri pazeminošies, var mainīt darba veidu un mēru, taču šīs izmaiņas nedrīkst izrietēt no saimnieciskām interesēm, bet gan no tiesiskās apziņas.

Visu, kas sociālajā organismā tiek paveikts ar ekonomiskiem un juridiskiem līdzekļiem, caurstrāvo tas, kas plūst no trešā avota, proti, no atsevišķu cilvēku individuālām spējām, sākot no visaugstākajām garīgām līdz pat gluži fiziskām, kas ļauj viņiem kalpot sociālam organismam, labāk vai ne tik labi veicot kādu darbu. Tā ir garīgās dzīves joma.

[Cilvēka spējas un talanti kādā noteiktā inkarnācijā ir atkarīgi no iepriekšējās dzīvēs paveiktā vai nepaveiktā. Šo spēju pamats tiek ielikts cilvēka ķermenī pirms dzimšanas garīgajā pasaulē.

Tādēļ Rūdolfs Šteiners piedēvē jebkādam cilvēka spējām garīgu izcelsmi.]

Tam, kas plūst no šī avota, veselajā sociālajā organismā jāienāk pavisam citādi nekā tajā ienāk tas, kas dzīvo preču apmaiņā un kas tajā var iepļūst no valsts dzīves. Nav citas iespējas panākt, lai cilvēki veselīgi uztvertu garīgās dzīves augļus, t.i., jebkāda citu cilvēku veiktā darba produktus, kā vienīgi ļaujot viņiem darīt to pilnīgi brīvi. Ja viņu uztvere tiek mākslīgi – ekonomiski vai juridiski – ietekmēta, tad tā kļūst nepatiesa. Tā var būt patiesa tikai tad, ja cilvēks uztver cita cilvēka darba augļus vadoties tikai pēc paša ieskatiem [kā tas viņu uzrunā, ko tas viņam nozīmē utt. un kādā mērā viņš ir gatavs to atlīdzināt]. Ja citu darba rezultātu uztvere tiek ietekmēta ar ekonomiskiem motīviem vai, ja to organizē valsts pēc saviem ieskatiem, tad līdz ar to tiek paralizēta to brīvas uztveres spēja. Bet vienīgi pateicoties šai brīvajai uztverei, cilvēku darba augļi var veselīgi iekļauties sociālajā organismā.

Individuālo spēju attīstība cilvēka dzīvē ir saistīta ar nepārska-tāmi daudziem pavedieniem, un pastāv tikai viena veselīgas to attīstības iespēja, proti, ja veicot savu darbu cilvēks vadās vienīgi pēc paša impulsiem un ja viņš saņem pretī saprotošu līdzcilvēku vērtējumu.

Šie veselīgas gara dzīves attīstības noteikumi patreiz netiek saprasti tādēļ, ka pēdējo gadsimtu gaitā sabiedrības garīgā dzīve [audzināšana, izglītība, zinātne, māksla, reliģija] pamazām tika pilnībā pakļauta politiskās valsts interesēm; cilvēki pie tā ir pieraduši un nespēj atzīt, ka tas tā vairs nedrīkst turpināties. Tiek gan runāts par zinātnes un izglītības brīvību, bet tai pat laikā tiek uzskatīts par pašsaprotamu, ka politiska valsts pārvalda šo „brīvo izglītību”. Cilvēki nesaprot, ka līdz ar to valsts padara gara dzīvi atkarīgu no savām interesēm. Viņi

domā, ka valsts rada mācību iestādes, un tad tie, kuri tajās pasniedz vai mācās, ir „brīvi” savā gara dzīvē. Pieraduši pie šāda uzskata, viņi neievēro, cik īstenībā cieši garīgās dzīves **sators**, kas tiek pasniegts skolā un augstskolā, ir saistīts ar visdziļāko bērna vai jauna cilvēka būtību. Viņš var attīstīties brīvi tikai tad, ja drīkst sekot vienīgi tādiem impulsiem, kas nāk no pašas gara dzīves [no vispārējās gudrības avota]. Valstij reglamentējot zinātnes attīstību ne tikai zinātnes un ar to saistītās izglītības pārvalde ir ieguvusi savu pašreizējo raksturu, bet ir ticis ietekmēts arī tās sators. Protams, matemātikas vai fizikas likumus valsts nevar ietekmēt tieši, bet atliek padomāt par vēsturi un par citām humanitārām zinātnēm. Vai tās nav lielā mērā kļuvušas par valsts interešu paudējām? [Katra jauna valdība pārraksta vēsturi no jauna un no sava redzespunkta pārvērtē iepriekšējo kultūru sasniegumus.] Tieši ar šādu, nepatieso zinātni tika ietekmēts proletariāts, kas pilnīgi attaisnoti ir uztvēris to kā ideoloģiju, kas kalpo vadošo šķiru interesēm. Proletārietis saprata viņam iepotēto marksismu kā materiālo interešu cīņu un izdarīja secinājumu, ka jebkāda gara dzīve ir ideoloģija, ekonomiskas organizācijas spoguļtēls.

Šāds garīgo dzīvi iztukšojošais uzskats zaudē savu spēku, ja cilvēks var izjust, ka garīgajā jomā valda kāda ārējo materiālo dzīvi pārsniedzīga īstenība, kas ar savu saturu balstās pati sevī. Šāda izjūta nevar rasties, ja cilvēki nav garīgi brīvi, ja viņi nedrīkst domāt, studēt un darboties atbilstoši pašu spējām un interesēm. Tikai garīgi brīvi cilvēki var piešķirt gara dzīvei pienākošos svaru sociālajā organismā. Māksla, zinātne, pasaules uzskats un viss, kas ar to ir saistīts, pieprasa sev patstāvīgu vietu cilvēku sabiedrībā, jo garīgajā dzīvē viss un visi ir savstarpēji saistīti. Viena cilvēka brīvība nav iespējama bez cita brīvības. Lai arī matemātika un fizika nav tieši ietekmējamās atbilstoši valsts vajadzībām, taču tas, kas no tām izriet, ko cilvēki domā par to vērtību, kādu iespaidu to kopšana atstāj uz visu pārējo

sabiedrības gara dzīvi un daudz kas cits, tiks noteikts ar šīm vajadzībām, ja valsts pārvalda gara dzīves nozares. Ir taču pavisam kaut kas cits, ja pamatskolā strādājošais skolotājs seko savā darbā valsts ierēdņu sacerētām direktīvām, nekā tad, ja viņš saņem impulsus no tieši no garīgās pasaules, kas balstās pati sevī, un mēģina īstenot tos savā darbā ar bērniem. Sociāldemokrāti arī šajā jomā ir mantojuši vadošo šķiru domāšanas ieradumus. Viņi uzskata par ideālu sabiedrības sistēmu, kas ir uzbūvēta pēc ekonomiskiem principiem un, kurā gara dzīve spēlē pakārtotu lomu. Ja šis mērķis tiktu sasniegts, tad gara dzīve pilnībā zaudētu jebkādu vērtību. Ar savu prasību atzīt reliģiju par katra cilvēka „privātu lietu” iepretī valstij un saimniecībai sociāldemokrāti pauduši pareizo, bet vienpusīgu sajūtu. Izraidot reliģiju privātajā sfērā, sociāldemokrātija nevadās pēc viedokļa, ka līdz ar to reliģijai kā garīgai vērtībai tiek radīta atbilstoša vieta sociālajā organismā, kurā tā var tikt pie vēlamas augstākas attīstības nekā valsts ietekmē. Viņi uzskata, ka jārūpējas tikai par to, ko **viņi** uzskata par nepieciešamu, un reliģiozā dzīve neietilpst šajā kategorijā. Šādi, vienpusīgi izrauta no sabiedrības dzīves viena gara dzīves nozare nevar plaukt, ja citas garīgas vērtības paliek sagūstītas. Mūsdienu cilvēces reliģiozā dzīve saistībā ar visu atbrīvoto gara dzīvi iegūs šo dvēseli nesošo spēku.

Ne tikai garīgam darbam jānotiek brīvi, vadoties pēc tā veicēja interesēm un spējām, bet arī tā rezultāti cilvēkiem jāuzņem brīvi. **Neatkarīga no saimnieciskām interesēm** politiskā valsts ar tās rīcībā esošajiem līdzekļiem, t.i., ar likumdošanu pasargās cilvēkus no nepieciešamības izpildīt tikai piespiedkārtas darbus un nodrošinās viņiem tiesības arī uz brīvu laiku, kas ļaus viņiem vairāk pievērsties arī garīgām vērtībām. Skolotāji, mākslinieki un citi garīga darba veicēji varēs palīdzēt cilvēkiem attīstīt spēju brīvi uztvert un atbilstoši novērtēt viņu darba augļus. Tajos, kuri sauc sevi par „dzīves praktiķiem”, šādas domas var izraisīt

bažas, ka gadījumā, ja valsts nodrošinās cilvēkiem brīvo laiku un, ja skolas apmeklēšana tiks atstāta cilvēku brīvas sapratnes ziņā, tad cilvēki savu brīvo laiku vienkārši nodzērs un sabiedrība atkal iekritīs analfabētismā. Šiem „pesimistiem” derētu nogaidīt, kas patiešām notiks, kad pasaule tiks vaļā no viņu ietekmes. Šo viedokli pārāk bieži cilvēkiem iedveš kāda noteikta sajūta, kas viņiem klusi atgādina, kā viņi paši izmanto savu brīvo laiku un kas viņiem pašiem bija vajadzīgs, lai dabūtu sev „mazliet” izglītības. Viņi nevar rēķināties ar iedvesmojošo spēku, kas piemīt patiesi uz pašas pamatiem stāvošajai gara dzīvei, jo sagūstītais gars, ko viņi pazīst, nekad nav varējis iedarboties uz viņiem ar šādu iedvesmojošo spēku.

Gan politiskā valsts, gan saimnieciskā dzīve saņems tām vajadzīgās idejas no pašu sevi pārvaldošā garīgā organisma. Arī izglītības iestādes, kurās tiks gatavoti speciālisti darbam saimniecības jomā, varēs darboties ar pilnu spēku tikai brīvi sadarbojoties ar sabiedrības garīgo organismu. Atbilstoši izglītoti cilvēki atdzīvinās pieredzi, ko viņi var gūt dažādās saimniecības nozarēs, pateicoties spēkam, kas viņiem nāks no atbrīvotām gara vērtībām. Cilvēki ar saimnieciskajā dzīvē gūto pieredzi atradīs pāreju gara organizācijā un darbosies tajā apaugļojoši uz to, kas būs šādi jāapaugļo.

[Visur, kur Rūdolfs Šteiners runā par garu, garīgu dzīvi vai garīgu organizāciju, mums tas jāsaprot tā, ka viņš runā par jomu, kurai ir darīšana ar domām, idejām un impulsiem, ko mēs, cilvēki – katrs savā mērā un veidā –, ja vien uz mums nespiež nekādi ārēji apstākļi un motīvi, smeļamies tieši no garīgās pasaules, t.i., no visiem kopīgā gudrības avota, kas ļauj mums veidot savu individuālo un kopīgo dzīvi uz Zemes atbilstoši šai visaptverošajai, cilvēces pozitīvo attīstību veicinošajai gudrībai. Pieeja šai pasaulei katrai individualitātei ir sava, un

katra individualitāte var to atrast tikai būdama pilnīgi brīva savās domās un izpausmēs.]

Pateicoties šādai brīvai garīgo vērtību ietekmei, politiskās valsts sfērā izveidosies nepieciešamie veselīgie uzskati. Amatnieks šādu garīgo vērtību ietekmē jutīsies apmierināts par sava darba nozīmi sociālajā organismā. Viņš nonāks pie atziņas, ka bez vadības, kas mērķtiecīgi organizē amatnieku darbu, sociālais organisms nevar viņu nest. Viņš varēs izjust sava darba kop-sakarību ar organizējošiem spēkiem, kas ceļas no individuālām cilvēciskām spējām. Uz politiskas valsts augsnes viņš izveidos likumus, kas nodrošinās viņam daļu no ienākumiem par precēm, ko viņš ražo; un viņš varēs brīvi atlicināt no tiem par viņam piedāvātajām garīgajām vērtībām to daļu, kas padara iespējamu to radīšanu. Līdz ar to garīgu vērtību radītājs varēs iztikt no ienākumiem par saviem veikumiem. Ko kurš dara gara dzīves jomā pats priekš sevis, paliks viņa šauri privāta lieta; savukārt par to, ko kāds spēj paveikt sociālā organisma labā, viņš varēs rēķināties ar brīvu kompensāciju no to cilvēku puses, kuriem viņa radītās garīgas vērtības ir nepieciešamas. Kurš darbojoties gara dzīves ietvaros nesaņems to, kas viņam ir vajadzīgs dzīvei, tam būs jāpāriet politiskās valsts vai saimniecības sfērā.

Saimnieciskajā dzīvē no garīgās dzīves ieplūst tehniskas idejas. Tās gan nāk no valsts vai saimniecības jomā strādājošiem cilvēkiem, taču to izcelsmes vieta ir garīgā pasaule. No turienes nāk visas organizatoriskas idejas un spēki, kas arvien no jauna apaugļo saimniecisko un valsts dzīvi. Kompensācija par šo pieplūdumu abās sociālajās jomās nāks vai nu arī atbilstoši brīvai cilvēku sapratnei, kuri ir atkarīgi no šo ideju pieplūduma, vai tas tiks noregulēts juridiski politiskas valsts sfērā. Ko pati šī juridiskā valsts pieprasīs sev, tiks sagādāts caur nodokļu sistēmu. Tā izveidosies harmoniski sabalansējot attiecības starp tiesisko apziņu un saimnieciskās dzīves prasībām.

Blakus politiskai un saimnieciskai sfērai veselajā sociālajā organismā jādarbojas patstāvīgai gara dzīvei, [kas ietver sevi audzināšanas, izglītības, zinātnes, mākslas un reliģijas jomu]. Pašreizējā savas evolūcijas posmā cilvēce attīstās sociālā organisma trīsdaļīguma virzienā. Kamēr sabiedriskās dzīves vadība balstījās lielākoties uz cilvēku instinktīviem spēkiem, tieksme pēc šī izšķiroša iedalījuma neizpaudās. Cilvēku neattīstītajā sociālajā apziņā tas, kas principā ceļas no trim avotiem, darbojās kopā. Savukārt Jaunākie laiki pieprasa apzinātu pieeju sociālā organisma attīstības tendencēm. Cilvēku dzīve var iegūt veselīgu formu tikai tad, ja saņems orientējošus impulsus no trim dažādām pusēm. Savas dvēseles neapzinātajās dzīlēs mūsdienu cilvēce tiecas tieši pēc šādas orientācijas, un pašreizējā sociālā kustība ir tikai nespodrs šīs tieksmes atspulgs.

18. gadsimta beigās citos apstākļos nekā tie, kuros mēs dzīvojam pašlaik, no dziļiem cilvēciskās dabas pamatiem izskanēja sauciens pēc sociālā organisma pārveidošanas. Toreiz kā šī organisma devīze izskanēja trīs vārdi: **brālība, vienlīdzība un brīvība**. Nudien tas, kas ar bezaizspriedumainu prātu un ar veselīgām jūtām iedziļinās reālajā cilvēces attīstības gaitā, nevar nesaprast, uz ko šie vārdi norāda. Un tomēr atradās domātāji, kuri 19. gs. gaitā pūlējās pierādīt, ka vienotajā sociālajā organismā nav iespējams realizēt šīs idejas: brālību, vienlīdzību un brīvību. Viņi uzskatīja, ka šie trīs impulsi, būdami realizēti, neizbēgami izraisītu pretrunas. Piemēram, visai asprātīgi tika pierādīts, ka, ja realizētos **vienlīdzības** impulss, tad nebūtu iespējams realizēt arī katrā cilvēkā pamatoto nepieciešamību pēc brīvības. Nevar nepiekrīst tiem, kuri norāda uz šo pretrunu, un tomēr kaut kas liek mums izjust simpātiju iepretī katram no šiem trim ideāliem!

Šī pretruna pastāv tādēļ, ka patiesa šo trīs ideālu nozīme kļūst skaidra tikai tad, ja saprot sociālā organisma trīsdaļīguma ne-

pieciešamību. Trīs tā locekļus nedrīkst apvienot un centralizēt abstraktā Reihstāgā vai kādā citā vienībā. Tiem ir jāpaliek dzīviem. Katram no trijiem jābūt centralizētam pašam sevī, un tikai darbojoties blakus, savstarpēji komunicējot, apaugļojot un izlīdzinot cits citu, tie var radīt veselīgu sociālā koporganisma vienību. Pats par sevi saprotams, ka reālajā dzīvē šķietami pret-runīgais darbojas kā viens veselums. Tādēļ sociālā organisma dzīvi varēs aptvert tikai tas, kas spēs saprast tā diferencētas attiecības ar brālību, vienlīdzību un brīvību. Tad kļūs skaidrs, ka cilvēku sadarbībai **saimnieciskajā dzīvē** ir jābalstās brālībā, kas rodas pateicoties asociācijām. Otrajā loceklī, **sabiedrisko tiesību** sistēmā, kur runa ir par tīri cilvēciskām attiecībām starp atsevišķām personām un personu grupām, jātiecas īstenot vienlīdzības ideju. Savukārt **garīgajā** jomā, kurai sociālajā organismā piemīt relatīva patstāvība, mums ir darīšana ar brīvības impulsa īstenošanu. Šādi aplūkoti šie trīs ideāli atklāj savu īsto vērtību. Tie nevar realizēties haotiskajā sociālajā sistēmā, bet gan tikai un vienīgi veselajā trīsdaļīgajā sociālajā organismā. Tātad, nevis abstrakti centralizētais sociālais veidojums var realizēt brīvības, vienlīdzības un brālības ideālus, bet gan katrs no šiem trīs organisma locekļiem var smelties savu spēku vienā no šiem impulsiem. Un tad katrs varēs auglīgi darboties kopā ar citiem locekļiem.

Cilvēki, kuri 18. gadsimta beigās ir izvirzījuši prasību pēc šo trīs ideju – brīvības, vienlīdzības un brālības īstenošanas, kā arī tie, kuri to vēlāk atkārtējuši, varēja mīglaini nojaust, kādā virzienā norāda cilvēces attīstības tendences. Savas zemapaizņas dzīlēs viņi sajuta tieksmi pēc sociālā organisma trīsdaļīguma, kurā šo ideju trijotne var kļūt par augstāku vienību. Bet vienlaicīgi viņi nav varējuši pārvarēt savu ticību vienotai valstij, kuras kontekstā viņu idejas izskatījās pretrunīgas un tādēļ nerealizējamas. Mūsdienu sociālā situācija runā skaidru valodu un pieprasa

apzināties attīstības tendences, kas cilvēces tapšanas procesā tiecas pēc šī trīsdaļīguma.

III

KAPITĀLISMS UN SOCIĀLAS IDEJAS

(Kapitāls un cilvēka darbs)

Nevar spriest par to, ko nepieciešams veikt sociālajā jomā, ja neieskatās pamatspēkos, kas darbojas sociālajā organismā. Mēģinājums gūt šādu ieskatu ir iepriekšējo izklāstījumu pamatā. Spriežot pēc fragmentāriem vērojumiem, šodien nevar paveikt neko auglīgu, jo sociālās kustības izraisītie fakti atklāj traucējumus pašos sociālā organisma pamatos.

Šodien proletārieši runā par kapitālu un kapitālismu kā par savas apspiešanas cēloņiem, taču pie auglīga sprieduma par to, kā kapitāls darbojas sociālajā organismā – veicinot vai traucējot tā dzīvi – var nonākt tikai tad, ja izprot, kā kapitālu rada un izmanto trīs faktori: individuālais cilvēks ar savām spējām, likumdošana un saimnieciskas dzīves spēki. Parasti mēdz uzskatīt, ka cilvēka darbs kopā ar dabas apstākļiem un kapitālu rada saimnieciskas vērtības un, ka tieši darbs modina strādniekā apziņu par savu sociālo stāvokli, taču īstenībā spriest par to, kā cilvēka darbam jātiek iesaistītam sociālajā organismā, lai ne-traucētu strādnieka pašcieņas sajūtu, var tikai pievērsot uzmanību attiecībām starp cilvēka darbu un viņa individuālo spēju atraisīšanos no vienas puses un tiesisko apziņu no otras puses.

Ja pietiekami skaidri apzinās šīs attiecības, tad katrs cilvēks savā vietā var atrast uzdevumus, kas izriet no pašiem dzīves un viņa likteņa piedāvātajiem faktiem. Gūt minēto bezaizspriedumaino ieskatu parasti traucē jau eksistējošā sociālā iekārta, ko

cilvēki paši ilgu laiku gaitā - un kādreiz attaisnoti - izveidojuši, bet tagad uzskata par nemaināmu un ļauj tai noteikt savas pašreizējās domas un gribu. Tādēļ šodien pastāv nepieciešamība atgriezties pie **sākotnējām domām** (*Urgedanken*), kas ir visu sociālo institūtu pamatā.

[Sākotnējās jeb pirmdomas ir tās, kas ietver sevī cilvēces pozitīvas attīstības ideju un likumsakarības, kas nodrošina mērķa sasniegšanu. Katrā vēsturiskā posmā, katras cita citai sekojošas kultūras kontekstā cilvēcei kopumā un dažādām tās daļām speciāli ir jārisina noteikti uzdevumi, tādējādi absolvējot vienu savas pilnveidošanās pakāpi pēc citas. Tā pašreizējā attīstības posmā **evolūcija iet brālības virzienā**. Kurš neatradīs ceļu pie brālīgas socialitātes, ir nolemts nokļūt strupceļā un agri vai vēl izkrist no evolūcijas plūsmas. Viss vecais: domāšana, attieksme pret dzīvi, vērtību skala, kas balstās egoitātes noteiktajā apziņā, ir nolemts bojāejai. Nākotnē ieies tikai tas, kas būs paveicis sevī radikālu pavērsienu un kļūs no instinktīvi nemošas būtnes par mīlestībā dodošu, no patērējošas un izmantojošas par brīvi un apzināti kalpojošu. Tas nozīmē ne vairāk, ne mazāk kā „nonest debesis uz Zemi”. Strādāt citu cilvēku labā un saņemt to, ko citi brīvi dod pretī nozīmē dzīvot uz Zemes pēc debesu likumiem, jo tieši tā dzīvo eņģeļi. Viņi dod mums nepieciešamo bez jebkādiem nosacījumiem un ar pateicību saņem no mums pretī to, ko mēs spējam viņiem dot. Eņģeļi ir mūsu priekšgājēji un skolotāji, un cilvēka augstākais mērķis Zemes attīstības gaitā ir sasniegt eņģeļu apziņas pakāpi. Būtībā šim pavērsienam nestāv ceļā nekas cits kā tikai pats cilvēks ar savām vecām domām un priekšstatiem. Ar labo gribu to var sākt veikt jebkurā mirklī un jebkurā situācijā.]

Ja nav atrasts pareizais avots, no kura sociālajam organismam arvien no jauna varētu pieplūst spēks, kas slēpjas šajās sākotnējās domās, tad iestādes pieņem formas, kas nevis veicina dzīvi,

bet tieši to aizkavē. Instinktīvos cilvēku impulsos vairāk vai mazāk apzināti šīs pirmdomas turpina dzīvot arī tad, kad pilnīgi apzinātas domas aiziet maldu ceļus un rada vai ir jau radījušas dzīvi traucējošus faktus. Šīs pirmdomas, atduroties pret faktiem, kas ir naidīgi dzīvības procesiem, izpaužas haotiski un izraisa sociālajā organismā revolucionārus satricinājumus. Šie satricinājumi izpaliks tikai tad, ja sociālais organisms būs veidots tā, ka tajā vienmēr būs iespēja novērot, kur rodas novirze no pirmdomas ierosinātās kārtības un kāda pastāv iespēja strādāt pret šo novirzi, pirms tā ir ieguvusi liktenīgu raksturu.

Mūsdienās visās cilvēka dzīves jomās ir vērojamas lielas novirzes no stāvokļa, ko pieprasa sākotnējās domas. Tādēļ ir nepieciešama labā griba, lai enerģiski pievērstos šīm pirmdomām, nevis jāizvairās no tām kā no „nepraktiskām”, jo īstenībā vienīgi tās var palīdzēt pavisam praktiski sakārtot sociālo organismu vēlamā virzienā. Proletāriešu prasībās dzīvo kritisks noskaņojums iepretī tam, ko Jaunākie laiki ir izdarījuši ar sociālo organismu. Savukārt mūsu uzdevums ir strādāt pret vienpusīgu kritiku, meklējot pirmdomā virzienu, kurā fakti **apzināti** jāvirza, jo tas laiks ir pagājis, kad cilvēci varēja apmierināt instinktīvas vadības rezultātā radusies kārtība.

Pašlaik viens no pamatjautājumiem, ko izvirza kritiski noskaņotie laikabiedri, ir: kādā veidā var izbeigt proletariāta apspiešanu, ko tas cieš no privātā kapitālisma puses, jo pašreizējā sabiedriskā iekārta ļauj kapitāla īpašniekam un pārvaldniekam nopirkt citu cilvēku darbu un likt viņiem kalpot savām interesēm.

Sociālajās attiecībās starp kapitālu un cilvēku darbu var atšķirt trīs sastāvdaļas: uzņēmējdarbību, kurai jābalstās kādas personas vai personu grupas individuālajās spējās; uzņēmēja attiecības ar strādniekiem, kurām jābalstās tiesiskajā apziņā; un kādas lietas ražošanu, kas saimnieciskās dzīves aprītē iegūst preces vērtību.

Uzņēmējdarbība var veselīgi kalpot sociālajam organismam tikai tad, ja cilvēku individuālās spējas var brīvi izpausties. Savukārt tas var notikt tikai tad, ja sociālajā organismā pastāv kāda sfēra, kas nodrošina spējīgam iespēju vislabākā veidā atraisīt un pielietot savas spējas un kas ļauj citiem cilvēkiem spriest par šo spēju vērtību uz brīvas izpratnes pamata. Te var redzēt, ka veselīgajā sociālajā organismā cilvēka darba jautājums ietilpst tās gara dzīves jomas kompetencē, kurā tiek sarūpēta likumdošana un pārvalde. Ja tajā iejaucas politiska valsts kā tāda, tad individuālās spējas neizbēgami tiek nobīdītas otrajā plānā, jo politiskās valsts uzdevums ir apmierināt tās cilvēku prasības pret dzīvi, kas visiem ir vienādas. Piemēram, tai jānodrošina visiem cilvēkiem iespēja izteikt un aizstāvēt savu spriedumu. Valstij nav svarīgi, vai pastāv individuālo spēju sapratne vai nē. Tādēļ tā arī nedrīkst pretendēt uz individuālo cilvēka spēju attīstības un izpausmes ietekmēšanu. Citiem vārdiem sakot, tā nedrīkst reglamentēt audzināšanas, izglītības un darba sfēru.

Tikpat maz arī izredzes uz saimnieciskām priekšrocībām drīkstētu spēlēt noteicošu lomu individuālo spēju izpausmē, kas notiek ar kapitāla starpniecību. Daži kapitalisma vērtētāji piešķir šai priekšrocībai ļoti lielu nozīmi. Viņi uzskata, ka tikai izredzes uz peļņu var stimulēt cilvēku pielietot savas individuālās spējas. Kā „praktiķi” viņi atsaucas uz „nepilnīgu” cilvēka dabu, ko viņi pazīstot. Katrā ziņā sabiedriskajā iekārtā, kas ir izraisījusi pašreizējo stāvokli, izredzes uz saimnieciskām priekšrocībām ir guvušas ļoti lielu nozīmi, taču tieši šis fakts arī ir lielā mērā pašlaik pārdzīvojamās situācijas cēlonis. Šī situācija pieprasa atrast citu stimulu individuālo spēju nodarbināšanai. Tas būs jāatrod veselīgas gara dzīves rosinātajā **sociālajā izpratnē**. Audzināšana un izglītība, kas balstīsies gara brīvībā, no vienas puses, nodrošinās katra cilvēka individuālo spēju brīvu izpausmi

un, no otras puses, ļaus viņam saprast un atbilstoši novērtēt citas individualitātes devumu.

Šeit izklāstītais uzskats izriet no brīva cilvēku kopdarba vērojumiem. Pieredze rāda, ka šāds kopdarbs, ja vien tas var attīstīties **patiešām brīvi**, pēc pašas savas būtības iegūst sociālu raksturu. Tikai brīvības trūkums gara dzīvē līdz šim nav ļāvis tam izpausties. Vadošo šķiru aprindās koptās gara dzīves augļi palika par šo šķiru īpašumu. Tie varēja tikt pasniegti proletariātam tikai mākslīgā formā, un proletariāts nav varējis smelties no šīs gara dzīves savai dvēselei nesošu spēku, jo tas reāli nepiedalījās šo gara vērtību dzīvē. Iestādes „tautas pamācīšanai”, „tautas audzināšana” mākslas baudīšanai un līdzīgi pasākumi patiešām nav īstie līdzekļi garīgo vērtību izplatīšanai tautas vidū, kamēr šīs gara vērtības saglabā raksturu, ko tās ir ieguvušas pēdējā laikā, jo „tauta” ar savu intīmāko cilvēkbūtnes daļu nejutās piederīga šai gara dzīvei. Tai tikai tiek dota iespēja noskatīties uz to no malas. Un, kas attiecas uz gara dzīvi šaurākā nozīmē, tad tai ir sava nozīme arī saimnieciskajā dzīvē. Veselajā sociālajā organismā nedrīkst būt tā, ka strādājošais proletārietis saskaras vienīgi ar savu mašīnu, kamēr kapitālists viens pats zina, kāds ir saimnieciskās dzīves aprītē ražoto preču liktenis. Strādniekam jābūt iespējai ar pilnu līdzdalību ražošanas procesā veidot priekšstatus par to, kādā veidā viņš piedalās sociālajā dzīvē ražojot precī. Uzņēmējam regulāri jāirko pārrunas ar mērķi radīt kopīgu priekšstatu loku, kas iekļauj sevī gan darba ņēmēju, gan darba devēju. Šīs pārrunas jāpieskaita pie darba procesa, tāpat, kā pats darbs. Veselīga sadarbība šai ziņā izraisīs strādniekā sapratni, ka pareizā kapitāla pārvaldnieka darbība veicina sociālo organismu un līdz ar to arī pašu strādnieku kā tā locekli. Savukārt uzņēmējs, pateicoties šādai atklātībai, jutīsies mudināts izturēties tā, lai neizraisītu nekādus iebildumus.

Tikai tas, kurš nespēj intīmi izjust to, kas rodas cilvēkiem kopīgi veicot kādu darbu, uzskatīs pateikto par nenozīmīgu. Kurš spēj to izjust, tas sapratīs, cik ļoti tiek veicināta saimnieciska produktivitāte, ja saimnieciskais process, kas ietver sevī kapitāla izmantošanu, tiek vadīts pēc idejām, kas sakņojas brīvas gara dzīves jomā. Tikai peļņas dēļ pastāvošā interese par kapitālu un tā pavairošanu var atbrīvot vietu lietišķai interesei par produktu ražošanu tikai tad, kad šis priekšnosacījums ir izpildīts.

Mūsdienās sociālistiski domājošie grib, lai ražošanas līdzekļu pārvaldīšana tiktu nodota sabiedrībai. Bet, kas šajā viņu vēlmē ir attaisnots, varēs tikt sasniegts tikai tad, ja šī pārvalde tiks īstenota balstoties gara brīvībā. Tādējādi tiks padarīts neiespējams saimniecisks spiediens, kas nāk no kapitālista un tiek izjūsts kā cilvēka necienīgs, ja kapitālists darbojas vadoties pēc paša saimnieciskām interesēm. Un tad individuālās cilvēka spējas nevarēs tikt paralizētas, kas neizbēgami notiek, ja tās tiek pakļautas politiskās valsts interesēm.

Ienākumam no darbības, kurā piedalās kapitāls un individuālās cilvēka spējas, veselajā sociālajā organismā jāizriet, no vienas puses, kā jebkāda garīga darba rezultātam no brīvas tā veicēja iniciatīvas un, no otras puses, no brīvas citu cilvēku sapratnes, kuriem šī darba rezultāti ir vajadzīgi. Šajā jomā darba veicēja uzskatiem jābūt saskaņā ar aprēķiniem par vēlamo ienākumu, proti, pēc visiem sagatavošanas darbiem, kas viņam ir nepieciešami, lai to veiktu, ievērojot arī visus tam nepieciešamos izdevumus. Viņš varēs uzskatīt savas pretenzijas par apmierinātām tikai tad, ja iepretī viņam tiks izrādīta izpratne par veiktā darba vērtību.

Ar sociālo iestāžu starpniecību, kas būs veidotas šeit iezīmētajā virzienā, tiks radīts pamats patiesi brīvām līgumattiecībām starp darbu vadītāju un tā izpildītāju. Šīs attiecības noteiks nevis

preču (vai naudas) apmaiņa pret darbaspēku, bet gan abu personu līdzdalības mērs preces ražošanas procesā.

Viss, kas ar kapitāla starpniecību tiek veikts sociālā organisma labā, **pēc savas būtības ir atkarīgs** no individuālām cilvēku spējām. Šīs spējas var atraisīties pilnā mērā tikai gara brīvības atmosfērā. Arī tādā sociālā organismā, kurā cilvēku spēju attīstību [audzināšanu un izglītību] nosaka politiskas valsts struktūras vai saimnieciskas intereses, šo spēju īstā produktivitāte tomēr balstās brīvajos individuālajos spēkos, kas šā vai tā izlaužas cauri tos paralizējošām valsts iestādēm. Vienīgi šādos apstākļos attīstība nevar noritēt veselīgi. Nevis uz kapitāla pamata darbojošos individuālo spēju brīva atraisīšanās [citiem vārdiem: kapitālisms kā tāds] ir izraisījusi stāvokli, kurā cilvēka darbam ir jāklūst par precī, bet gan šo spēju sagūstīšana politiskās valsts sistēmā vai saimnieciskās dzīves aprītē. Jaunākie laiki ir atnesuši sev līdzī mātīcību, ka sociālo organismu atveseļojošiem pasākumiem jāizriet no politiskās valsts vai no ekonomikas. Ja cilvēce turpinās iet šo ceļu, kas ir uzņēmis savu virzienu no šīs mātīcības, tā tikai radīs iestādes, kuras neierobežoti palielinās apspiesto skaitu, ko tā īstenībā gribētu redzēt novērstu. Mums ir jātiek vaļā no aizspriedumiem attiecībā uz šo faktu.

Cilvēki ir mācījušies domāt par kapitālismu laikā, kad tas stihiski attīstoties ir izraisījis slimīgu procesu sociālajā organismā. Viņi pārdzīvo šo slimības procesu un grib darboties tam pretī. Bet ir jāredz **vairāk**, proti, ka īstenībā šīs slimības cēlonis slēpjas tajā faktā, ka saimnieciskā dzīve ir pakļāvusi savām specifiskām interesēm cilvēku darbaspēku, nomācot viņu individuālo spēju atraisīšanos, [un tas attiecas gan uz uzņēmējiem, gan uz strādniekiem]. Tādēļ doma par to, ka kapitāla pārvaldīšanai jānotiek uz atbrīvotas [no ekonomikas spiediena] gara dzīves pamata, nav vis „nepraktiska ideālisma” produkts;

[tieši otrādi, tā paver vispraktiskāko ceļu pie vispārēji lolotā mērķa sasniegšanas, pie veselīga sociāla organisma.]

Katrā ziņā mūsdienās cilvēki vēl ir maz sagatavoti tam, lai sociālo ideju, kas, tikusi īstenota, spētu ievirzīt kapitālismu pareizās sliedēs, tieši saistītu ar gara dzīvi. Viņi meklē atbildi uz saviem jautājumiem vienīgi saimnieciskajā jomā. Viņi redz, ka preču ražošana ir novedusi pie lieluzņēmumiem un tie – pie pašreizējās kapitālisma formas. Tādēļ viņi ir pārliecināti, ka kapitālisma vietā jānāk kooperatīvai saimniecības formai, kas apmierinātu pašu producentu vajadzības. Bet tā kā ir pats par sevi saprotams, ka cilvēki grib saglabāt saimniecību ar moderniem ražošanas līdzekļiem, tad viņi pieprasa visu ražošanas uzņēmumu apvienošanu vienā vienīgā lielā kooperatīvā. Viņi tic, ka tādā kooperatīvā visi strādās sabiedrības uzdevumā, kas izslēgs jebkādu ekspluatāciju, citādi tai būtu jāekspluatē pašai sevi. Un tā kā cilvēki neredz citas iespējas kā pieslēgties pastāvošai sabiedrības formai, viņi izvēlas modernās lielvalsts formu, ko grib pārveidot par visaptverošu kooperatīvu.

Cilvēki nemana, ka gaida no tāda kooperatīva kaut ko tādu, kas ir jo mazāk iespējams, jo lielāks ir kooperatīvs. Ja individuālās cilvēku spējas netiek iekļautas kooperatīva organismā tā, kā tas tiek attēlots šajos iztirzājumos, tad ar centralizēto darba pārvaldi nevar panākt sociālā organisma atveseļošanu.

Pašlaik izplatītie aizspriedumi attiecībā uz gara dzīves lomu sociālā organisma dzīvē, ceļas no ieraduma domāt, ka gars ir kaut kas nesavienojams ar matēriju un ar praktisku dzīvi. Daudzi uzskata par neiespējamu uzskatu, ka tajā veidā, kādā kapitāls tiek iesaistīts saimnieciskajā dzīvē un tajā darbojas, būtu jāizpaužas vienai daļai no gara dzīves ietvaros izstrādātajām idejām [tas nozīmē, ka tas nedrīkst palikt vienkārši stihisks process, bet gan, ka tas ir apzināti jāorganizē]. Lai ieraudzītu

gara dzīves nozīmi sociālā organisma atveseļošanās procesā, jāpievērš uzmanība noteiktām, mūsdienās vērojamām domu plūsmām, kas, lai arī izriet no godīgiem dvēseles impulsiem, bet tomēr bremzē produktīvu sociālo domu rašanos.

Šīs domu plūsmas vairāk vai mazāk neapzināti ved cilvēkus prom no reālās dzīves un tādēļ nespēj piešķirt viņiem dzīvē pareizo motivācijas spēku. Tās tiecas pēc pārdzīvojumiem, pēc izziņas un lietu izpratnes, tās attīsta iekšēju dvēseles dzīvi, bet uztver to kā sava veida salu vispārējā dzīves jūrā un nespēj uzbūvēt tiltu no šīs dzīves pie tās, kurā cilvēki ir iejūgti ikdienā. Daudzi laikabiedri uzskata par „labo toni” nodoties abstraktām domām par dažnedažādām ētiski reliģiozām problēmām; viņi sapņo par to, lai kaut kādā veidā iemācītu cilvēkiem tikumus, liktu viņiem ar mīlestību izturēties pret saviem līdzcilvēkiem, lai aplaimotu viņus ar „iekšēju dzīves saturu”. Bet viņi nespēj radīt pāreju no tā, ko sauc par labu un mīlestības pilnu, par labestīgu, taisnīgu un tikumisku, pie tā, kas apņēm cilvēkus ikdienā kā kapitāls, kā darba atalgojums, kā patēriņš, ražošana un preču cirkulācija, kā kreditēšanas sistēma vai banku un biržu būtība. Var redzēt, kā divas pasaules plūsmas tiek novietotas cilvēku apziņā blakus cita citai. **Viena** vēlas uzturēties dievišķi garīgajās augstienēs un negrib būvēt tiltu starp garīgiem impulsiem un, teiksim, tirdzniecību. **Otra** bezdomīgi dzīvo ikdienas dzīvi. Bet dzīve taču ir viens veselums. Tā var plaukt tikai tad, ja reliģiozās dzīves radītais dzinējspēks iedarbojas uz visparastāko, visikdienišķāko dzīvi. Ja cilvēki nevīžo uzcelt tiltu starp garīgas un fiziskas dzīves jomām, tad attiecībā uz reliģiozo, tikumisko dzīvi un uz **sociālo domāšanu** viņi neizbēgami iekrīt vienkāršā fantazēšanā, kas ir gaužām tālu no patiesās īstenības. Un tad cilvēks tiecas pēc visiem iespējamajiem ideāliem, pēc visa, ko viņš sauc par „labu”, bet tiem instinktiem, kas stāv pretī šiem „ideāliem” kā parastās dienišķās dzīves vajadzības, kurām būtu jātiek apmierinātām no tautsaimniecības puses, šiem instinktiem

cilvēks nododas bezdomīgi, t.i., bez „gara”. Viņš nepazīst nevienu reālu ceļu no garīguma jēdziena pie tā, kas notiek ikdienas dzīvē; tādēļ šai ikdienas dzīvei nav nekā kopīga ar ētiskiem impulsiem, kas lidinās smalkākajās dvēseliski garīgajās augstienēs. Bet tādēļ, ka cilvēka gars turas tālu no ikdienišķas, praktiskas dzīves, un tas netiek ievērots, ikdienu atriebjas tādējādi, ka ētiski reliģiozā dzīve pārvēršas cilvēkā par iekšējiem meliem.

Šodien ir daudz cilvēku, kas iz zināma ētiski reliģioza aristokrātisma izrāda vislabāko **gribu** pareizai kopdzīvei ar saviem līdzcilvēkiem; viņi gribētu darīt viņiem tikai to labāko, taču nevīžo izkopt sevī tam nepieciešamās sajūtas, jo nespēj apgūt priekšstatus par reālām sociālām attiecībām, kas darbojas **praktiskās** dzīves ieradumos.

Šādi cilvēki uzskata sevi par dzīves praktiķiem, bet šajā pasaulvēsturiskajā brīdī, kad sociālie jautājumi ir kļuvuši tik aktuāli, viņi izturas kā fanātiķi un traucē īstai praktiskai dzīvei. Viņus var dzirdēt sakām: ‘Cilvēkiem jāpaceļas no materiālisma, kas ir iedzinis mūs Pasaules kara katastrofā un no tās izrietošajā postā, un jāpievēršas garīgam dzīves uzskatam.’ Viņi nenogurst citēt izcilas personības, kuras pagātnē tika godātas par savu garīgu domāšanu. Bet, ja kāds mēģina norādīt uz to, ko garam jeb domāšanai tieši šodien būtu nepieciešams paveikt, lai uzlabotu praktisko dzīvi, kas tai ir nepieciešams tāpat, kā dienišķa maize, tad viņa uzmanība tiek pievērsta tam, ka pirmām kārtām esot svarīgi atgriezt cilvēkus pie gara atzīšanas. Īstenībā pašlaik ir svarīgi ar garīgās dzīves spēkiem atrast ceļus sociālā organisma atveseļošanai. Tam nepietiek kaut kādā blakus plūsmā nodarboties ar garu. Tam ir nepieciešams, lai ikdienas dzīve tiktu pilnībā caurstrāvota ar garu, [lai tā tiktu apzināti organizēta, vadoties pēc sākotnējām idejām]. Vadošo aprindu nosliece

meklēt gara dzīvei šādas blakus plūsmas noveda pie pašreizējās sociālās situācijas.

Mūsdienās pastāv cieša saikne starp kapitāla pārvaldīšanu preču ražošanas sfērā un īpašuma tiesībām uz ražošanas līdzekļiem, tātad, arī uz kapitālu, lai arī īstenībā abi šie cilvēka attiecību veidi ar kapitālu ir pilnīgi atšķirīgi, ja skatās uz to, kā tie darbojas sociālajā organismā. Ja saimniecības procesa pārvalde tiek īstenota atbilstoši cilvēku individuālām spējām un ar mērķi veicināt veselīgu sabiedrības dzīvi, tad sociālajam organismam tiek sagādāti labumi, kuros ir ieinteresēti visi šim organismam piederošie cilvēki. Lai kādā dzīves situācijā cilvēks atrastos, viņš vienmēr būs ieinteresēts, lai nekas no tā, kas izriet no viņa individuālām spējām, pateicoties kurām rodas lietas, kas kalpo cilvēku dzīvei atbilstoši tās mērķiem, neaizietu zudumā. Taču šādas spējas var attīstīties tikai tad, ja cilvēki var pielietot tās pēc pašu brīvas iniciatīvas. Kas nevar brīvi plūst no šiem avotiem, tas vismaz noteiktā mērā tiek atņemts cilvēku labklājībai. Bet kapitāls ir līdzeklis, ar kura palīdzību šādas spējas var izmantot visās sociālās dzīves sfērās. Tādēļ ikvienam sociālā organisma loceklim jābūt patiesai interesei par to, lai sabiedrības rīcībā esošais kapitāls nonāktu vai nu atsevišķa, kādā īpašā virzienā apdāvinātā cilvēka, vai uz kaut ko īpašu spējīgas cilvēku grupas rīcībā, un, lai viņi varētu brīvi, pēc saviem ieskatiem izmantot to savu nodomu īstenošanai. Jebkuram cilvēkam – no garīga darba veicēja līdz amatniekam – viņa paša interesēs jāgrib, lai kapitāls nonāktu pietiekami daudzu spējīgu personu vai personu grupu rīcībā un, lai viņi pēc pašu iniciatīvas varētu tikt pie šī kapitāla, jo tikai pašas šīs personības var spriest par to, kā viņu individuālās spējas ar kapitāla starpniecību var sagādāt sociālajam organismam – tai skaitā katram šī organisma loceklim personīgi – nepieciešamos labumus.

Šeit nav vajadzības attēlot, kā cilvēces attīstības gaitā no citām īpašuma formām radās privātais īpašums. Var tikai minēt, ka šāda īpašuma forma ir attīstījusies darba sadales ietekmē. Šeit tiks runāts par pašreizējo stāvokli un par to, kas ir nepieciešams tā tālākai attīstībai.

Lai kā privātpašums ir attīstījies – vardarbības un iekarojumu ceļā utt. –, tas tomēr ir un paliek ar individuālām cilvēka spējām saistītais sociālais fenomens. Un tomēr mūsdienu sociālisti uzskata, ka privātpašuma izraisīto netaisnību attiecībā uz darbaļaudīm var novērst tikai pārvēršot to par kopīpašumu. Viņi jautā, kā var atcelt privātpašumu uz ražošanas līdzekļiem? Kas uzdod jautājumu šādi, tas neredz to faktu, ka sociālais organisms ir nepārtraukti topošais, augošais organisms un, ka tādēļ nevar jautāt, kāda sociālā iekārta būtu vislabākā. Tā var domāt par kādu lietu, kas, izejot no noteikta punkta, būtiski nemainoties darbojas arvien tālāk. Bet tas neder sociālajam organismam, jo tas ir dzīvs un viss, kas tajā rodas, ir pakļauts pastāvīgām izmaiņām. Ja grib piešķirt tam reizi par visām reizēm vislabāko formu un to saglabāt, tad līdz ar to aprok tā dzīvot spēju.

Veselīgā sociālā organisma dzīves nosacījums ir, lai tam, kas ar savām individuālām spējām var un grib kalpot sabiedrībai, netiktu atņemta šādas kalpošanas iespēja. Ja viņš izrāda iniciatīvu darboties kādā no saimnieciskās dzīves nozarēm un viņam ir nepieciešami ražošanas līdzekļi, tad viņam jābūt iespējai iegūt tos savā rīcībā, citādi šādas brīvās iniciatīvas bremsēšana kaitētu vispārējām sociālā organisma interesēm. Parasti uz to tiek iebilsts, ka uzņēmējam, lai rosinātu viņa aktivitāti, ir vajadzīgas izredzes uz peļņu, kas ir saistīts ar īpašumu uz ražošanas līdzekļiem. Uz to jāsaprot, ka domāšanas veids, no kura izriet izklāstītais šajā grāmatā, ļauj prognozēt, ka, sociālām attiecībām attīstoties tālāk un garīgai dzīvei atbrīvojoties no politiskās un saimnieciskās sistēmas spiediena, šāds stimuls arvien vairāk

zaudēs savu nozīmi. Garīgi brīvs cilvēks pats par sevi pavisam noteikti attīstīs sociālo izpratni, un no šīs izpratnes radīsies pavisam citi stimuli nekā cerība uz saimnieciskām priekšrocībām. Bet ne jau par to vien ir runa, kas liek cilvēkam mīlēt privāto īpašumu uz ražošanas līdzekļiem, bet gan par to, kas var labāk veicināt sociālā organisma dzīvi: iespēja [zināmu noteikumu ietvaros] atsevišķam cilvēkam brīvi rīkoties ar kapitālu un ar ražošanas līdzekļiem vai sabiedrības kontrole pār tiem. Turklāt vienmēr jāpatur prātā, ka šodien nevar meklēt sociālā organisma attīstības ceļus atskatoties uz primitīvām sabiedrības formām, bet gan jāmeklē tādas, kas atbilst mūsdienu cilvēces apziņas pakāpei.

Pašreizējā sabiedrības attīstības pakāpē **nevar** auglīgi iesaistīt individuālās cilvēku spējas sociālā organisma dzīvē bez tā, lai indivīdam būtu iespēja brīvi rīkoties ar kapitālu. Lai varētu auglīgi kaut ko ražot, jābūt iespējai brīvi rīkoties ar kapitālu – **nevis** tādēļ, ka tas radītu priekšrocības kādam atsevišķam cilvēkam vai cilvēku grupai, bet tādēļ, ka kapitāls īpašuma formā var vislabāk kalpot sabiedrībai, ja tas tiek mērķtiecīgi sociāli sakārtots.

Tāpat, kā cilvēks dzīvē ir atkarīgs no savu locekļu veiklības, viņš ir noteiktā mērā atkarīgs no tā, ko viņš producē kopā ar citiem cilvēkiem. Aizkavējot brīvas rīcības iespēju ar ražošanas līdzekļiem, notiek kaut kas līdzīgs tam, kad ķermeņa locekļi tiek paralizēti.

Privātais īpašums nav nekas cits, kā starpnieks, kas ļauj cilvēkam brīvi rīkoties. Sociālajā organismā īpašumam netiek piešķirta nekāda cita nozīme, kā tā, ka īpašniekam ir **tiesības** rīkoties ar to pēc savas brīvas iniciatīvas. Te var redzēt, ka sociālajā dzīvē ir savstarpēji saistītas divas lietas, kurām piemīt dažāda nozīme: **brīvas rīcības iespēja** ar sociālās produkcijas

pamatkapitālu un **juridiskas attiecības**, kas veidojas starp īpašnieku un citiem cilvēkiem tādēļ, ka viņa tiesību dēļ brīvi rīkoties ar kapitālu šiem citiem cilvēkiem tiek liegta iespēja brīvi rīkoties ar šo pamatkapitālu.

Nevis **sākotnējā** brīvas rīcības iespēja ar kapitālu noved pie sociālām kaitēm, bet gan tas, ka tiesības uz šo rīcību **turpina pastāvēt** arī tad, kad uzņēmējs vairs nevar vai negrib darboties izvēlētajā nozarē. Kurš skatās uz sociālo organismu kā uz topošo, augošo, tas nepārpratīs šeit izteikto domu. Viņš jautās, kāda pastāv iespēja pārvaldīt kapitālu, kas, no vienas puses, kalpo dzīvei, tā, lai, no otras puses, tai nekaitētu. Dzīvo procesu nemaz nevar auglīgi iekārtot nerēķinoties ar noteiktiem zaudējumiem, kas rodas uzņēmuma attīstības gaitā. Un, ja cilvēks kā sociālā organisma loceklis pats piedalās tā tapšanas procesā, tad viņa uzdevums nevar pastāvēt pūliņos izvairīties no zaudējumiem, jo līdz ar to tiek aprakta sociālā organisma dzīves iespēja. Runa var būt vienīgi par to, lai savlaicīgi iejauktos, kad mērķtiecīgais draud kļūt par kaitīgu.

Jāpastāv iespējai brīvi rīkoties ar kapitālu atbilstoši cilvēka individuālām spējām, bet ir jāpastāv arī iespējai izmainīt ar to saistītās īpašuma tiesības tajā mirklī, kad tās pārvēršas par līdzekli neattaisnotai varas pielietošanai. Mūsu laikā pastāv viens iestādījums, kas atbilst šeit iezīmētajai sociālajai prasībai. Tā ir daļēji īstenota attiecībā uz tā saukto garīgo īpašumu: literāriem, mākslas, mūzikas utt. darbiem. Pēc noteikta laika pēc tā radītāja nāves tas pāriet sabiedrības rīcībā. Tam pamatā ir reālistisks priekšstats, ka, lai cik cieši garīgu vērtību radīšana ir saistīta ar atsevišķa cilvēka individuālām dotībām, šīs vērtības ir vienlaicīgi sociālās kopdzīves rezultāts un pareizajā mirklī tās ir jānodod sabiedrībai. Bet tieši tāpat tam ir jābūt arī attiecībā uz jebkuru citu īpašumu. Tas, ka atsevišķais cilvēks ar šī īpašuma palīdzību kaut ko ražo kalpojot sabiedrībai, ir iespējams tikai šai

sabiedrībai darbojoties līdzī. Tātad, tiesības rīkoties ar īpašumu nevar pastāvēt atdalīti no šīs sabiedrības interesēm. Tādēļ nevis jāmeklē iespēja atcelt privātīpašuma tiesības uz pamatkapitālu, bet gan jāatrod iespēja ļaut pārvaldīt šo īpašumu tā, lai tas vienmēr kalpotu sabiedrībai.

Šādu līdzekli var atrast trīsdaļīgajā sociālajā organismā. Pateicoties tiesiskai valstij, šajā organismā apvienotie cilvēki darbojas kā viens veselums. Savukārt individuālo spēju nodarbināšana ir šī organisma garīgas organizācijas kompetencē.

Tam, kas spēj domāt reālistiski, viss norāda uz to, ka sociālajam organismam jābūt organizētam pēc trīsdaļīguma principa. It īpaši tas attiecas uz jautājumu par indivīda attiecībām ar saimniecisko pamatkapitālu, proti, par īpašuma tiesībām uz šo kapitālu. Tiesiskai valstij nebūs jāatceļ privātīpašums uz kapitālu un tā pārvaldi tik ilgi, kamēr uzņēmējs ar savu darbu kalpo sociālajam organismam; šajā laikā tā nodrošinās un aizsargās viņa tiesības brīvi rīkoties ar kapitālu. Valsts nekad nepārņems to savā īpašumā, bet gan rūpēsies par to, lai pareizajā brīdī [kad uzņēmējs vairs negrib vai nevar turpināt iesākto darbu] tas pārietu citas personas vai personu grupas rīcībā, kuras izrādīs interesi par šo darbu un spēs to veikt. Tādējādi sociālajam organismam var kalpot no diviem pavisam atšķirīgiem izejas punktiem. Demokrātiskā valsts, kurai ir darīšana ar to, kas **vienādi skar visus cilvēkus**, gādās par to, lai kādas personas vai personu grupas tiesības uz īpašumu ar laiku neizraisītu netaisnību pret citām personām. Tā kā valsts pati nepārvalda nekādu īpašumu, bet rūpējas par tā nodošanu atbilstošu indivīdu rīcībā, viņi varēs atraisīt savus radošos spēkus darbojoties visas sabiedrības labā. Kamēr tas notiek atbilstoši sociālām mērķim, tiesības uz īpašumu vai rīkošanos ar to varēs palikt personīgā sfērā. Viscaur var iedomāties, ka juristi dažādos laikos izdos pavisam citādus likumus par īpašuma nodošanas procedūru no

vienas personas vai personu grupas citai. Šodien, kad plašās aprindās valda liela neuzticība iepretī jebkādam privātam īpašumam, tiek domāts par radikālu privāta īpašuma nodošanu sabiedrības rokās, bet, ja cilvēki tiktu šajā ceļā pietiekami tālu, viņi redzētu, ka tādējādi tiks apgrūtināta sociālā organisma dzīve. [Šodien mums ir nepārprotama Padomju Savienības pieredze ar „kopīpašumu” uz ražošanas līdzekļiem.] Pieredzes izmācīti viņi vēlāk izvēlētos citu ceļu. Tomēr būtu labāk jau tagad ķerties pie pasākumiem, kas šeit ieskicēto domu ziņā nodrošinātu sociālajam organismam veselīgu dzīvi. Kamēr kāda persona viena pati vai saistībā ar personu grupu turpina kaut ko ražot uz pamatkapitāla bāzes, tai var piederēt rīcības tiesības ar to kapitāla masu, kas rodas no sākotnējā kapitāla kā uzņēmuma peļņa, ciktāl pēdējā tiek izmantota uzņēmuma paplašināšanai. Kopš brīža, kad viena tāda personība pārtrauc pārvaldīt aržošanu, kapitāla masai jātiek nodotai citai personai vai personu grupai līdzīgas vai citas sociālajam organismam nepieciešamas produkcijas ražošanai. Arī tai kapitāla daļai, kas tiek iegūta ražošanas procesā, bet netiek izmantota tā paplašināšanai, no paša sākuma jāiet līdzīgs ceļš. Par uzņēmuma vadītāja personīgo īpašumu jāatzīst tikai tas, ko viņš saņem uz to pretenziju pamata, ko, uzsākot uzņēmēja darbību, uzņēmās attaisnot ar savām individuālām spējām un kas izrādījās attaisnotas ar to, ka baudot citu cilvēku uzticību, viņš šo kapitālu ir saņēmis. Ja šīs personas darbība ir novedusi pie kapitāla pieauguma, tad no šīs pieaugušās summas viņas personīgajā īpašumā pāries tik daudz, ka tas procentuāli atbildīs pamatkapitāla pieaugumam. Kapitāls, ar kuru ražošanas process tika uzsākts, pēc sākotnējo īpašnieku gribas pāries pie jauna pārvaldnieka ar visiem uzņemtajiem pienākumiem un saistībām, vai aizies pie viņiem atpakaļ, ja pirmais pārvaldnieks vairs nevar, vai negrib nodarboties ar doto uzņēmumu.

Te mums ir darīšana ar tiesību pārņemšanu un nodošanu. Noteikt likumus, pēc kuriem tam jānotiek, ir tiesiskās valsts pienākums. Tai būs arī jāseko likuma izpildei. Var iedomāties, ka detaļās šādu nodošanu regulējošie noteikumi var būt ļoti dažādi. Tas, kurš domā reālistiski, nekad negribēs neko vairāk kā tikai parādīt **virzienu**, kurā lietas var regulēt. Ja ar sapratni seko šim virzienam, tad katrā atsevišķā gadījumā vienmēr varēs atrast mērķtiecīgu risinājumu. Arī īpašos apstākļos pareizais rīcības veids vienmēr būs jāmeklē atbilstoši lietas būtībai un nozīmei sociālajam veselumam. Jo reālistiskāk cilvēki domās, jo mazāk viņi gribēs radīt likumus vadoties pēc iepriekš izdomātajām prasībām. No otras puses, tikai reālistiski domājot var nonākt pie nepieciešamiem rezultātiem, un šie rezultāti ir tādi, ka tiesiskā valsts, pārvaldot tiesību nodošanu, pati sev nekad nedrīkstēs piešķirt tiesības rīkoties ar kapitālu. Tai būs jā rūpējas tikai par to, lai kapitāls tiktu nodots tādai personai vai personu grupai, kurai piemīt spējas, kas attaisno šo izvēli. Ar šo priekšnosacījumu vispirms pavisam vispārēji derēs noteikums, ka tas, kurš minēto iemeslu dēļ taisās veikt kapitāla nodošanu, var pēc savas brīvas izvēles izšķirties par savu sekotāju. Viņš varēs izvēlēties kādu personu, personu grupu vai arī nodot rīcības tiesības kādai garīgās organizācijas korporācijai. Tas, kurš pats ir mērķtiecīgi kalpojis sociālajam organismam, arī par turpmāko kapitāla izmantošanu spriedīs ar sociālu izpratni. Un sociālajam organismam nāks par labu, ja tiks uzticēts šim spriedumam, nekā, ja lietu regulēs kāds no malas.

Šāda veida regulēšana ir nepieciešama sākot ar noteiktu summu, ko nopelna viena persona vai personu grupa izmantojot ražošanas līdzekļus, pie kuriem pieder arī zeme, un kas kļūst par personīgu īpašumu ne uz sākotnējo pretenziju pamata.

Pēdējā veidā nopelnītais un visi uzkrājumi, kas ceļas no paša darba rezultātiem, paliek līdz pelnītāja nāvei vai līdz kādam

vēlākam brīdim šī pelnītāja vai viņa pēcteču īpašums. Līdz šim brīdim tam, kuram šādi uzkrājumi tikuši doti ražošanas līdzekļu radīšanai vai iegūšanai, būs jāmaksā noteikts %, kas jānosaka tiesiskai valstij. Pie tādas sociālās iekārtas, kas balstās uz šeit aprakstītajiem principiem, var pilnībā atdalīt ienākumus, kas rodas darba rezultātā ar ražošanas līdzekļiem, no īpašuma masām, kas ir nopelnītas ar personīgo (fizisko vai garīgo) darbu. Šī sadalīšana atbilst tiesiskai apziņai un sociālās kopas interesēm. Tas, ko kāds ietaupa, un veids, kādā uzkrājums tiek nodots uzņēmuma rīcībā, kalpo kopīgām interesēm, jo tas padara iespējamu ražošanu izmantojot individuālās cilvēku spējas. Tas, kas rodas kā kapitāla pieaugums, pateicoties ražošanas līdzekļiem – pēc likumīgu procentu atskaitīšanas –, rodas pateicoties visa sociālā organisma darbībai. Tādēļ tam ir jāatgriežas atpakaļ sociālajā organismā, kā tas tika attēlots. Tiesiskai valstij būs tikai jānoteic, **ka** atbilstošas kapitāla masas nodošanai ir jānotiek norādītajā veidā; bet tās pienākums nebūs lemt par to, kādu – materiālu vai garīgu – produkciju ražojošā uzņēmuma rīcībā jānodod šis vai arī ietaupītais kapitāls. Citādi tas novestu pie valsts tirānijas pār garīgo un materiālo produktu ražošanu. Pēdējā tiek organizēta sociālajam organismam vislabvēlīgākajā veidā ļaujot izpausties individuālām cilvēku spējām. Tikai tam, kas negrib pats lemt, kam nodot paša radīto kapitālu, būs brīv uzdot kādai garīgās organizācijas korporācijai atrast to, kam nodot rīcības tiesības. Arī iekrājumi pēc to nopelnījušā cilvēka nāves vai kādā vēlākajā brīdī kopā ar peļņu no procentiem pāriet kādai garīgi vai materiāli producējošai personai vai personu grupai, kas pelnītājam jāizvēlas testamentāri, bet tieši un **tikai** tādai, nevis kādai neproduktīvai personai, kurai tie kļūtu vienkārši par renti. Arī te, ja nevar tieši izvēlēties personu vai personu grupu, tad pastāv iespēja nodot rīcības tiesības kādai garīga organisma korporācijai. Tikai tad, ja kāds uzņēmējs no savas puses neatstās nekādu rīkojumu, viņa vietā nāks tiesiskā valsts un liks garīgai organizācijai izdot nepieciešamo rīkojumu.

Šādā sociālajā iekārtā vienlaicīgi tiek ievērota gan atsevišķa cilvēka brīva iniciatīva, gan sabiedrības intereses; pēdējās intereses pat tiek pilnībā gandarītas ar to, ka brīva atsevišķu cilvēku iniciatīva kalpo šai sabiedrībai. Strādnieks, kas ir uzticējies savu darbu cita cilvēka vadībai, varēs zināt, ka kopīgi ar vadītāju sastrādātais nesīs vislabākos augļus sociālajam organismam, tātad, arī pašam strādniekam. Šeit piedāvātā sociālā iekārta radīs veselīgām cilvēku sajūtām atbilstošas attiecības starp tiesiskās apziņas ziņā neregulētām rīcības tiesībām ar ražošanas līdzekļos iemiesoto kapitālu un cilvēku darbaspēku no vienas puses un abu radītās produkcijas cenām no otras puses. Varbūt līdzšinējos izklāstījumos var saskatīt kādas nepilnības. Tas var būt. Kā jau teikts, reālistiski domājot nav svarīgi izvirzīt pilnīgas „programmas” visiem gadījumiem, bet gan iezīmēt virzienu, kurā praktiski jāstrādā. Ar šeit sniegtajiem īpašajiem norādījumiem mēs gribam kā ar piemēru precīzāk paskaidrot ierādīto virzienu. Šo piemēru var uzlabot. Ja vien tas norāda dotajā virzienā, tad varēs sasniegt arī auglīgu mērķi.

Pateicoties šādai iekārtai varēs saskaņot attaisnotus atsevišķu cilvēku vai ģimeņu intereses ar sabiedrības prasībām. Noteikti būs jāņem vērā, ka kārdinājums vēl dzīves laikā nodot savu īpašumu vienam vai vairākiem paša pēctečiem, ir ļoti liels un, ka šos pēctečus var iedomāties kā šķietami produktīvus, lai arī viņi salīdzinājumā ar citiem tomēr nav tik centīgi un labāk būtu aizvietojami ar šiem citiem. Taču iepriekš iezīmētajā iekārtā šis kārdinājums varēs būt minimāls, jo tiesiskai valstij būs tikai jāizvirza prasība, lai jebkuros apstākļos īpašums, ko viens ģimenes loceklis ir atstājis citam, pēc noteikta laika, kas seko pirmā nāvei, iztecēšanas pienākas kādai garīgās organizācijas korporācijai, vai arī šīs kārtības apiešanu var nepieļaut ar kādu citu likumu. Tiesiskai valstij būs jāpārūpējas tikai par to, lai šī nodošana notiktu; kam ir jāpārņem mantojums, jānorāda kādai no garīgās organizācijas iestādēm. Izpildot šos priekšnosacījumu-

mus, tiks panākta sapratne par to, ka pēcteči ar audzināšanu un izglītību jāpadara par derīgiem sociālā organisma locekļiem, nevis jānodod kapitāls neproduktīvām personām, ar ko sociālajam organismam tiktu sagādāts kaitējums. Cilvēks, kurā dzīvo patiesa sociāla izpratne, nav ieinteresēts, lai viņa pamatkapitāls pārietu pie personām vai personu grupām, kuru individuālās spējas nesola tā produktīvu izmantošanu.

Nevienam, kurš saprot, kas patiešām ir praktiski īstenojams, neienāks prātā noturēt šeit izklāstīto par utopiju, jo šeit ir norādīts tieši uz tādiem iestādījumiem, kas var rasties jebkurā vietā reāli pastāvošajos apstākļos. Tikai tiesiskās valsts institūcijai būs pamazām jāatsakās no pretenzijas pārvaldīt garīgo un saimniecisko dzīvi un jāpārstāj pretoties tam, kam patiešām jānotiek, proti, pilnīgi patstāvīgu izglītības un saimniecības iestāžu dibināšanai. Nav nepieciešamības no šodienas uz rīt dienu likvidēt visas valsts skolas un saimnieciskas iestādes, bet varbūt pēc maziem sākotnējiem mēģinājumiem varēs saskatīt iespēju pakāpeniski samazināt valsts ietekmi uz izglītību un saimniecību. Bet pirmām kārtām būs nepieciešams, lai personības, kuras var atzīt šeit izklāstīto vai līdzīgo ideju pareizību, parūpētos par to izplatīšanu. Ja šādas idejas radīs izpratni, tad cilvēkos tiks modināta **uzticēšanās** iespējai dziedināt pašreizējo situāciju no tai piemītošām kaitēm. **Šī** uzticēšanās ir vienīgais patiesi veselīgas attīstības garants. Jaunas iestādes var praktiski pieslēgties pastāvošajām. Šeit izklāstīto ideju būtiskais elements ir tas, ka tās negrib radīt labāku nākotni vēl tālākas pastāvošā graušanas ceļā, nekā tas jau ir noticis. Tās grib būvēt tālāk un būvējot tālāk izraisīt dabisku neveselīgo elementu noārdīšanu. Ir jāsaprot, ka, lai kura šķira tiktu pie varas, tā nenovērsīs pastāvošo ļaunumu, ja neiedvesmosies ar idejām, kas var atveseļot sociālo organismu un padarīt to dzīvot spējīgu. Neticēt, ka mūsdienu juku laikos pietiekami liels cilvēku skaits varēs saprast šādas idejas, ja to izplatīšanai tiks izlietots pietiekami

enerģijas, nozīmētu apšaubīt cilvēka dabisko uztveres spēju iepretī veselīgiem un mērķtiecīgiem impulsiem. Nevis šis jautājums būtu jāuzdod, bet gan cits: kas jādara, lai iespējami enerģiski apskaidrotu cilvēkus par idejām, kas var modināt viņu uzticēšanos.

Efektīvai šeit izklāstīto ideju izplatīšanai pirmām kārtām nostāsies pretī tas fakts, ka daudzi cilvēki mūsu laikmetam raksturīgo domāšanas ieradumu dēļ divējādā ziņā nevarēs tikt ar tām galā. Vai nu tiks iebilsts, ka nevarot iedomāties, ka būtu iespējams pārraut viengabalaino sociālo dzīvi, jo taču realitātē trīs iezīmētie šīs dzīves atzari ir visur saistīti kopā; vai arī uzskatīs, ka arī viengabalainajā valstī var sasniegt katra no trīs locekļiem patstāvību un, ka būtībā šeit izklāstītais ir ideju savirknējums, kas neskar realitāti. Par to var teikt, ka pirmais iebildums ir pašas **nereālistiskās** domāšanas radīts. Cilvēki tic, ka kādā kopienā var radīt vienotu dzīvi tikai tad, ja šī vienotība tiek tajā ienesta ar kādu rīkojumu no ārpusē. Taču reālā dzīve pieprasa tieši pretējo, proti, viengabalainībai jārodas kā atsevišķu centienu **rezultātam**. No dažādiem virzieniem kopā satecējušām aktivitātēm **galu galā** jāpaveic vienotība. Pēdējo laiku attīstība noritēja pretēji **šai** īstenībai atbilstošajai idejai. Tādēļ tas, kas dzīvoja cilvēkos, sacēlās pret „kārtību”, kas tika viņiem uzspiesta no ārpusē, un noveda pie pašreizējās sociālās situācijas. Otrs aizspriedums izriet no nespējas saskatīt radikālu atšķirību trīs sociālā organisma locekļu darbībā. Cilvēki neredz, ka viņiem ir **īpašas** attiecības ar katru no šiem trim locekļiem. Katrs no tiem var attīstīties optimāli tikai tad, ja reālajā dzīvē tam ir iespēja attīstīties pēc saviem īpašiem likumiem atšķirtīgi no abiem citiem, un tad no savas suverenitātes veidot mērķtiecīgas attiecības ar abiem citiem sociālā organisma locekļiem. Kādreiz t.s. fiziokrāti uzskatīja, ka, vai nu valdība izstrādā pasākumus saimnieciskās dzīves regulēšanai, kas ir pretrunā ar šīs dzīves brīvu pašatrisīšanos; tad šādi pasākumi ir kaitīgi. Vai arī

likumi darbojas tajā pat virzienā, kurā saimnieciskā dzīve norisinās pati par sevi, ja tā tiek atstāta savā ziņā; tad tie ir lieki. Kā oficiāls viedoklis šis uzskats ir pārvarēts, taču kā domāšanas ieradums tas arvien vēl spokojas cilvēku galvās un izraisa visai postošas sekas. Cilvēki domā, ka, ja kāda dzīves joma seko saviem likumiem, tad no šīs jomas pašam par sevi būtu jārodas **visam** pārejam, kas dzīvē ir nepieciešams. Ja, piemēram, saimnieciskā dzīve tiek noregulēta tā, ka cilvēki izjūt šo kārtību kā apmierinošu, tad arī pareizai tiesiskai un gara dzīvei būtu jāizriet no sakārtotā saimnieciskā pamata. Taču tas nav iespējams. Pašas saimnieciskās dzīves aprītē nav **nekā**, kas pats par sevi izraisītu sakārtotas tiesiskas attiecības starp cilvēkiem. Ja šīs attiecības tiek regulētas uz saimnieciskās dzīves pamata, tad cilvēks ar savu darbu un tiesībām uz darba līdzekļiem tiek maksimāli iejūgts saimnieciskajā dzīvē. Viņš neizbēgami kļūst par skrūvīti saimnieciskajā mehānismā. Saimnieciskai dzīvei piemīt tendence pastāvīgi kustēties noteiktā virzienā, tādēļ tajā ir jāiejaucas no citas puses. Nevis tad, ja juridiskie pasākumi darbojas saimnieciskās dzīves radītajā virzienā, tie ir labi, vai, kad tie darbojas pretējā virzienā, tie ir kaitīgi, bet gan, ja virziens, kurā attīstās saimnieciskā dzīve, pastāvīgi tiek regulēts ar tiesībām, kas attiecas uz cilvēku kā tādu; tikai tad viņš varēs piedalīties saimnieciskajā dzīvē cilvēka cienīgā veidā. Un tikai tad, ja individuālās spējas attīstīsies uz sava īpaša, proti, uz brīvās gara dzīves pamata, vispirms pilnīgi atšķirti no pašas saimnieciskās dzīves interesēm un piegādās šai saimnieciskajai dzīvei arvien jaunus spēkus, kas **nevar** rasties no tās pašas, tad arī saimniecība varēs attīstīties cilvēkam labvēlīgā veidā.

Īpatnēji, ka tīri ārējas dzīves jomā cilvēki viegli saskata darba dalīšanas priekšrocības. Neviens nedomā, ka, piemēram, šuvējam būtu jātur sava govys, lai apgādātu savu ģimeni ar pienu. Bet attiecībā uz plašāku dzīves iedalījumu viņi domā, ka vienīgi svētīga ir viengabalainā iekārta.

Ir pašsaprotami, ka tieši pret reālām sociālām idejām no visām pusēm saceļas iebildumi, jo reālā dzīve neizbēgami rada pret-runas. Tam, kurš domā saskaņā ar šo dzīvi, jāgrib radīt iestādījumus, kuru pretrunīga daba tiktu izlīdzināta ar citiem iestādījumiem. Viņš **nedrīkst** cerēt, ka iestādījums, kas pēc viņa domām izskatās „ideāli labs”, ticis realizēts, darbosies bez jebkādām pretrunām. Tā ir viscaur attaisnota mūsdienu sociālistu prasība, ka Jauno laiku uzņēmumi, kuros tiek ražots at-sevišķu cilvēku peļņas dēļ, jāaizvieto ar tādiem, kuros tiktu ražots visu patērētāju labā. Vienīgi tieši tas, kurš atzīst šo prasību, nevarēs nonākt pie šo jaunāko sociālistu secinājuma, ka ražošanas līdzekļi esot jāatsavina privātīpašniekiem un jānodod sabiedrības rokās. Viņam drīzāk būs jāatzīst par pareizu pavisam cits secinājums, proti: ražošanai jānotiek pēc privātu personu iniciatīvas un balstoties viņu krietnumā, bet prece, kas šādi tiek saražota, pareizā ceļā jānogādā sabiedrībai. Jaunāko laiku gars rosināja uzņēmējus panākt lielākus ieņēmumus ražojot lielāku produkcijas daudzumu; nākotnē būs jātiecas pēc tā, lai ar asociāciju starpniecību, izejot no pieprasījuma, atrastu vislabāko ražošanas veidu un produkcijas piegādes iespējas no ražotāja pie patērētāja. Juridiskas iestādes rūpēsies par to, lai ražošanas uzņēmums paliktu saistīts ar vienu personu vai personu grupu tikai tik ilgi, kamēr šī saikne attaisnojas ar šo personu individuālām spējām. Kopīpašuma vietā uz ražošanas līdzekļiem sociālajā organismā notiks šo līdzekļu rotācija (aprite), kas novedīs tos arvien pie tām personām, kuru individuālās spējas ļauj vislietderīgāk izmantot tos sabiedrības labā. Šādā veidā uz noteiktu laiku tiks radīta tāda saikne starp uzņēmēja personību un ražošanas līdzekļiem, kāda līdz šim tika īstenota privāta īpašuma ceļā, jo šī uzņēmuma vadītājam un viņa palīgiem būs jāpateicas ražošanas līdzekļiem par to, ka viņu spējas ļāva viņiem tikt pie savām pretenzijām atbilstoša ienākuma. Viņi

centīsies ražot iespējami kvalitatīvu produkciju, jo tās pieaugums nesīs viņiem, lai arī ne pilnu peļņu, tad tomēr līgumā atrunāto daļu no tās. Iepriekšējo izklāstījumu ziņā peļņa taču nonāk pie sabiedrības tikai tai mērā, kas paliek pēc procentu likmes atskaitīšanas, kas nāk par labu uzņēmējam produkcijas kāpinājuma rezultātā. Un būtībā ir pamatots tas, ka, produkcijai samazinoties, uzņēmēja ienākumam jāsamazinās tādā pat mērā, kādā tas pieaug produkcijai pieaugot. Šādi uzņēmēja ienākums vienmēr atbildīs viņa garīgajam veikumam; viņš nevarēs patvaļīgi piesavināties peļņu, kas ir iegūta daudzu personu kopdarba rezultātā.

Īstenojot šādas sociālās idejas, pašlaik pastāvošie iestādījumi iegūs pavisam citu nozīmi. Īpašums pārstās būt tas, kas tas ir bijis līdz šim, un nebūs vajadzības atgriezties pie vēsturiski pārvarētas sabiedriska īpašuma formas, bet gan varēs pāriet pie kaut kā pilnīgi jauna. Īpašuma objekti tiks iekļauti sociālās dzīves plūsmā. Atsevišķais cilvēks nedrīkstēs pārvaldīt tos par skādi sabiedrībai, bet arī sabiedrība nevarēs pārvaldīt tos birokrātiski par skādi atsevišķam cilvēkam. Atsevišķais indivīds atradīs tiem pieeju, lai ar to starpniecību kalpotu sabiedrībai.

Īstenojot šādus impulsus, varēs apmierināt sabiedriskās intereses. Ražošana tiks nostādīta uz veselīga pamata, kas pasargās sociālo organismu no krīzēm. Arī saimnieciskās dzīves pārvaldes aparāts, kuram ir darīšana tikai ar preču apriti, varēs panākt nepieciešamo līdzekļu izlīdzinājumu. Ja, piemēram, kāds uzņēmums nav spējīgs izmaksāt saviem kreditoriem procentus par viņu iekrājumiem, tad, ja tas tiks atzīts par nepieciešamu, trūkstošo daļu varēs sagādāt no citiem uzņēmumiem pēc brīvas vienošanās starp dalībpersonām. Sevī noslēgtai saimnieciskai sistēmai, kas no ārpusē saņem juridisku pamatu un pastāvīgu individuālo cilvēcisko spēju pieplūdumu, pašai sevī būs darīšana tikai ar saimniecību. Tādēļ šī sistēma varēs rosināt tādu

vērtību sadali, kas katram sagādās to, kas viņam var piederēt sabiedrības labklājībai atbilstošā veidā. Ja vienam būs šķietami lielāks ienākums nekā citam, tad tas tā būs tikai tādēļ, ka šis „lielākais” ienākums ir iegūts pateicoties viņa individuālām spējām, un tas nāks par labu arī sabiedrībai.

Sociālajā organismā, kas veidojas šeit izklāstīto priekšstatu gaismā, vienojoties juridiskas un saimnieciskas dzīves vadītājiem, varēs noteikt nodevas, kas ir nepieciešamas tiesiskās dzīves uzturēšanai. Un viss, kas ir nepieciešams garīgās organizācijas uzturēšanai, nāks no atsevišķām personām, kuras piedalās sociālā organisma dzīvē, kā atlīdzība uz brīvas sapratnes pamata. Veselīgu šīs garīgās organizācijas pamatu veidos garīgi strādāt spējīgu atsevišķu personu individuālā iniciatīva, kas izpaudīsies brīvas konkurences formā.

Tikai šādā sociālajā organismā likumdošanas institūts varēs nodrošināt taisnīgu labumu sadali. Saimnieciskais organisms, kas izmanto cilvēku darbu vadoties nevis pēc atsevišķu ražošanas nozaru interesēm, bet, kas ir spiests saimniekot atbilstoši likumam, noteiks labumu vērtību samērā ar ieguldīto cilvēku darbu. Tas nevienam neliks darīt to, kas ir pretrunā ar cilvēku labklājību un cieņu. Šādā organismā valdīs tiesības, kas izriet no gluži cilvēciskām attiecībām. Bērniem būs tiesības uz izglītību; ģimenes tēvs, kas viens pats audzina bērnus, kā strādnieks varēs saņemt lielāku ienākumu. Šis „vairāk” viņam nāks no iestādēm, kas tiks nodibinātas pēc vienošanās starp visām trim organizācijām. Šādas iestādes var apmierināt tiesības uz audzināšanu ar to, ka saimnieciskās organizācijas pārvalde izrēķinās iespējami lielu audzināšanas ienākumu – atbilstoši vispārējai saimnieciskai situācijai, un tiesiskā valsts pēc garīgās organizācijas slēdziena noteiks atsevišķa cilvēka tiesības. Ar šādu norādi kā ar

piemēru tiek iezīmēts virziens, kurā jāveido iestādes. Būtu viscaur iespējams, ka atsevišķos gadījumos tiks uzskatītas par pareizām pavisam citādas iestādes. Bet šis „pareizais” jebkurā situācijā būs atrodamas tikai trīs patstāvīgiem sociālā organisma locekļiem mērķtiecīgi sadarbojoties. Šo izklāstījumu pamatā esošais domāšanas veids – pretstatā daudzam, kas šodien tiek uzskatīts par praktisku, bet tāds nav – gribētu atrast patiešām praktisko, proti, šādu sociālā organisma iedalījumu, kas ļautu visiem tā locekļiem darboties atbilstoši sociāliem mērķiem.

Kā bērniem ir tiesības uz audzināšanu, tā veciem cilvēkiem, invalīdiem, atraitnēm un slimajiem ir tiesības uz iztiku. Tam nepieciešamam kapitālam jāpieplūst sociālā organisma aprītē līdzīgi tam, kā tajā ieplūst minētās kapitāla iemaksas to audzināšanai, kuri vēl nav strādāt spējīgi. Šeit ir būtiski tas, lai summa, ko saņem pats nepelnošais kā ienākumu, netiktu noteikta pēc saimnieciskiem motīviem, kas vienmēr centīsies noturēt to iespējami minimālu, bet gan otrādi – saimnieciskā dzīve būs atkarīga no tā, ko šai ziņā pateiks tiesiskā apziņa. Saimnieciskajā organismā strādājošiem no tā, ko viņi paveic ar savu darbu, pienāksies jo mazāk, jo vairāk būs jāatskaita nepelnošajiem. Bet, ja šeit raksturotie sociālie impulsi tiks īstenoti, tad šo „mazāk” nesīs vienmērīgi visi strādājošie sociālā organisma locekļi. No saimnieciskās dzīves atdalītā tiesiskā valsts patiešām padarīs audzināšanu un darba nespējīgo uzturēšanu par vispārēju cilvēces lietu, kā tam arī jābūt, jo tiesiskās organizācijas joma ir tā, kurā runāt līdzī var **visi pilngadību sasniegušie cilvēki** un, kas ņem vērā visu sociālā organisma locekļu intereses.

Šādā sociālajā organismā tas „vairāk”, ko paveic viens cilvēks uz savu individuālo spēju pamata, tiks nodots sabiedrībai tāpat, kā tai tiks atvilkts tas, kas nodrošina mazāk spējīgo mazāka veikuma izlīdzināšanu. „Virsvērtība” tiks radīta nevis neattais-

notai viena cilvēka baudkāres apmierināšanai, bet gan, lai kāpinātu to, kas var sagādāt sociālajam organismam dvēseliskas vai materiālas vērtības, kā arī to aprūpei, kuri rodas no šī organisma klēpja, bet nespēj tam tieši kalpot.

Kurš uzskata, ka trīs sociālā organisma locekļu neatkarībai piemīt tikai idejiska vērtība un, ka tā radīsies „patī par sevi” arī viengabalaini veidotajā valsts organismā vai saimnieciskajā kooperatīvā, kurā ražošanas līdzekļi pieder sabiedrībai, tam būtu jāpievērš uzmanība īpašiem sociāliem iestādījumiem, kuriem jārodas, ja vien tiks īstenots trīsdaļīgums. Tad, piemēram, valstij nebūs jāatzīst nauda par likumīgu maksāšanas līdzekli, jo naudas atzīšana būs saimnieciskās organizācijas pārvaldes kompetencē. Nauda veselajā sociālajā organismā nevar būt nekas cits kā preču ekvivalents, ko viens var dabūt tādēļ, ka ar savu darbu piedalās kādas preces ražošanas procesā. Pateicoties naudai, saimnieciskā sfēra kļūst par vienotu saimniecību. Katrs dažādos ceļos ražo katram. Pašas saimnieciskās dzīves ietvaros cilvēkiem ir darīšana tikai ar precī. Saimnieciskā ziņā arī kādā garīgajā organizācijā paveiktais darbs iegūst preces raksturu. Skolotājam viņa individuālās spējas tiks apmaksātas tikpat maz, kā strādniekam viņa darbaspēks. Abos gadījumos var tikt apmaksāts tikai tas, kas, izejot no viņiem, var kļūt par precī saimnieciskajā aprītē. Kā jādarbojas brīvai iniciatīvai, kā jādarbojas likumdošanai, lai prece varētu rasties, tas atrodas **ārpus** saimnieciskās aprītes tāpat, kā dabas spēku ietekme uz graudaugu ražu kādā ražīgajā un kādā neražīgajā gadā. No saimnieciskas aprītes redzespunkta garīga darba veicēji, tai skaitā **arī valsts ierēdņi**, ar savām pretenzijām uz saimniecisku ienākumu ir tāpat preču ražotāji. Tikai tas, ko viņi ražo, kamēr tas paliek garīgo jomu ietvaros, nav prece, tas kļūst par precī tikai tad, kad tiek uzņemts saimnieciskajā aprītē. Viņi nesaimnieko savās sfērās; ar to, ko viņi ir paveikuši, saimnieko saimnieciskā organisma pārvalde.

[„Nacionālās ekonomikas kursā” R. Šteiners paskaidro to ar šādu piemēru: „Teiksim, kāds amatnieks ražo kaut ko savā ciematā, un viņš saslimst. Noteiktos apstākļos, ja viņš nokļūst pie neveikla ārsta, viņam būs jāpaliek gultā 3 nedēļas, kuru laikā viņš nevarēs ražot savu produkciju. Šajā gadījumā viņš pamatīgi aizkavēs saimniecisko procesu, jo, ja viņš, teiksim, ir kurpnieks, tad veselās 3 nedēļas tirgū pietrūks apavu, tirgu saprotot plašākā nozīmē. Tagad pieņemsim, ka viņam ir paveicies ar ārstu, un tas izārstē viņu 8 dienās tā, ka viņš pēc 8 dienām atkal var strādāt. Tagad jūs varat visā nopietnībā uzdot sev jautājumu, kurš šo 14 dienu laikā ražojis apavus? Kurpnieks vai ārsts? Īstenībā ārsts ir ražojis šos apavus. Te kļūst skaidrs: kad jūs no kāda redzespunkta raugāties nākotnē, jūs vairs nevarat teikt, ka garīgs darbs attiecībā uz nākotni nav produktīvs. Attiecībā uz pagātni cilvēki, kuri veic garīgu darbu, ir tikai patērētāji, savukārt iepretī nākotnei viņi ir viscaur producējoši, pat producējošāki...” (GA 340)]

Gluži saimnieciska kādas preces (vai cita veikuma) vērtība, par cik tā izpaužas naudā, kas ir tā pretvērtība (ekvivalents), būs atkarīga no atbilstības mērķim, ar kuru saimnieciskajā organismā izveidojas saimniecības **pārvalde**. No šīs pārvaldes pasākumiem būs atkarīgs, cik tāl uz garīgā un tiesiskā pamata, kas tiek citu sociālā organisma locekļu radīts, var attīstīties auglīga saimniecība. Tad kādas preces vērtība naudas izpausmē nozīmēs to, ka šī prece tiek radīta pieprasījumam atbilstošā daudzumā. Ja šajā darbā izklāstītie priekšnosacījumi tiktu izpildīti, tad saimnieciskā organisma izšķirošais impulss nebūtu tas, ka kāds grib sakrāt bagātību vienkārši ražojot daudz produkcijas, bet gan preču ražošana tiktu piemērota cilvēku vajadzībām, par ko rūpētos daudzveidīgi savā starpā saistītie kooperatīvi. Tādējādi sociālajā organismā tiktu panāktas šīm vajadzībām atbilstošas attiecības starp naudas vērtību un ražošanas uzņēmumiem.*

*Tikai pie tādās sociālā organisma pārvaldes, kas rodas brīvi sadarbojoties trijiem sociālā organisma locekļiem, kā rezultāts var izveidoties veselīgas saražoto preču cenu attiecības. Jābūt tā, lai katrs strādājošais saņemtu par saražotu produktu tik lielu pretvērtību, cik ir nepieciešams viņa un viņa aprūpējamo personu vajadzību apmierināšanai līdz, kamēr viņš būs izgatavojis jaunu produktu ieguldot tādu pat darba apjomu. Šādas cenu attiecības nevar noteikt kāds oficiālais dienests; tām ir jārodas sociālajā organismā darbošos asociāciju sadarbības rezultātā. Bet tas ir iespējams tikai tad, ja katrs no trim sociālā organisma locekļiem darbosies atbilstoši savai būtībai. Tad veselīgai sadarbībai jārodas pavisam droši tāpat, kā jārodas izturīgam tiltam, ja tas ir uzbūvēts pēc pareiziem matemātikas un mehānikas likumiem. Protams, var iebilst, ka sociālā dzīve neseko viennozīmīgi saviem likumiem, kā to dara tilts. Taču šādu iebildumu neizvirzīs neviens, kurš spēj saskatīt, ka šajā grāmatā izklāstīto domu ziņā sociālā organisma dzīves pamatā ir tieši **dzīvi** nevis matemātiski likumi.

Veselīgajā sociālajā organismā nauda patiešām būs tikai vērtības mēraukla, jo aiz katra naudas gabala vai naudas zīmes stāv kādas preces izgatavošanā ieguldītais darbs, pateicoties kam naudas īpašnieks vienīgi var būt ticis pie naudas. No pašas reālās situācijas izrietēs nepieciešamība pēc pasākumiem, kas atņems naudai tās vērtību iepretī īpašniekam, kad tā būs zaudējusi minēto nozīmi. Naudas īpašums pēc zināma laika iztecēšanas pāriet atbilstošā formā sabiedrībai. Un, lai naudas īpašnieki nevarētu, apejot saimnieciskās organizācijas pasākumus, paturēt naudu, kas nestrādā ražošanas uzņēmumos, laiku pa laikam to var pārkausēt vai iespiest no jauna. Katrā ziņā rezultātā būs arī tā, ka par kapitālu saņemtie procenti ar gadiem arvien samazināsies. Nauda nolietosies tāpat, kā nolietojas preces. Un tomēr šāds valsts pasākums būs taisnīgs. „Procentus par procentiem” nevarēs saņemt. Kurš būs kaut ko sakrājis, tas

katrā ziņā būs paveicis kaut ko, kas ļaus viņam pretendēt uz vēlāko preču ekvivalentu, kā pašreizējs veikums pretendē uz apmaiņu pret pašreizējo preču ekvivalentu. Bet pretenzijas var iet tikai līdz noteiktai robežai, jo no pagātnes cēlušās pretenzijas var tikt apmierinātas tikai ar šodienas precēm vai pakalpojumiem. Šādas pretenzijas nedrīkst kļūt par saimnieciskās vardarbības līdzekli. Īstenojot šādus priekšnosacījumus, **valūtas jautājums** tiks nostādīts uz veselīga pamata. Vienalga, kā **naudas forma** izveidojas no citām attiecībām, **valūta** būs saprātīgs visa saimnieciskā organisma pārvaldes radītais iestādījums. Valūtas jautājumu nekad nevarēs apmierinoši atrisināt valsts ar **likumiem**; mūsdienu valstis varēs to atrisināt tikai tad, ja tās no savas puses atteiksies no risinājuma un atstās nepieciešamo no sevis atdalītajam saimnieciskajam organismam.

Daudz tiek runāts par modernās darba sadales priekšrocībām: laika ietaupīšanu, augstāku preču kvalitāti, lielāku apgrozību utt., taču maz vērtības tiek pievērts tam, kā tas ietekmē atsevišķa cilvēka attieksmi pret sava darba **rezultātu**. Kas strādā sociālajā organismā pēc darba sadales principa, tas būtībā nekad **nenopelna** savu ienākumu viens pats; viņš to nopelna pateicoties **visu** citu sociālā organisma locekļu darbam. Drēbnieks, kas izgatavo svārkus paša lietošanai, neveido ar šiem svārkkiem tādas pašas attiecības, kā cilvēks, kas primitīvos apstākļos pats sagādāja visu nepieciešamo savas dzīves uzturēšanai. Viņš izgatavo sev svārkus, lai varētu izgatavot drēbes citiem, un svārku **vērtība** viņam ir **pilnībā** atkarīga no citu paveiktā. Īstenībā svārkki šajā gadījumā ir ražošanas līdzeklis. Kāds var teikt, ka tā esot tikai prātuļošana, bet tikko viņš paskatīsies uz preču vērtības veidošanos saimnieciskajā aprītē, viņš vairs tā nedomās. Tad viņš redzēs, ka saimnieciskajā organismā, kas balstās uz darba sadali, cilvēks nemaz nevar strādāt priekš sevis.

Ikviens var strādāt tikai priekš citiem un ļaut citiem strādāt priekš sevis. Cilvēks var strādāt pats priekš sevis tikpat maz, cik viņš var sevi apēst. Bet diemžēl cilvēki viscaur var radīt iekārtu, kas ir pretrunā ar darba sadales būtību. Tas notiek tad, kad preču ražošanas mērķis ir sagādāt atsevišķam cilvēkam kā privāto īpašumu to, ko viņš var saražot vienīgi pateicoties savai vietai sociālajā organismā. Darba sadale pieprasa no sociālā organisma, lai atsevišķais cilvēks dzīvotu tajā atbilstoši visa organisma situācijai; **saimnieciskā** ziņā tā izslēdz egoismu. Ja šis egoisms tomēr pastāv šķiru vai citu priekšrocību formā, tad rodas sociāli neciešams stāvoklis, kas noved pie sociālā organisma satricinājumiem. Šādā situācijā mēs dzīvojam pašlaik [un dzīvosim tik ilgi, kamēr to nesapratīsim]. Daži varbūt neuzskata par svarīgu prasību sakārtot tiesiskas un citas attiecības tā, lai tās atbilstu no egoisma brīvajam darba sadales principam. Lai viņi tad izdara pareizus secinājumus no saviem uzskatiem, proti, cilvēks vispār neko nevar darīt; sociālā kustība nevar ne pie kā novest. Katrā ziņā šai kustībai nevar līdzēt, ja negrib ļaut runāt **īstenībai**. Domas, kas ir šī darba pamatā, seko reāliem sociālā organisma dzīves noteikumiem.

Kurš var veidot savus jēdzienus tikai ierastajā virzienā, tas nobīsis sadzirdējis, ka darba vadītāja attiecībām ar strādnieku jātiek sakārtotām neatkarīgi no saimnieciskām interesēm, jo viņš domās, ka tas neizbēgami izraisīs naudas vērtības pazemināšanu un novedīs atpakaļ pie primitīvām saimnieciskām attiecībām, bet īstenībā ar sociālā organisma trīsdaļīgumu tiek strādāts tieši pret šo iespēju. Patstāvīgais saimnieciskais organisms savienībā ar tiesisko organismu pilnīgi atdala naudas attiecības no darba attiecībām, t.i., darbu no tiešā tā atalgojuma. Darba attiecības starp visām personām, kas piedalās preču ražošanā, balstās tikai un vienīgi uz tiesisko apziņu. Tiesiskās

attiecības nevarēs nepastarpināti ietekmēt naudas attiecības, jo pēdējās tiks izstrādātas saimnieciskās dzīves pārvaldē. Tiesiskās attiecības starp darba vadītāju un strādnieku nemaz nevarēs izpausties vienpusīgi naudas vērtībā, jo pēc atalgojuma atcelšanas, kas rodas apmaiņas ceļā starp precī un darbaspēku, tā būs mēraukla vienīgi savstarpējai preču (un darba rezultāta) vērtībai. Sociālā organisma trīsdaļīgums izraisīs nepieciešamību veidot pilnīgi jaunas iestādes, kādas nav bijušas iespējamās līdzšinējās valsts formās.

Šajās iestādēs tiks pārvarēts tas, kas mūsu laikā tiek izjūsts kā **šķiru cīņa** [kas īstenībā līdz šai baltajai dienai nebūt nav beigusies], jo šī cīņa tiek izraisīta ar darba atalgojuma iesaistīšanu saimnieciskajā aprītē. Šeit tiek piedāvāta tāda sociālā organisma forma, kurā jēdziens „**darba atalgojums**” piedzīvos pārvērtības tāpat, kā vecais **īpašuma jēdziens**. Tikai spriežot pavirši var domāt, ka, īstenojot šeit izklāstīto, netiktu panāktas nekas vairāk, kā tas, ka atalgojums par nostrādāto laiku pārvērtīsies par gabaldarba atalgojumu. Var gadīties, ka vienpusīgs skats novedīs pie šāda sprieduma, taču **šeit** nevis šis vienpusīgais uzskats tiek attēlots kā pareizais, bet gan pavisam cits. Pareizi būtu nomainīt uz atalgojuma balstītās attiecības ar līgumattiecībām, kas paredz darba vadītāja un strādnieka daļu kopīgi saražotās produkcijas nestajā peļņā, turklāt saistībā ar visu sociālā organisma struktūru. Kam strādniekam pienākošās daļa no ienākumiem par paveikto izskatās kā gabaldarba atalgojums, tas neievēro, ka šis „gabaldarba atalgojums” (kas gan īstenībā nav nekāds „atalgojums”) nostāda strādnieku pavisam citā sabiedriskā situācijā un citās attiecībās ar citiem sociālā organisma locekļiem, nekā tās, kas ir radušās vienpusīgas, saimnieciski nosacītas vienas sabiedrības šķiras kundzības dēļ pār citu. Tādējādi tiek apmierināta prasība pēc šķiru cīņas izbeigšanas. Kurš atbalsta sociālistiskajās aprindās pastāvošo viedokli, ka gan jau sabiedrības attīstības gaitā sociālais jautā-

jums atrisināsies pats par sevi, tam var iebilst: protams, attīstība nesīs sev līdzī nepieciešamas izmaiņas, taču jāņem vērā arī tas fakts, ka sociālajā organismā cilvēku idejas, cilvēku domas arī ir **īstenība**. Kad paies nedaudz laika un tiks **īstenots** tas, par ko šodien var tikai domāt, tad šis īstenotais būs attīstībā iekšā kā realitāte. Ja mēs piešķirsim nozīmi „tikai attīstībai” un neuzskatīsim auglīgas idejas ne par ko, tad pēc kāda laika būs **par vēlu**, lai īstenotu dažas lietas, ko pieprasa jau šodien. Sociālā organisma attīstību nav iespējams aplūkot **objektīvi** kā, teiksim, dabu. Attīstība ir jārealizē, **jāīsteno** pašiem cilvēkiem. Tādēļ nevar dabaszinātnes ziņā iepriekš „pierādīt”, kas ir nepieciešams sociālā organisma atveseļošanai. „Pierādījums” radīsies tikai tad, ja mēs ņemsim vērā ne tikai pastāvošo, bet arī to, kas cilvēku impulsos – viņu bieži neievērots – dzīvo kā dīglis un grib tikt īstenots.

Viena no sekām, ar ko sociālajam organisma trīsdaļīgumam būs jāpierāda sava pamatotība cilvēku sabiedriskā dzīvē, ir tiesnešu darbības atdalīšana no valsts iestādēm. Pēdējo pienākums būs izstrādāt tiesības, kurām jāpastāv starp cilvēkiem un cilvēku grupām, taču paši spriedumi tiks izstrādāti iestādēs, kas tiks izveidoti izejot no garīgās organizācijas. Šo spriedumu taisnīgums ir augstā mērā atkarīgs no iespējas tiesājošam saprast un izjust tiesājamā individuālo situāciju. Šādas izjūtas un šāda sapratne būs iespējama tikai tad, ja tā pati uzticēšanās, ko cilvēki izjūt iepretī garīgai organizācijai vispār, noteiks arī tiesas iecelšanas kārtību. Iespējams, ka garīgās dzīves pārvalde iecels tiesnešus, aicinot viņus no visdažādāko garīgo profesiju nozarēm uz noteiktu laiku, lai pēc šī laika iztecēšanas viņi atgrieztos pie savām profesijām. Tad zināmās robežās katram cilvēkam būs iespēja izvēlēties sev no ieceltajām personībām uz 5 vai 10 gadiem vienu, kurai viņš tā uzticas, ka šajā laikā, ja rodas tāda

vajadzība, drīkst saņemt tieši viņas lēmumu kādā privātajā vai kriminālajā lietā. Tad katra cilvēka dzīves vietas apvidū vienmēr būs tik daudz tiesnešu, ka šādai izvēlei būs sava nozīme. Apsūdzētais vienmēr varēs vērsties pie tā tiesneša, kas ir atbildīgs par viņa apsūdzamo. Padomājiet tikai, cik radikāla nozīme šādai kārtībai būtu bijusi, teiksim, Austroungārijā, kuras iedzīvotāji pieder daudzām dažādām tautībām, ja katrs pilsonis varētu izvēlēties sev tiesnesi no savas tautas. Kurš pazīst situāciju Austroungārijā, tas var arī zināt, cik ļoti šāda iekārta varētu palīdzēt izlīdzināt nesaskaņas starp dažādām nācijām. Bet arī ārpus nacionalitātēm pastāv plašas jomas, kuru veselīgu attīstību šāda iekārta varētu veicināt. Raksturotajā veidā ieceltajiem tiesnešiem un tiesu palātām blakus būs likumus pārzinošie ierēdņi, kuri arī jāizvēlas garīgā organisma valdei, bet viņi paši netiesās. Šai valdei būs jāveido arī apelācijas tiesas. Šādos apstākļos tiesnesis varēs cilvēciski spriest par apsūdzētā lomu konflikta situācijā, jo būs pazīstams ar viņa dzīves apstākļiem ārpus sava tiesneša amata – kuru viņš izpilda tikai kādu laiku. Tāpat, kā veselais sociālais organisms visos savos iestādījumos veicinās sociālo sapratni vispār, tā to darīs arī tiesnešu kolēģija. Un tad šādi pieņemtā sprieduma izpilde piedienēsies tiesiskai valstij.

Iestādījumus, kas šeit izklāstīto ideju īstenošanas gadījumā izrādīsies nepieciešami citām dzīves jomām, pagaidām nav vajadzības aprakstīt. Kādiem tiem jābūt, rādīs pati dzīve.

Aprakstītie atsevišķie pasākumi būs parādījuši, ka te runa ir nevis par sabiedrības kārtu atjaunošanu: barojošas, aizsargājošas un mācošas kārtas, kā viens otrs varētu domāt un patiešām domāja, kad es šur un tur esmu izklāstījis šīs idejas mutiski. Šeit tiek piedāvāts tieši pretējs. Cilvēki netiks iedalīti ne kārtās, ne

šķirās, iedalīts tiks pats sociālais organisms. Un tieši pateicoties tam, cilvēks varēs justies kā patiesi pilnīgs cilvēks, jo dzīvē viņš būs saistīts ar viesiem trim locekļiem. Tajā sociālā organisma locekļi, kuram viņš piederēs pēc savas profesijas, viņš darbosies ar lietišķu interesi, un ar citiem viņam būs dzīvas attiecības. **Trīsdaļīgs būs tas, kas ir atdalīts no cilvēka, viņa dzīves pamatu veidojošais sociālais organisms; savukārt katrs cilvēks kā tāds būs visus trīs locekļus saistošais elements.**

IV

INTERNACIONĀLAS ATTIECĪBAS STARP SOCIĀLIEM ORGANISMIEM

Iekšējs veselā sociālā organisma iedalījums padara arī internacionālas attiecības trīsdaļīgas. Katra no tā trim jomām veidos savas patstāvīgas attiecības ar atbilstošām citu sociālo organismu jomām. Izveidosies saimnieciskas attiecības starp vienas zemes reģionu un tādu pašu citas zemes reģionu tiesisko valstu attiecībām tās tieši neietekmējot.³

³ Kurš pret šo domu iebilst, ka tiesiskās un saimnieciskās attiecības īstenībā esot viens veselums un nevarot tikt atdalītas, tas nesaprot, par ko šeit domātajā iedalījumā ir runa. **Kopīgajā** komunikēšanas procesā, protams, abu veidu attiecības darbojas kā viens veselums, bet pastāv atšķirība: vai cilvēki izstrādā tiesības izejot no saimnieciskām vajadzībām, vai no elementāras tiesiskas izjūtas un tam, kas no tā rodas, ļauj darboties saimnieciskajā procesā.

Un otrādi, tiesisko valstu attiecības zināmās robežās veidosies pilnīgi neatkarīgi no saimnieciskām attiecībām. Pateicoties šai neatkarībai attiecību **rašanās** procesā konfliktu gadījumos tās varēs darboties savstarpēji izlīdzinoši. Atklāsies atsevišķu sociālo organismu kopīgās intereses, kas ļaus zemju robežām zaudēt savu nozīmi cilvēku kopdzīvei. Atsevišķu zemju vai vairāku zemju kopu garīgās organizācijas varēs izveidot tādas savstarpējas attiecības, kas varēs rasties **tikai** no kopīgā cilvēces gara. No politiskas valsts neatkarīgā, pati uz sevis nostādītā gara dzīve izveidos attiecības, kas ir neiespējamās, ja garīgā darba vērtējums ir atkarīgs no tiesiskās valsts. Šai ziņā nepastāv atšķirības starp pavisam acīmredzami internacionālās zinātnes veikumu un citu garīgo jomu darba augļiem. Garīgai jomai pieder jau arī kādai tautai piemītošā valoda un viss, kas rodas ciešā kopsakarībā ar valodu. Pati tautas apziņa pieder šai jomai. Viena valodas reģiona iedzīvotāji nenonāks nedabiskos konfliktos ar cita reģiona iedzīvotājiem, ja viņi politisku vai saimniecisku apsvērumu dēļ nepretendēs uz kaut kādām prioritātēm iepretī citām tautām. Ja vienai kultūrai salīdzinājumā ar citu piemīt lielāka izplatīšanās spēja un garīgs auglīgums, tad tās izplatīšanās būs attaisnota un norisināsies miermīlīgi, ja vien tā tiks īstenota tikai ar garīgo organizāciju spēkiem.

Pašlaik sociālā organisma trīsdaļīguma ideja vēl piedzīvo vislielāko pretestību no cilvēkiem, kuru pasaules uzskats ir izveidojies uz kādas vienas tautas valodas un kultūras pamata. Šai pretestībai būs jāsalūst ņemot vērā mērķi, kas Jauno laiku cilvēcei kā vienam veselumam būs sev jānosprauž arvien apzinātāk. Šie cilvēki sapratīs, ka katra tauta ir visas cilvēces sastāvdaļa un, ka tā var sasniegt patiesi cilvēka cienīgu esamību tikai saistībā ar visām citām tautām. Tautu kopienas blakus citiem dabiskiem apstākļiem ir cēlonis tam, ka vēsturiski ir izveidojušās zināmas tiesiskas un saimnieciskas kopsakarības. Taču tautas var veiksmīgi augt un attīstīties tikai savstarpējā

sadarbība, kas netiek traucēta ar attiecībām, ko savā starpā veido valsts korpuss un saimnieciskie kooperatīvi. Tas tiks sasniegts, kad tautu kopienas tā īstenos savu sociālo organismu iekšēju trīsdaļīgumu, ka katrs no tā locekļiem varēs veidot patstāvīgas attiecības ar citiem sociāliem organismiem.

Tādējādi starp dažādām tautām, valstīm un saimnieciskām organizācijām veidosies **daudzveidīgas** kopsakarības, kas katru tautu tā sasaistīs ar citām, ka viena izjutīs savās interesēs atspoguļojamies citu tautu dzīvi. Reālo impulsu ietekmē **radīsies** īsta, dzīvot spējīga tautu apvienība. Tautu apvienības nebūs jārada uz vienpusīgu juridisku apsvērumu pamata. Tās radīsies reālo impulsu ietekmē.⁴

Īpaša nozīme jāpiešķir atziņai, ka, lai arī izklāstītie sociālā organisma mērķi attiecas uz visu cilvēci, tie var tikt sasniegti **katrā atsevišķā** sociālā organismā neatkarīgi no tā, kā citas zemes pagaidām izturas pret šiem mērķiem. Ja vienā sociālajā organismā tiek īstenots minētais iedalījums trīs dabiskās jomās, tad katras no tām pārstāvji kā vienots veidojums (korpuss) var veidot internacionālas attiecības ar citiem organismiem arī tad, ja tie vēl nav veikuši šo iedalījumu. Kurš ar šo iedalījumu ies pa priekšu, tas darbosies visas cilvēces mērķa īstenošanas ziņā. Kam jātiek izdarītam, tiks izdarīts drīzāk pateicoties **dzīvē** reāli, lai arī daļēji, sasniegtajiem mērķiem, nekā tikai runājot kongresos un mītiņos. Šis mērķis ir **nosprausts** balstoties īstenībā, un reālajā dzīvē to var sasniegt jebkurā cilvēku kopienā.

Kas pēdējos gadu desmitos ir sekojis procesiem tautu un valstu dzīvē no šeit pārstāvētā redzespunkta, tas varēja redzēt, ka

⁴ Kurš redz šādās lietās utopiju, tas neņem vērā, ka patiesībā pati dzīve tiecas pēc tādiem iestādījumiem, ko viņš uzskata par utopiskiem, un, ka visas nelaiemes nāk tieši no tā, ka šo iestādījumu nav.

vēsturiski izveidojušās valsts formas ar apvienoto gara, tiesību un saimniecisko dzīvi veidoja internacionālas attiecības ar citām valstīm, kas noveda pie katastrofas. Bet tāpat varēja redzēt, ka pretējie spēki, kas sacēlās no neapzinātiem cilvēces impulsiem, skaidri norādīja trīsdaļīguma virzienā. Tas varētu būt bijis dziedinošs līdzeklis pret satricinājumiem, ko ir izraisījusi fanātiska turēšanās pie viengabalainās valsts formas. Bet „noteicošie cilvēces vadoņi” neredzēja, kas faktiski gatavojās kopš ilga laika. 1914. gada pavasarī un vasaras sākumā vēl varēja dzirdēt „valsts vīrus” runājam, ka, pateicoties valdību centieniem, Eiropas miers esot nodrošināts. Šiem „valsts vīriem” patiešām nebija ne jausmas par to, ka viņu rīcībai un runām vairs nebija nekā kopīga ar īsto notikumu gaitu. Bet viņi tika uzskatīti par „praktiķiem”. Un toreiz par „fantastu” tika uzskatīts tas, kurš iepretī šo „valsts vīru” uzskatiem pēdējo gadu desmitu gaitā ir izstrādājis uzskatus, kā to ir darījis šī darba autors, un mēnešiem ilgi pirms katastrofas ir klāstījis tos nelielam klausītāju lokam Vīnē. (Lielākā lokā viņš noteikti tiktu vienkārši izsmiets.) Viņš teica par to, kas draudēja, apmēram šādus vārdus: „Mūsdienās valdošās tendences kļūs arvien stiprākas, lai galu galā tiktu iznīcinātas pašas sevī. Kas spēj ieskatīties garīgos sociālās dzīves pamatos, redz visur dīgštam tendenci šausmīgu sociālu augoņu veidošanai. Tam, kas redz esamībai cauri, tas sagādā lielas bažas par mūsu kultūru. Tas iedarbojas šausmīgi nomācoši un pat tad, ja citādi izdotos apspiest jebkādu entuziasmu ar garazinātnes līdzekļiem izziņāt dzīves norises, tas mudina runāt par dziedinošiem līdzekļiem taisni kliedzot šos vārdus pasaulei sejā. Ja sociālais organisms turpinās attīstīties tā, kā tas ir attīstījies līdz šim, tad kultūrai tiks nodarīts kaitējums, kas šim organismam ir tas pats, kas **vēža audzējs** dabiskajā cilvēka organismā.” Taču valdošās aprindas nevarēja un negribēja to redzēt. Tās organizēja dažādus nevajadzīgus pasākumus un neizstrādāja nevienu, kas veicinātu dažādu cilvēku kopienu savstarpēju uzticēšanos. Kas domā, ka starp tiešiem pašreizējās

pasaules katastrofas cēloņiem sociālās prasības nespēlēja nekādu lomu, tam būtu jāpadomā, kas būtu, ja karā iesaistīto valstu „galvas” būtu atzinušas nepieciešamību apmierināt šīs sociālās prasības, ja viņas rūpētos par kaut ko citu, nekā par to, kā radīt viegli aizdedzināmas vielas, kas vēlāk neizbēgami noveda pie sprādziena. Kurš pēdējo gadu desmitu gaitā ievēroja pakāpenisku sabiedrības saslīmšanu ar vēzi kā vadošo aprindu sociālās nostājas sekas, tas varēja saprast, kādēļ visas cilvēces gara intereses pārstāvošā personība, redzot, kādu formu ir pieņēmusi sociālā griba šajās vadošajās aprindās, jutās spiesta jau 1888. gadā pateikt: „Mērķis ir: izveidot visu cilvēci par brāļu saimi, kas sekojot tikai viscēlākajiem motīviem, kopīgi virzītos uz priekšu. Ja seko vēsturei tikai pēc Eiropas kartes, varētu domāt, ka tuvākajā nākotnē mums draud vispārēja savstarpēja slepkavība”, un tikai doma, ka pastāv „ceļš pie patiesām cilvēciskām vērtībām”, var uzturēt cilvēka cieņas sajūtu. Šī doma „šķietami nav saskaņā ar mūsu pašu un mūsu kaimiņu šausmīgu kara apbruņošanu, bet es tai ticu, es ticu, ka tā var mūs apgaismot, citādi būtu labāk reiz pieņemt kopīgu lēmumu likvidēt dzīvi kā tādu un izredzēt tam oficiālu vispārējas pašnāvības dienu.” (To saka Hermans Grimms 1888. gadā savā grāmatā „*Aus den letzten fünf Jahren*” – „No pēdējiem pieciem gadiem”). Kas cits bija „kara bruņošanās” pasākumi, kā ne pūliņi saglabāt valsts veidojumus viengabalainā formā, neskatoties uz to, ka šī forma Jaunāko laiku attīstības rezultātā ir nonākusi pretrunā ar veselīgas tautu kopdzīves būtību? Šāda veselīga kopdzīve būtu sasniedzama izveidojot sociālo organismu, ko pieprasa Jaunāko laiku dzīve.

Austroungārijas valsts veidojums vairāk kā pirms pusgadsimta prasījās pēc pārveidošanas. Tā garīgā dzīve, kas sakņojās tautu kopienu daudzveidībā, pieprasīja kādu formu, kuras attīstībai novecojusi viengabalainā valsts bija traucēklis. Konflikts starp Serbiju un Austriju, kas ir kļuvis par Pasaules kara katastrofas

izraisītāju, ir absolūts pierādījums tam, ka šis viengabalainās valsts politiskas robežas kopš noteikta brīža nedrīkstēja būt identiskas kultūras robežām tautu dzīvē. Ja būtu pastāvējusi iespēja patstāvīgai, no politiskas valsts un tās robežām neatkarīgai gara dzīvei attīstīties pāri šīm robežām saskaņā ar tautu mērķiem, tad gara dzīves izraisītajam konfliktam nebūtu jāizvērsas par politisku katastrofu. Šāds mērķis šķita visiem, kuri uzskatīja sevi par „valsts vīriem ar valstisku domāšanu”, kā pilnīga neiespējamība, pat kā tīrais neprāts. Viņu domāšanas ieradumi nepieļāva neko citu, kā priekšstatu, ka valsts robežām jāsakrīt ar nacionālo kopienu robežām. Viņiem bija nepieņemams, ka var izveidoties garīgas organizācijas pāri valsts robežām, kas aptvertu izglītību un citas gara dzīves nozares. Un tomēr šis neiedomājamais ir Jauno laiku prasība iepretī internacionālām attiecībām. Nedrīkstēja palikt pie šķietami neiespējamā un ticēt, ka pēc šīm prasībām izveidotās iestādes uzdursies uz nepārvarāmām grūtībām. Bija jāvērs savi centieni tieši uz to, lai pārvarētu šīs grūtības. Bet tā vietā tika izveidotas iestādes, kuru uzdevums bija tieši saglabāt viengabalaino valsti. Tādēļ šī valsts kļuva par arvien neiespējamāku veidojumu, un 20. gadsimta otrajā desmitgadē tā atradās stāvoklī, kad šī vecā forma vairs nebija glābjama. Tai atlika vai nu gaidīt atlaišanu vai iekšēji neiespējamo mēģināt saglabāt ar varu, kas ļāva sevi pamatot ar kara pasākumiem. 1914. gadā Austroungārijas valsts vīriem neatlika nekas cits, kā vai nu vērst savas aktivitātes veselīga sociālā organisma noteikumu virzienā un paziņot to pasaulei kā savu gribu, kas varētu modināt jaunu uzticēšanos, vai viņi bija **spiesti** izraisīt karu, lai saglabātu veco. Tikai tas, kurš spriež par 1914. gada notikumiem balstoties uz šiem faktiem, varēs taisnīgi domāt par t.s. „vainas jautājumu” kara izraisīšanā. Tā apstākļa dēļ, ka daudzas tautības piedalījās Austroungārijas valsts veidojumā, tai būtu jāizpilda pasaulvēsturisks uzdevums – pirmajai izveidot veselīgu sociālu organismu.

Šis uzdevums netika atpazīts, kas ir bijis grēks pret pasaulvēsturiskas attīstības garu, un tas ir iedzinis Austroungāriju karā.

Un Vācijas Reihs? Tas ir ticis nodibināts tad, kad Jaunie laiki pieprasīja vesela sociāla organisma izveidi. Tas būtu varējis piešķirt pasaulvēsturisku attaisnojumu Reihā pastāvēšanai. Sociālie impulsi dzīvoja šajā Viduseiropas Reihā, un tas varēja kļūt par reģionu, predestinētu šī impulsa realizēšanai. Sociālās domas parādījās daudzās vietās; Vācijas Reihā tās ieguva īpašu veidolu, pēc kura varēja saskatīt noteiktu tendenci. Tām būtu jāizvirza noteikti uzdevumi savai valdībai, kas atbilstu vēsturiskai nepieciešamībai. Tad Vācijas Reihs varētu pierādīt, ka tā esamība ir attaisnota moderno tautu kopdzīvē. Tā vietā, lai pievērstos patiešām lieliem uzdevumiem, valsts vīri palika pie „sociālām reformām”, kas apmierināja sīkas dienas prasības, un bija priecīgi, ka ārzemēs tika apbrīnota šo reformu paraugvērtība. Turklāt viņi arvien vairāk pamatoja ārējo Reihā pasaules varas pozīciju ar formām, kas tika izveidotas pēc visnederīgākajiem priekšstatiem par varu un valsts spožumu. Izveidoja Reihu, kas tāpat kā Austroungārijas valsts veidojums bija pretrunā ar vēsturisku nepieciešamību. Šo nepieciešamību Reihā vadoņi neredzēja. Valsts veidojums, ko viņi iecerējuši, varēja balstīties tikai uz militāriem spēkiem, kamēr tam, ko pieprasa jaunākā vēsture, būtu jābalstās uz veselā sociālā organisma impulsiem. Īstenojusi to, Vācija pavisam citādi nostātos mūsdienu tautu dzīves kopumā, nekā tas notika 1914. gadā. Vācijas politika bija sasniegusi savas aktivitātes nulles punktu. Pēdējo gadu desmitu gaitā tā nav pamanījusi neko no tā, kam būtu jānotiek; tā ir nodarbojusies ar visu iespējamo, kā nebija Jauno laiku attīstības spēkos un kam bija jāsabruk kā „kāršu namiņam” tādēļ, ka tai nebija nekāda dzīvot spējīga satura.

Par to, kā šāda vēsturiskas attīstības gaita ietekmēja traģisko Vācijas Reihā likteni, rastos pareizs priekšstats, ja cilvēki uz-

ņemtos pārbaudīt procesus svarīgajās vietās Berlīnē 1914. gada jūlija beigās un 1. augustā un precīzi paziņotu šīs pārbaudes rezultātus pasaulei. Par šiem procesiem vēl neviens nezina ne Vācijā, ne ārzemēs. Kas tos pazīst, tas zina, ka vācu politiķi toreiz izturējās it kā spēlējot ar kāršu mājiņu un, ka tādēļ, ka viņu politika ir sasniegusi savas aktivitātes nulles punktu, lēmums, vai un kā bija jāsāk karš, bija jāuztic militārai pārvaldei. Tie, kuri tajā mirklī ieņēma šajā pārvaldē atbildīgus posteņus, no militārā redzespunkta **nevarēja rīkoties citādi, nekā viņi ir rīkojušies**, jo no **šī** redzespunkta situāciju varēja redzēt tikai tā, kā tā tika redzēta. Katrā ziņā ārpus militārās jomas valsts bija novesta tādā stāvoklī, kurā vairs nebija iespējama nekāda rīcība. Tas viss atklātos kā pasaulvēsturisks fakts, ja atrastos kāds, kas pacenstos iznest atklātības gaismā procesus Berlīnē no jūlija beigām līdz 1. augustam, proti, visu to, kas notika 1. augustā un 31. jūlijā. Cilvēki arvien vēl nododas ilūzijai, ka ar ieskatu šajās norisēs neko nevarētu iegūt, bet, ja grib runāt par to, ko pašlaik sauc par „vainas jautājumu”, tad no šī ieskata nedrīkst izvairīties. Protams, var arī citā ceļā uzzināt par ilgi pirms tam pastāvošiem cēloņiem, bet šis ieskats rāda, kā šie cēloņi ir darbojušies.

Priekšstati, kas toreiz iedzina Vācijas vadoņus karā, vēlāk turpināja darboties liktenīgi. Tie kļuva par tautas noskaņojumu. Un tie neļāva pēdējo šausmīgo gadu gaitā varas turētājiem uz rūgtas pieredzes pamata attīstīt sapratni, kuras trūkums līdz tam bija izraisījis šo traģēdiju. Šo izklāstījumu autors cerēja uz atvērtību pēc šīs pieredzes; tādēļ viņš pūlējās kara katastrofas mirklī, kas šķita viņam tam piemērots, iepazīstināt Vācijas un Austrijas atbildīgās personības ar ideju par veselo sociālo organismu un tās ārpolitiskām konsekvencēm, jo šo personību ietekme toreiz vēl būtu varējusi veicināt šo impulsu īstenošanu. Bet viss bija velti. Domāšanas ieradumi pretojās šādiem impulsiem, kas vienīgi uz militarismu orientētajai priekšstatu

dzīvei rādījās kā nepiemēroti, lai sasniegtu kaut ko labu. Augstākais, kam piekrita, bija „baznīcas atdalīšana no skolas”. Šādās sliedēs „valsts vīru” domas brauca jau sen, bet virzienā, kurā varētu sasniegt radikālas izmaiņas, viņi sevi vest neļāva. Toreiz daži labvēļi ieteica man publicēt šīs domas, taču tajā brīdī tas bija visnepraktiskākais padoms. Ko tas varētu līdzēt, ja literatūras pasaulē starp dažiem citiem impulsiem tiktu runāts arī par šo, turklāt no privātpersonas mutes. Šie impulsi **toreiz** būtu varējuši iegūt kādu nozīmi tikai tajā gadījumā, ja izskanētu no atbilstošas vietas. Ja no pareizās vietas tiktu runāts par šiem impulsiem, Viduseiropas tautas būtu redzējušas, ka ir iespējams kaut kas tāds, kas atbilda viņu vairāk vai mazāk apzinātai tieksmei. Un austrumu tautas pavisam droši tajā laikā brīdī būtu pratuši aizvietot carismu ar šādiem impulsiem. Noliegt, ka tās to saprastu, var tikai tas, kas nejūt, cik Austrumeiropas iedzīvotāju intelekts ir jūtīgs iepretī veselīgām sociālām idejām. Tā vietā, lai pasludinātu šādu vēsti, nāca Brest-Ļitovska.

To faktu, ka militārā domāšana nevarēja novērst katastrofu Vidus- un Austrumeiropā, varēja neredzēt tieši un tikai militārā domāšana. Vācu tautas nelaimes cēlonis bija tas, ka cilvēki negribēja ticēt katastrofas nenovēršamībai. Neviens negribēja redzēt, ka tajās vietās, kurās bija jāpieņem lēmums, nevienam nebija nekādas sajēgas par pasaulvēsturisku nepieciešamību. Kurš kaut ko zināja par šo nepieciešamību, tam bija zināms arī tas, ka angļiski runājošo tautu vidū bija personības, kas redzēja, kas rosās Vidus- un Austrumeiropas tautu spēkos. Varēja zināt, ka šīs personības bija pārliecinātas, ka Vidus- un Austrumeiropā gatavojās vareni sociāli apvērsumi, tādi apvērsumi, kurus nevēlējās pieļaut angļiski runājošajos novados. Pēc šādām domām tad arī orientējās savā politikā. Vidus- un Austrumeiropā to visu neredzēja, bet gan virzīja politiku tā, ka tai neizbēgami bija jāsabruk kā „kāršu būdai”. Labs pamats būtu tikai tādai politikai, kas būtu būvēta uz sapratnes, ka angļiski runājošajos

novados no angļu redzespunkta vērīenīgi un pašsaprotami tiek rēķināts ar vēsturisku nepieciešamību. Taču rosinājums veidot šādu politiku droši vien liktos – sevišķi „diplomātiem” – kaut kas augstākā mērā lieks.

Tādas politikas vietā, kas būtu varējusi sekmēt arī Vidus- un Ausrumeiropu pirms Pasaules kara katastrofas sākuma, neskatoties uz angļiski orientētās politikas virzienu, viņi turpināja kustēties pa iebrauktām diplomātiskām sliedēm. No šausmīgās kara pieredzes viņi neguva mācību, ka radās nepieciešamība pretī tam, kas pasaulei tika piedāvāts politiskos manifestos no Amerikas, nostādīt no Eiropas citu, kas bija piedzimis no šīs Eiropas dzīvības spēkiem. Starp uzdevumu, ko no amerikāņu redzespunkta bija izvirzījis Vilsons (*Wilson*), un to, kas lielgabalu dārdoņā būtu ieskanējies kā garīgais Eiropas impulss, būtu bijusi iespējama saprašanās. Jebkādas citas runas par saprašanos skanēja vēsturiskas nepieciešamības priekšā tukši. Taču tiem, kuri tajā situācijā bija tikuši pie varas Vācijas Reihā, pietrūka sapratnes, lai izvirzītu uzdevumus izejot no jauniem cilvēcē dīgstošiem asniem. Tādēļ 1918. gada rudens neatvairāmi atnesa to, ko tas atnesa. Militārās varas sabrukums tika pavadīts ar garīgu kapitulāciju. Tā vietā, lai vismaz tad izvirzītu garīgos vācu tautas principus, kas izriet no Eiropas gribas, notika vienkārša pakļaušanās Vilsona 14 punktiem. Vilsonu nolika Vācijas priekšā, jo tai pašai nebija ko teikt. Lai ko Vilsons domātu par saviem 14 punktiem, viņš varēja palīdzēt Vācijai īstenot tikai to, ko tā pati būtu gribējusi pieņemt. Viņam bija **jāsagaida** šīs gribas pasludināšana. Bet pie seklas, paviršas politikas kara sākumā 1918. gadā nāca klāt šausmīga garīga kapitulācija, ko izraisīja vīrs, uz kuru daudzi Vācijas zemēs lika kaut ko līdzīgu pēdējai cerībai.

Neticība, ka var saprast situāciju, ja reāli novērtē vēsturē darbojošos spēkus, nevēlēšanās raudzīties uz impulsiem, kas rodas

no garīgo kopsakarību izpratnes – tas viss ir izraisījis toreizējo situāciju Eiropā. Tagad, pateicoties katastrofas izraisītajām sekām, ir radīta jauna situācija. To raksturo ideja par cilvēces sociāliem impulsiem, kā tā ir izklāstīta šajā rakstā. Šie sociālie impulsi runā valodu, iepretī kurai visai civilizētai pasaulei ir savs uzdevums. Vai tiešām domām par to, kam jānotiek sociālā jautājuma atrisināšanai, šodien atkal jānonāk nulles punktā, kā to ir izdarījusi Viduseiropas politika iepretī saviem uzdevumiem 1914. gadā? Reģioni, kas varēja turēties malā no toreiz aktuāliem notikumiem, iepretī sociālai kustībai to vairs nedrīkst. Iepretī šim jautājumam nedrīkstētu būt nekādu ienaidnieku, nekādu neitrālo; vajadzētu būt tikai kopā strādājošai cilvēcei, kas ir gatava uztvert laika zīmes un rīkoties atbilstoši šīm zīmēm.

Pēc nodomiem, kas ir pasniegti šajā rakstā, varēs saprast, kādēļ šo iztirzājumu autors pirms kāda laika ir sacerējis nākamajā nodaļā publicēto aicinājumu vācu tautai un kultūras pasaulei, kas tika atklāti paziņots pirmām kārtām Viduseiropas tautām. Pašlaik ir cita situācija, nekā laikā, kad tas tika darīts zināms šaurākiem cilvēku lokiem. Toreiz atklāts paziņojums pilnīgi noteikti būtu padarījis to par „literatūru”. Šodien sabiedrībai jāatnes tam pretī tas, ko tā tam pirms neilga laika vēl nebūtu varējusi atnest: saprotošus cilvēkus, kuri gribētu darboties tā ziņā, jo saprastu, ka tas ir īstenošanas vērts. Kas tagad var rasties, var rasties tikai caur tādiem cilvēkiem.

PIELIKUMS

VĀCU TAUTAI UN KULTŪRAS PASAULEI

Kad pirms pusgadsimta vācu tauta uzcēla sava Reiha ēku, visi ticēja, ka tā droši pastāvēs neierobežoti ilgu laiku. 1914. gada augustā, kad tauta redzēja sevi nostādītu kara katastrofas priekšā, tā domāja, ka šī ēka pierādīs, ka ir neuzvarama. Šodien tā var raudzīties tikai uz šīs ēkas drupām. Pēc šāda pārdzīvojuma vajadzētu nākt atskurbumam, jo šis pārdzīvojums ir parādījis, ka pusgadsimtu derīgs viedoklis, it īpaši kara gados valdošās domas, ir bijušas maldi ar traģiskām sekām. Kur ir šo liktenīgo maldu cēlonis? Šim jautājumam vajadzētu rosināt šīs tautas locekļu dvēselēs pārdomas. No tā, vai vācu tauta tagad atradīs sevī spēku pašapcerei, ir atkarīga tās dzīvot spēja. Tās nākotne ir atkarīga no tā, vai tā spēs pavisam nopietni uzdot sev jautājumu: Kā tas notika, ka mēs esam nodevušies šiem maldiem? Ja tā uzdos sev šo jautājumu šodien, tad tai izliesmos atziņa, ka pirms pusgadsimta tā ir nodibinājusi Reihu, bet nav izvirzījusi tam uzdevumu, kas atbilstu vācu tautas būtībai. Reihs tika nodibināts. Pirmajā tā pastāvēšanas laikā tika mēģināts sakārtot tā iekšējo dzīvi pēc prasībām, kas gadiem ritot izpaudās caur vecām tradīcijām un arvien jaunām vajadzībām. Vēlāk pārgāja pie ārējas varas nostiprināšanas un izplatīšanas, kas balstījās materiālos spēkos. Līdz ar to tika organizēti pasākumi attiecībā uz Jaunajos laikos piedzimušajām sociālajām prasībām, kas, lai arī ņēma vērā šo to no aktuāli nepieciešamā, bet kuriem tomēr pietrūka lielā mērķa, kādam būtu jārodas no atziņas par attīstības spēkiem, kuriem jāpievēršas mūsdienu cilvēcei. Tā Reihs tika nostādīts pasaules kopsakarībā bez jebkāda būtiska mērķa, kas attaisnotu tā esamību. Kara katastrofas gaita ir atklājusi to visai bēdīgā veidā. Līdz tās iebrukumam ārpusvāciskā pasaule nevarēja redzēt Reiha

izturēšanās neko, kas varētu modināt tajā viedokli, ka šī Reiha vadoņi izpilda kādu pasaulvēsturisku misiju, ko nedrīkst ignorēt. Tas, ka šie vadoņi nav atraduši šādu misiju, neizbēgami radīja ārpus Vācijas pasaulē viedokli, kas saprotošajam ir kļuvis par dziļāku Vācijas sabrukuma cēloni.

Tagad vācu tautai bezgala daudz ir atkarīgs no bezaizspriedumaina situācijas izvērtējuma. Nelaimē būtu jāzaust atziņai, kas pēdējos 50 gados negribēja rādīties. Sīkumainas domāšanas vietā par visaktuālākajām mūsdienu prasībām tagad vajadzētu ienākt jaunā pasaules uzskata plūsmai, kas ar spēcīgām domām censtos iepazīt jaunus cilvēces attīstības spēkus un kas ar drosmīgu gribu uzņemtos tiem kalpot. Būtu jāizbeidzas sīkumainam spiedienam, kas cenšas padarīt nekaitīgus visus tos „nepraktiskus” ideālistus, kas pievērš uzmanību šiem spēkiem. Būtu jāizbeidzas to pretenzijām un augstprātībai, kuri iedomājas sevi kā praktiskus un kuri tomēr ar savu šauro prātu, kam ir uzlikta pragmatisma maska, ir izraisījuši nelaimi. Būtu jāuzklausā, kas par Jauno laiku attīstības vajadzībām ir sakāms tiem, kuri tiek nozākāti kā ideālisti, lai arī patiesībā ir īstie praktiķi.

Lai arī visu virzienu „praktiķi” jau sen redzēja nākam pavisam jaunas prasības, taču viņi gribēja atbilst šīm prasībām veco tradicionālo domāšanas ieradumu un iestādījumu robežās. Jauno laiku saimnieciskā dzīve ir izraisījusi jaunas prasības. To apmierināšana privātas iniciatīvas ceļā likās neiespējama. Viena cilvēku šķira atsevišķās dzīves jomās uzspieda privātā darba pārvēršanu sabiedriskajā kā nepieciešamību; un tā tika īstenota tur, kur šai cilvēku šķirai tās pasaules uzskata gaismā tā izskatījās auglīga. Radikāla **visa** cilvēku darba pārvēršana sabiedriskajā kļuva par citas šķiras mērķi, kas jaunas saimnieciskās dzīves rezultātā nav ieinteresēta saglabāt mantotos privātos mērķus.

Visām tieksmēm, kas līdz šim ir izpaudušās sakarā ar jaunām cilvēces prasībām, pamatā ir kaut kas kopīgs. Tās pieprasa privātā īpašuma nodošanu sabiedrības rokās un rēķinās ar to, ka to pārņems tādas kopienas (valsts, komūnas), kurām nav nekā kopīga ar jaunajām prasībām. Vai arī cilvēki rēķinās ar jaunākām kopienām (piem., kooperatīviem), kas ir radušies ne pilnīgi šo jauno prasību ziņā, bet gan, vadoties pēc tradicionāli ierastās domāšanas, atdarinājuši vecās formas.

Patiesība ir ta, ka neviena šo veco domāšanas ieradumu ziņā izveidotā kopiena nevar darboties tā, kā cilvēki grib, lai tās darbotos. Laikmeta spēki pieprasa iepazīt cilvēces sociālo struktūru, kas ir pavisam kas cits, nekā tas, ko parasti redz šodien. Līdz šim sociālās kopienas ir veidojušās lielākoties izejot no cilvēces sociāliem instinktiem. Laika uzdevums būs caurstrāvēt tos ar pilnu apziņu.

Sociālais organisms tāpat, kā dabiskais, sastāv no vairākiem locekļiem. Un tāpat, kā dabiskajam organismam jārealizē domāšana caur galvu nevis caur plaušām, tā arī sociālo organismu ir nepieciešams iedalīt sistēmās, no kurām neviena nevar pārņemt citas uzdevumus, un katrai, saglabājot savu patstāvību, jādarbojas kopā ar citām.

Saimnieciskā dzīve var plaukt tikai tad, ja tā izveidojas kā patstāvīgs sociālā organisma loceklis pēc pašas spēkiem un likumiem, un, ja tā neienes jucekli savā sistēmā ar to, ka ļauj sevi uzsūkt citam sociālā organisma loceklim, politiskajam. Šim politiski aktīvajam loceklim būtu jāpastāv pilnīgi patstāvīgi blakus saimnieciskam kā dabiskajā organismā elpošanas sistēma pastāv blakus galvas sistēmai. To sekmīga sadarbība nevar tikt sasniegta ar to, ka abi locekļi tiek viena vienīgā likumdošanas un pārvaldes orgāna aprūpēti, bet gan ar to, ka katram ir sava likumdošana un pārvalde, kas auglīgi sadarbojas. Jo politiskā

sistēma neizbēgami iznīcina saimniecību, ja grib to pārņemt savā ziņā; un saimnieciskā sistēma zaudē savus dzīvības spēkus, ja ļauj sevi politiski motivēt. Abiem minētajiem sociālā organisma locekļiem jānāk klāt trešajam, kas ir veidots pilnīgi patstāvīgi un izejot no savām dzīves iespējām. Tas būtu garīgo produkciju ražojošais loceklis, pie kura pieder arī abu citu jomu garīgā daļa. Šim trešajam loceklim, kas darbojas pēc paša likumiem un pārvalda pats sevi, jāpiegādā garīga produkcija abiem citiem locekļiem, bet šie citi nevar pārvaldīt vai ietekmēt to citādi, nekā cits citam blakus pastāvošie locekļu organismi dabiskajā koporganizmā savstarpēji ietekmē cits citu.

Jau šodien var visu šeit pateikto par sociālajam organismam nepieciešamo pamatot un izstrādāt visās detaļās. Šajos izklāstījumos var tikt dotas tikai vadlīnijas visiem tiem, kuri grib sekot šai nepieciešamībai.

Vācu Reiha dibināšana iekrita tajā laikā, kad šī nepieciešamība tuvojās jaunajai cilvēcei. Tā valdība nav pratusi uzstādīt Reiham uzdevumu ņemot vērā šo nepieciešamību. Šis ieskats dotu tai ne tikai pareizu iekšēju struktūru; tas piešķirtu attaisnotu virzienu arī ārpolitikai. Ar šādu politiku vācu tauta varētu dzīvot kopā ar arpusvācijas tautām.

Tagad nelaimē būtu jānobriest sapratnei. Vajadzētu attīstīt gribu veidot iespējamo sociālo organismu. Prefī ār pasaulei būtu jānostājas nevis Vācijai, kuras vairs nav, bet gan **garīgai, politiskai un saimnieciskai** sistēmai savos pārstāvjos kā patstāvīgām delegācijām būtu jāved pārrunas ar tiem, kuri ir pieveikuši **to** Vāciju, kas, sajaucot trīs sistēmas, ir padarījusi sevi par neiespējamu sociālu veidojumu. Garā jau var dzirdēt praktiķus, kuri izplūst runās par to, cik sarežģīts ir šeit pieteiktais ceļš, kuri uzskata par neērtu pat tikai domāt par trīs apvienību sadarbību, jo viņi negrib neko zināt par īstajām dzīves

prasībām, bet gan visu grib veidot pēc **savas** domāšanas ērtajiem ieradumiem. Viņiem ir jāsaprot: vai nu cilvēkiem būs jāpiepūlas ar savu domāšanu pieskaņoties īstenības prasībām, vai viņi nebūs neko iemācījušies no nelaimes, un tādēļ izraisīto neierobežoti pavairos.

Dr. Rūdolfs Šteiners